

ХАЛҚ КИТОБЛАРИ

Қиссаи
МАШРАБ

Тошкент
«Ёзувчи» нашриёти
1992

Нашрга таёрловчилар: Сайфиддин Рафъиддин,
Муҳаммад Ёқуб Салим ўғли, Шарофхон Жамолхон ўғли.

Сўз боши, изоҳ ва лугат муаллифлари: М. Жўраев,
Сайфиддин Рафъиддин.

4702620101 — 33
М ————— 5. 1992
М 362 (04) — 92

ISBN 5 — 8255 — 0005 — 7

© Тўплаб, нашрга таёрловчилар: Сайфиддин Рафъиддин, Муҳаммад Ёқуб Салим ўғли, Шарофхон Жамолхон ўғли, «Езувчи» нашриёти. 1992

«ҚИССАИ МАШРАБ» ХУСУСИДА

*Биз дор қадар чекиндик,
авлиё Машраб бўлиб.*

О. Матжон

Эътиборингизга ҳавола этилаётган «Қиссаи Машраб» халқ насрининг энг гўзал намуналаридан биридир. Машраб ҳаёти ва ижоди «Қиссаи Машраб», «Девонаи Машраб», «Девона Машраб», «Шоҳ Машраб», «Ғазали эшони шоҳ Машраб», «Эшон Машраб», «Эшон шоҳ Машраб», «Эшони шоҳ Машраби девонаи Намангоний», «Мухаммаси шоҳ Машраб» каби турли номлар остида инқилобга қадар китобат қилинган бўлиб, машрабхонларнинг энг сеvimли асари сифатида катта шуҳрат қозонган.

Сиртдан қараганда халқ достонлари ёки қиссаларини эслатувчи бу асарларнинг ўзига хос хусусияти шундаки, уларнинг асосини Машраб ҳақидаги ривоят ва қиссалар ташкил этади, насрий қисм ниҳоясида эса шоир шеърятидан намуналар бериб борилган. Кўп ўрилларда шеърый асарлар қисса ва ривоятлар мазмунига мос келмаслигига асосланиб, мазкур қисса муаллифи — тузувчиси Пирмат Сеторий шоирнинг афсонавий саргузаштларига бағишланган ҳикояларни жамлаб, ҳар бир мустақил сюжетли ривоятга Машраб шеърларини илова қилиши натижасида бу асар халқ қиссалари ҳолатига келиб қолган деб тахмин қилиш мумкин. Кўпгина тадқиқотчилар «Қиссаи Машраб»даги ривоятларда «шоир шахси бузиб кўрсатилган» ёки «Машраб ҳақидаги ақлга сиғмайдиган, ишониш қийин бўлган» маълумотлар келтирилган деб ёзишади. Бизнингча, «Қиссаи Машраб» типидagi халқ китобларига киритилган асарлар ўзбек фольклорининг тарихий ривоят ва тарихий афсона жанрларига мансуб ҳикоялар ҳисобланади.

Бундай ривоят ва афсоналар халқимизнинг Машраб шахсияти ва ижодига беқиёс меҳрининг тимсолидир. Бинобарин, «Қиссаи Машраб» шоир тўғрисидаги халқ ривоятлари ва афсоналарнинг Пирмат Сеторий томонидан жамланиб, бадийий жиҳатдан қайта ишланган ва китобат қилинган намуналаридир. Шоир ўзи ҳаётлик вақтидаёқ унинг дилрабо ғазалларини ҳофизларимиз севиб куйлашгани сингари «икки жаҳонга сиғмаган» соҳиби ишқнинг ғаройиб ҳаёт йўли, муқаддас қадамжолар ва азизлар остоналарини зиёрат қилиб юрган бузруквор шоир — қаландар тўғрисидаги ҳикоялар оғиздан-оғизга ўтиб, эл орасида ривоятлашиб, Машраб номи тилларда дoston бўлиб кетган. Кейинчалик эл орасида тарихий наср намунаси сифатида оммаллашиб улгурган бу ривоят ва афсоналар халқ оғзаки ижодиётининг маҳсули бўлиб, бизгача асосан оғзаки ва ёзма манбалар орқали етиб келган. Ровийлар бу шоир ҳақидаги ривоятларни севиб сўйлаганлар, ўзининг бутун умрини ҳақиқатга етишиш йўлида азият чекишга сарфлаган Машрабнинг бевафо оламда маънавий тубанлик, разолат, ақлий нажосатга ботган инсонларга — подшодан тортиб козигача, сохта олиму вафосиз обидгача, ўғридан тортиб нобоп деҳқон-

гача бўлган нафрат-газаби, Ҳақ ишқи йўлидаги собит иймони, адлпарвар, одампарварлиги эл-улус орзу-умидларининг ифодаси янглиғ тобора мажозийлашиб, афсонавийлашиб борган.

«Қиссаи Машраб»даги тарихий ривоят ва ҳикоятлар Ўрта Осиё халқларининг қадимий фольклор анъаналари асосида яратилган. Ровийлар гоҳ эл орасида азалдан айтилиб юрган машҳур ҳикояларни Машраб номи билан боғлаб «кайта ишлашган» бўлса, баъзида шоирнинг ғайритабиий мўъжизаларга бой саргузаштларини (масалан, ўтда ёнмаслиги, Хизр билан учрашиши, сув остига кириб, анча вақт туриб қолиб, сўнгра қайтиб чиқиши, ўз тақдирини олдиндан каромат қила олиши каби) тасвирлашда халқимизнинг қадимий мифологик тасаввурларидан фойдаланганлар. Айрим қисса ва диний ривоятлар сюжети эса бевосита Машраб ҳақидаги ривоятларга сингдириб юборилган. Мулла Бозор охунд билан Машраб мунозарасига бағишланган ривоят шу тариқа юзага келган:

«Алқисса, Мулло Бозор охунд Машрабдин бу ошиқона сўзларни эшитиб, офаринлар қилиб, Машрабнинг ҳақиқа дуойи хайрлар қилдилар. Андин сўнг айдилар: «Эй, ўғлум, ато ва анонг хизматларида бўлғил!» Шох Машраб айдилар: «Ошиқнинг атоси ва аноси бўлмас, эй охуним! Сиздин бир саволим бор, агар жавоб берсангиз атом бирла аном хизматларида бўлсам бўлайин». Охунд айдилар: «Сўргил!» Машраб айди: «Ушал куниким, худойи таъоло ҳазрати Одам алайҳиссаломни ўз қудрати қомиласи бирла пайдо қилиб, ер юзига туширди, анда Ҳазрати Одам алайҳиссалом айдилар: «Мани пушти камаримдин фарзандлар пайдо қилиб, оламни тўлдирайсен андоғ эрса аларнинг руҳларини манга кўрсатгил!» худойи таъолодин нидо келди: «Эй одам, ўнг қўлингга қарагил!» Ҳазрати Одам алайҳиссалом қарадилар, эрса тамом оқ кийинган арвоҳларни кўрдилар. Айдилар: «Худовандо, булар кимлардур!» Нидо келдики: «Эй одам, булар сани солиҳ фарзандларингни арвоҳларидур». Яна фармон бўлдики: «Ё одам, сўл қўлингга қарагил!» Ҳазрат Одам алайҳиссалом қарадилар, эрса тамом қора кийган арвоҳларни кўрдилар, айдилар: «Худовандо, булар кимлардур?» Нидо келдики: «Ё Одам! Сани кофир фарзандларингнинг руҳларидир». Эй охунум, ўшал вақтда маним руҳим қайси тарафда эрди? Асҳоби яминда эрдиму, ё асҳоби шимолда эрдиму? Агар дарҳақиқат, ўнг тарафда бўлса, мен хотиржам бўлиб, субҳу шом ато-аномни хизматларида бўлайин?!» — дедилар».

Одам Ато ҳақидаги бу қадимий ривоят сюжет қисса таркибига кўчганида муайян поэтик ўзгаришларга учраган бўлиб, қачонлардир руйи заминда яхши ва ёмон одамларнинг пайдо бўлишини, ўнг-чап, оқ-қора, эзгулик-ёвузлик тушунчаларининг моҳиятини изоҳлашга хизмат қилган бу асотир Машрабнинг ақллигини, теран фикр соҳиби эканлигини ишонарли тасвирлаш мақсадида келтирилган.

«Қиссаи Машраб»да одамзоднинг пайдо бўлиши ҳақидаги қадимий ривоятлар ҳам ўзининг бадиий ифодасини топган. Ҳикоя қилинишича, худо Одам Атони тупроқдан яратган экан. Шу боис Ер-кент ҳокимининг шохона тўшагини ифлос қилган Машраб маломат қилган бекка қараб: «Сен ўзинг нимадин бўлгансен?» — деб сўраганида, у: «Тупроқдан!» — деб жавоб беради. Шунда Машраб: «Андоғ бўлса, сен ўз вужудингга сиярмусен?» — деган экан. Тупроқнинг мифологик моҳиятини улуғлаш тасаввуф фалсафасининг асосий ришталаридан бири. Тасаввуф таълимотига кўра, тупроқ — камтарлик, фақирлик ва улуғ инсон вужудининг рамзидир. Буюк шоир Аҳмад Ясавий ўз ҳикматларидан бирида, «Бошим тупроқ, ўзим тупроқ, жисмим тупроқ, Ҳақ васлига етарман деб руҳим муштоқ» деб бежиз айтмаган. Машраб тасавурида инсон

жисми Аллоҳнинг меҳридан яратилганлиги учун замин мўъминларининг тупроқни ифлос қилишлари шоир назарида ўз вужудини харомлаш билан баробар эди.

«Қиссаи Машраб» ривоятларида ҳикоя қилинишича, шоир «арғамчининг бир учини ўзларининг бўйинларига боғлаб ва бир учини итларининг бўйнига боғлаб Хожам подшоҳи соҳибкирон хизматларига равона бўлибдилар». Қизини шундаки, Машраб Махмуд Қатағон пиширтирган ошни ҳам ўзи емай, итининг олдига суриб қўяди. Шоирнинг бу эъзозли жонивор — вафодорлик рамзи билан илк бор дучлашиши ҳақида шундай ривоят бор:

«Шоҳ Машраб Лангар мазоридин чиқиб, йўлга равона бўлдилар. Ногўҳ бир қўйчи қўй боқиб юрур эрди. Шоҳ Машраб айдилар: «Эй қўйчи, пирингни билурмисен?» Қўйчи айтиди: «Билмасмен!» Шоҳ Машраб айдилар: «Мен агар сани пирингни баён қилсам, манга нима берурсан?» Қўйчи айтди: «Бу қўйлар кишининг қўйидур, менда ҳеч нимарса йўқтур санга берсам». Машраб айдилар: «Йўқ эса ушбу итингни бергил, ман санга пирингни баён қилай». Қўйчи ночор бўлиб, итини берди. Андин сўнг Шоҳ Машраб асҳоби Қаҳфнинг исмларини бир-бир баён қилдиларки, Ямлихо, Максалмино, Кашфутат, Озарфат Юнус, Ювонис Юнус, Табюнус, Кашофат Юнус, исми калбухум Қитмир, — дедилар. Андин сўнг итни олиб айдилар: «Эй жонвари безабон, эмди манга бўлгил!».

Бу ривоятнинг қуръондаги «Қаҳф» сурасининг сюжетини билан боғлиқлигини кўрамиз. Хоразмдан ёзиб олинган ривоятлардан бирида ҳикоя қилинишича, қадим замонларда Даққионус деган бир подшо ўтган экан. Кунлардан бир кун унинг хузурига бир ғайридин дарвеш кириб келибди-да, ўз эътиқодидан воз кечиб, янги динга имон келтиришга ундабди. Шоҳ дарров рози бўлиб, дарвеш тарғиб қилган динни қабул қилибди ва ўз ўғлини ҳам шу йўлга бошламоқчи бўлибди. Аммо шахзода ўз динидан қайтишни истамай, яқин дўстлари билан олти киши бўлиб, шаҳардан бош олиб чиқиб кетибдилар. Йўлда улар бир чўпонга дуч келибдилар. Чўпoch йигит ҳам бўлган воқеадан хабар топгач, эл-юрт бузилганлигидан хафа бўлиб, қочоқлар билан бирга кетадиган бўлибди. Унинг битта ити бор экан, у ҳам йигитларга эргашибди. Буни кўрган етти йигит: «Бу ит бизни сотиб қўймаса гўрга эди?!» — деб ўйлаб, итни хайдамоқчи бўлишган экан, кучук одамдай тилга кириб, бийрон-бийрон сўзлай бошлабди: «Эй мўъминлар! Мен сизларга сираям ёмонлик қилмайман, илтимос, мени хайдаманглар!» — дебди у. Бу гапни эшитиб хайратга тушган йигитлар итни ҳам кўтариб, йўлларини давом эттирибдилар ва бир тоққа етиб борибдилар. Тоғда бир ғор бор экан, етти йигит ва уларнинг итлари ўша ғорга кириб, өззини тошлар билан бекитиб яширишиб олибдилар ҳамда роппа-роса минг йил ухлабдилар. Бир маҳал уйғониб, ташқарига чиқиб кўришсаки, Даққионус аллақачон оламдан ўтиб кетган, ундан кейин неча-неча ҳоқонлар даври-даврон суриб ўтган эканлар. Шундан сўнг етти йигит ва ит ғорга қайтиб кириб, қайтадан уйкуга кетишибди. Энди улар то рўзи қиёматгача ухлашар эмиш.

Бу ривоят турли хил вариантларда Ўрта Осиё халқлари орасида кенг тарқалган бўлиб, нихоятда қадимий манбаларга бориб тақалади. Ҳатто улуг бобомиз Абу Райҳон Беруний ҳам ўзининг «Ўтмиш авлодлардан қолган ёдгорликлар» асарида сурия халқ тақвими бўйича нишонланадиган байрамлар ҳақида маълумот берар экан, «Тиштрия ойининг бешинчи кунини Эфес шаҳри яқинидаги ғорда ухлаган авлиёлар хотирлананди», — деб ёзган эди. Маълум бўлишича, бу ривоят Кичик Осиё халқлари фольклорига милоннинг III — IV асрларида пайдо бўлган ва дастлаб сурия-христиан агиографик адабиётларига, кейинчалик мусулмон

манбаларига киритилган экан. Халқимиз орасида Даққиюнус номи билан машхур бўлган афсонавий ҳукмдор эса милоднинг 201 — 251 йилларида яшаб ўтган Рим ҳожони Кай Мессий Квинт Троян Деций эканлиги ҳам манбаларда таъкидланган.

Қадимги сурия-христиан агиографик манбаларидаги ҳикоят ва қиссалар талқинига кўра, Эфес шаҳрида яшовчи олти йигит Деций деган золим ҳукмдор таъкиддан қочиб кетаётганларида, тоғда кўй боқиб юрган чўпонга дуч келадилар. Чўпон ҳам ити билан уларга эргашади, ҳаммалари тоғдаги бир ғорга яшириниб, 300 йил ухлайдилар. Орадан шунча йил ўтгач, уйғонган йигитлар Ямлихони нон олиб келиш учун шаҳарга юборадилар. Бозорда нон сотиб турган киши Ямлихо чиқариб берган тангаларда бундан 300 йил бурун ўлиб кетган ҳукмдор Деций суратини кўриб ҳайратга тушади. «Децийдан қолган тангаларни» кўтариб келган йигитнинг саргузаштларини эшитган одамлар етти йигитни авлиё деб сиғинадилар.

Бундай қисса ва ривоятлар бизнинг халқимиз орасида ҳам кенг тарқалган. Ҳатто тилимиздаги «алмисокдан қолган» маъносини англатувчи «Даққиюнусдан қолган» ибораси ҳам ана шу қадимий ривоятлар асосида келиб чиққан ва халқимиз ўртасида шу қадар оммалашганки, ҳатто ғорда узоқ муддат ухлаб, сўнгра ғайритабиий равишда уйғонган, яъни тирилган етти авлиё номи билан боғлиқ тумор матнлари ҳам юзага келган. Элшунос олим Г. П. Снесаревнинг ёзишча, хоразмликлар етти авлиё номи битилган «есабулжа» ёки «тамрихо» дуоси ёзилган туморларни тақиб юрган кишига ҳеч қандай зиён-заҳмат зарар етказмайди деб ишонишаркан. Бинобарин, Машраб билан чўпон ўртасидаги суҳбатда етти авлиё номи тилга олинishi ҳам ана шу қадимий афсоналарга боғланади.

«Қиссаи Машраб»даги ривоят ва афсоналарнинг ҳаммаси ҳам ўқувчиларда катта қизиқиш уйғотиши табиийдир. Бу мажмуа Машраб ҳаёти ва ижоди ҳақидаги тарихий-биографик манба вазифасини бажаролмаса-да, унда ҳассос ижодкор дунёқарашининг кўпгина нозик қирраларини яхшироқ тушуниш имконини берадиган ғоят муҳим маълумотлар, шоир яшаган давр руҳини ўзида акс эттирувчи ҳаётий лавҳалар учрайдики, шунинг ўзи ҳам асарнинг илмий-амалий аҳамияти беқиёслигини кўрсатувчи далил ҳисобланади. Шунинг билан бирга юқорида билдирган мулоҳазаларимизга қўшимча тарзда айтмоқчимизки, Машраб ҳаётига оид тарихий далиллар айрим ўринларда мутлақо тўғри келмаслиги, унинг саргузаштлари бугунги кун кишининг эстетик қарашларига баъзан «малол» келиши мумкин. Бундан ташқари қиссага киритилган ғазаллар, мухаммаслар эркин талқин қилинганки, уни Машраб девони билан муқояса қилиш халқ оғзаки ижоди табиатини тушунмаслик бўлур эди. «Қиссаи Машраб» турли замонларда, ҳар хил котиблар томонидан муайян мақсадларда кўп маротаба қўчирилганлиги учун бу китобнинг юзлаб нусхаларида айрим фарқ ва ўзгачаликлар юзага келган. Котиблар Машраб ҳақидаги ривоятларни ўз савиялари, дунёқараш ва мақсадига кўра саралаб, танлаб олганлар. Сиз, мухтарам ўқувчилар ҳукмига ҳавола этилаётган «Қиссаи Машраб» хусусидаги мухтасар фикрларимиз мана шулардан иборат. Бу китоб ўзбек адабиётининг улў сиймоларидан бири Бобораҳим Машраб ҳақидаги тасаввурларингизни боийтади ва маърифат аҳлига манзур бўлади, деган умиддамиз.

Маматқул Жўраев
Сайфиддин Рафъиддин.

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИМ

Алҳамду лиллаҳи раббил оламин. Вал оқибату лил муттақин. Вассалоту вассалому ало расулиҳи Муҳаммадин ва олиҳи ва асҳобиҳи ажмаин.

Ноқилони ахбор андоғ нақл қилурларки, шоҳ Машраб вақтеки, анодин таваллуд топиб, вужудга келдилар, वालीи модарзод эрдилар. Аммо Наманган шаҳридиндурлар. Худойи таборак ва таоло азал кунда руҳларини ошиқ яратибдур. Шул ваҷҳдин айтгон байтлари ошиқонадур.

Алқисса, шоҳ Машраб аноларини қоринларида етти ойлик ҳомилада эрдилар, ҳануз ер юзига келганлари йўқ эрди. Бир кун анолари икки тўта ип олиб нафақа учун бозорга бордилар. Кўрдиларки, икки дона узум ерга тушубдур, ани ердин олиб оғзилариға солдилар. Ул ерда бир баққол узум сотиб туруб эрди. Машрабни анолари ҳануз икки қадам қўйғонлари йўқ эрдикки, қоринларидин овоз келди: «Эй ано, Худодин кўрқмай, махлуқдин уёлмай, кишини ҳақини нима деб едингиз? Агар шул узум эгасини рози қилмасангиз, қорнингиздин ғойиб бўлиб кетарман», — дедилар. Анолари бу сўзни эшитиб, беҳуш бўлуб йиқилдилар. Соатидин сўнг хушлариға келиб, ул ердан туруб, уйлариға кўркунч бирла йиғлаб келдилар. Эрса, бу ҳолни эрлари кўруб айдилар: «Эй хотун, нима учун мунча изтироб бирла йиғларсиз?» Хотунлари айдиларки: «Эй шавҳар, йўлда менга бир сир пайдо бўлди, шундин кўрқуб йиғларман». Анда эрлари айди: «Эй хотун, санинг бирла бир ястукқа бош қўйубман, тани маҳрами рўзғоримсан, ул сиррики сандин ўтубдур, манга баён қилсанг ҳеч бок йўқтур».

Шоҳ Машрабни анолари айдилар: «Эй шавҳар, билгил ва огоҳ бўлғил, ман бозорга бориб эрдим, бир баққол узум сотиб туруб экан, халойиқ ондин узум олур эрдилар, икки дона узум ерга тушуб экан, шул икки дона узумни ердин олиб, оғзимга солиб ютдум, ҳануз икки қадам кўймаб эрдим, қорнимдаги боламдин овоз келди: «Эй ано, Худодин кўркмай ва махлуқдин уёлмай қишини ҳақини единг, агар шу узумни эгасини рози қилмасанг қорнингдин ғойиб бўлурман», — деб анинг сўзини эшитиб зор-зор йиғларман. Андин сўнг эрлари айди: «Эй хотун, Худойи таъоло сизга бир фарзанд ато қилибдур, агар ўғул бўлса иншоаллох соҳиб сулук ва соҳиб жазаба бўлғай. Сан ўзунгни ҳўб пок тутгил, ул баққолни бориб рози қилғил», — дедилар. Шоҳ Машрабни анолари икки танга пулни рўмолларини учига тугуб, ул баққолни хидматиға олиб бордилар, айдилар: «Эй баққол, ман сизни икки дона узумингизни ердин олиб еб эрдим, рози бўлинг», — деб икки танга пулни баққолни олдиға кўйдилар. Баққол айди: «Эй ано, ўтган одамлар мани узумимни олиб ейдурлар, ман анга розидурман», — деб кўзидин ёшини равон оқузди. Андин сўнг шоҳ Машрабни анолари уйлариға бориб тоат ва ибодатға машғул бўлдилар. Тўкқуз ой, тўкқуз кун, тўкқуз соат тамом бўлуб ул фарзанд таваллуд топти. Кўрдилар бир шерамард гўёки май ичиб масти мустағрақ ётибдур. Ани кўруб хушҳол ва ҳуррам бўлдилар. Шул соат болани ердин кўтариб олдилар. Андин сўнг бола кеча ва кундуз йиғламоқдин тинмади. Оре, Аллоҳ таъолонинг ошиқ бандаларининг иши йиғи ва зори бўлур ва бу гўдакни етти кунлик бўлганда бешика солдилар. Отларини Раҳимбобо кўйдилар. Етти ёшга етганда хатна қилдилар. Андин сўнг мактабга бердилар. Устозлари айдилар: «Эй ўғлум, Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим, «алиф» денг?» Шоҳ Машраб «алиф» дедилар. Устозлари «Бе» денг?» — дедилар. Шоҳ Машраб устозларининг сўрдиларки: «Алиф» ни маъноси нима ва «Бе»нинг маъноси нимадур, эй домла?» Устозлари аччиғланиб дедиларки: «Эй, баччаи нодон, сан ким? Бу маънини сўрамоқ ким?» Шоҳ Машраб айдилар: «Эй домла, «Алиф»ни маъносини сиз айтмасангиз, ман айтарман». Устозлари айдилар: «Эй ўғлум, «Алиф»ни маъниси нимадур?» Шоҳ Машраб айдилар: «Домла, алифни маъниси бирдур. Ул сабабдин «Бе» демасман. Мундин ўтмак хатодур». Устозлари бу сўзни эшитиб, ҳайрон бўлиб қолдилар.

Шоҳ Машраб бу ғазални ўқидилар:

Алифни дилга жо қилмоқни бисмиллодин ўргандим,
Шаҳид қонини тўқмақни каломуллодин ўргандим.

Ўшал кун ҳашт дари жаннатни бир буғдойга сотмоқни,
Тарики бандалиқни Одаму Ҳавводин ўргандим.

«Заламно раббано»ни дилга жо қилмоқни ҳар соат,
Гунаҳ қилмоқни ман Одам сафиюллодин ўргандим.

Кўзумдин қон тўқуб, фарёд урубон навҳа қилмоқни,
Худодин роз эшитмоқни ўшал Мусодин ўргандим.

Жаҳон мулкида ҳаргиз тору сўзан сақламай ўтти,
Мақомоти тажаррудни ўшал Исодин ўргандим.

Ҳақиқат минбари васлиға Исони шафеъ этти,
Тарики имтиҳонни руҳи Армиёдин ўргандим.

Сулаймондек азалдин салтанат тахтиға чиқмоқни,
Бу йўлни Осаф ибни руҳи Барҳиёдин ўргандим.

Ки тинмай неча йиллар охиратни ваҳмидин куйди,
Қиёмат ваҳмини ул ҳазрати Яҳёдин ўргандим.

Тушиб бошиға мотам доғи фарзандиға ўртанди,
Кўнгулни чоҳини бил ул Юсуфи барнодин ўргандим.

Балиғ қорнида Юнус зикри Ҳақдин бўлмади ғофил,
Ки зикр этмоқни ман ул Юнуси донодин ўргандим.

Танини барчасини кирми мотам туъма айлабдур,
Мақоми сабрни Айюби ҳабибуллодин ўргандим.

Муҳаббат мубтало ҳукмида ул нури илоҳидин,
Кўнгул аррасини зикрини Закариёдин ўргандим.

Сабо маҳшар кунда оси-жофиларга ҳомидур,
Ҳақиқат сиррини руҳи расулуллодин ўргандим.

Абубакру Умар, Усмон иймоним гувоҳидур,
Азални ҳимматини Ҳайдари аълодин ўргандим.

Ҳасан бирла Ҳусайн Ҳақ йўлида жонини тобшурди,
Кўнгул таъсирини Фотимаи Заҳродин ўргандим.

Кийибон салтанат фақрин танимға мосиво бўлдум,
Фақирликни Муҳаммад ибни Абдуллодин ўргандим.

Ҳама айтурки Машраб мунча илми кимдин ўргандинг,
Худо лутф айлади, ман барчани Мавлодин ўргандим.

Шоҳ Машраб бу байтни ўқуғондин сўнг мактабхона-
дин чиқиб, биёбонга равона бўлуб, бу мухаммасни ўқу-
дилар:

Ибтидо қилдимки, бисмиллоҳир раҳмонир раҳим,
«Қулҳуваллоху аҳад» зотинг эрур исми азим.
«Кунту канзан махфиян» ҳар банда кўнглида муқим,
Минг бир исмингни сифотини бири эрмиш карим,
Оламу одамни қилмасдин бор эрдинг сан қадим.

Жумла олам подшоҳи сан эрурсан зулжалол,
Барчалар фони бўлур, бўлмас санга ҳаргиз завол,
Рост келмайдур сани васфингни ман қилсам ҳаёл,
Оре, сан ваҳдатда яктову Худойи бемисол,
Барча ашё келдилар жунбушға сандин эй ҳаким.

Кудратинг бирла яратинг халқни Парвардигор,
Аршу курси, нуҳ фалак фазлингдин эрмиш барқарор,
Бирни қилдинг сен ғани-ю, бирни қилдинг хору зор,
То худойи исми зотинг бўлди улдам ошкор,
Кофиру мўъминга неъмат бергучи сансан карим.

Ҳазрати Одамни пайдо қилди ул кун берди жон,
Шукр этибон кўбтию келтурди иймон ул замон,
Амр қилди: «Сажда қил, — деб, — Эй малонк бегумон»,
Чун Азозил айди: «Ул туфроғу ман нури аён»,
Лаънати, сад лаънати, ул бўлди шайтони ражим.

«Рабби арини» деди Мусо Тангридин қилди савол,
«Лан тарони», — деди, — Эй Мусо, кўролмасан жамол»,
Боз Тангрим дедиким, кўрмак жамолимни маҳол,
Ҳазрати Мусо бу сўзлардин бўлубон акли лол,
Минг савол айлаб уйиға ёнди Мусойи Калим.

Ул кеча меърожға чиқти расули Мустафо,
«Қоба кавсайн»и «авадно»ға борди мужтабо,
Маҳрами асроридин Аҳмадга билдурди Худо,

Ҳам шариат, ҳам тариқат, ҳам ҳақиқатдин Худо
Англагиб, Аҳмад димоғига тегиб бўйи насим.

Жабраил келтурди ваҳий, айдики раббул оламин,
Халки оламга сани қилди расули мурсалин,
Бўдилар уммат Муҳаммадга ҳама рўйи замин,
Ҳақ таъолоға анингдек ўзгаси йўқтур яқин,
Чун Муҳаммад икки дунёга эрур дурри ятим.

Жабраил келди, деди эй, гавҳари олижаноб,
Чун салом деди Худо, баъд аз дуруди беҳисоб,
Тухфа бердиким, санга оти эрур фурқон китоб,
Чун шариат аҳли андин токи тобқайлар савоб,
Аввали қуръонда ёзилмиш алифу лому мим.

Жабраил ҳазрат паёмига бўлубон посбон,
Чунки саййид мурсалин тожи ҳама пайғамбарон,
Рўзи маҳшарда шафоат қилғай ул нури аён,
Киргиси жаннатга охир бу сабабдин осийн,
Жумла оламини димоғига етиб бўйи насим.

Кўзлари тафсиридур оятда «мозоғ албасар»,
Бу жаҳонга мўъжиза кўрсатти ул-шамсул қамар,
Ул лаинлар дедилар, эрмиш Муҳаммад сеҳрғар,
Ҳазрати Аҳмад расулни қаҳридин қилмай ҳазар,
Чун Муҳаммад қаҳридин бўлди сазовори ҳаҳим.

Баъд аз он наъти наби алқоби ёрони кибор,
Сан тилимга жори қил мадҳини айлай ошкор,
Ёри аввал Сиддиқ эрди бе назири рўзгор,
Ёри дуввумдур Умар ислонни этти ошкор,
Чунки дарёйи ҳақиқатда эди дурри ятим.

Эмди келдим ёри саввум мадҳини айлай баён,
Жомиъул қуръон, ки Усмон эрди ул оли нишон,
Ёри чорум ҳазрати шеро Худо соҳибқирон,
Қотили куффор, ул, дулдул сувори ломакон,
Ходийи роҳи ҳақиқатда сиротул мустақим.

Ё илоҳи, эмди қилғайсан бу банданга назар,
Жандами, бар дўш этиб кирдим бу йўлга дарбадар,
Дашту саҳрову биёбонларни излаб сарбасар,
Тобмади ҳарғиз бу Машраб ўз вужудидин хабар,
Бир назар қилсанг, ки роҳат тобқуси жону таним.

Иккинчи тахаллуслари Маҳди, учинчиси Зинда эрди. Алқисса анолари эшитиб, орқаларидин излаб чиқиб, зор-зор йиғлаб Машрабни кўрдиларки, йиғлаб юрубдур. — Эй, нури дийдам, болам, — деб қўлларидин тутуб, бир неча панду насиҳатлар қилдилар, шоҳ Машраб бу байтни ўқудилар:

Ярайдур манга ҳижрон илгидин фарёдлар қилсам,
Бориб Ҳақ олдида дасти фалакдин додлар қилсам.

Агарчи додима етса чоқибон ишқ чоқмоғин,
Фалакни уйга ўтлар қуюб фарёдлар қилсам.

Мани бир дам халос эт, эй биродар ғуссаву ғамдин,
Ани ёди билан ҳар дам кўнгулни шодлар қилсам

Мани ҳолим агар ишқ аҳли кўрса зор йиғлайдур,
Агар дарду ғамингдин зарраи бунёдлар қилсам.

Ўшалким ғарқи дарёйи муҳаббат бирладур Машраб,
Дилу жоним билан ҳар дам агар фарёдлар қилсам, —

деб, шоҳ Машраб анолари бирла уйга келдилар. Анолари орзу қилур эрдиларки, янги либос кийиб юрсалар деб, аммо шоҳ Машраб либосларини ҳар ерда ожиз, бараҳналар бўлса анга берур эрдилар. Анолари йиғлаб айдиларки: «Эй нури дийдам, болам, сизга неча орзулар бирла либос қилиб берсам на учун киймайсиз?» Шоҳ Машраб айдилар: «Эй ано, сиздин таваллуд бўлғонда либосим бор эрдиму?» Анолари айдилар: «Йўқ». Шоҳ Машраб айдилар: «Яна бараҳна кетарман», — дедилар. Анолари бу сўзни эшитиб, Худога кўб шукрлар қилдилар. Андин сўнг айдиларки: «Эй ўғлум, бу сирни ҳеч кишига изҳор қилманг», — деб кўб хурсанд бўлдилар. Яна шоҳ Машрабни анолари шавҳарларига дедиларки: «Эй шавҳар, бу ўғлимиз жинни эмасдур, аммо девонае барҳақдур». Вақтеки, Шоҳ Машраб ўн беш ёшга етган вақтгача авратларини очилганидин мутлақ хабарлари бўлмади масти беихтиёр юрур эрдилар. Бир кун атолари айдик: «Эй хотун, бу ўғлунгни девонае барҳақ дерсан, лекин бу шаҳарда юргудек бўлмадим, келгил, иккимиз мулло Бозор охундни хизматлариға бориб, дуоларини олиб келайлик. Ул киши бузрук кишидурлар, шоядки, панду насиҳат қилсалар. Нафасларини шарофа-

тидин ўғлимиз девоналикдин халос топиб, шариат амрини пос тутуб юрса», — деб эшони мулло Бозор охундни хизматлариға келдилар. Йиғлаб айдиларки: «Ё ҳазратим, бизлар ноқобил фарзандни дастидин жанобингизга додга келдук». Аммо мулло Бозор охунд андоғ бузрук киши эрдилар, ҳар вақтки зикр этсалар оғизларидан ўт чиқар эрди, айтур эрдиларки: «Эй, сўфилар, ғофил бўлманглар, манинг ўз вужудимдин ўт зоҳир бўлуб, охирул-амр ўшал ўт бирла кууб нобуд бўлурман».

Алқисса, сўрдиларки: «Ўғлунгни оти нима?» — деб. Айдилар: «Раҳимбобо девонадурки, ўн беш ёшга борибдур. Аммо либос киймайдур, мунинг номусидин бизлар бош чиқорғудек бўлмадук. Сиз карам қилиб панду насиҳат қилсангиз. Шоядки, хушиға келиб, сатри аврат қилиб юрса экан», — дедилар. Ҳазрати эшони мулла Бозор буюрдиларки: «Чорланглар! Раҳимбобо қайдадур?» Алар айдиларки: «Ҳазратимни қадам жойларида, андин бери келмайдур». Бу сўзни эшитиб ҳазрати эшон муридлари бирла зикру самоъ қилиб йўлга равона бўлдилар. Аммо шоҳ Машрабни одатлари шул эрдик, ҳар ерда гўристон бўлса одамларни устухонларин кўруб, йиғлаб айтур эрдиларки: «Эй одамлар, охир ўлуб бошингга тушадургон иш будур». Вақтеки, ҳазрати эшон муридлари бирла зикру самоъ қилишиб келгач, шоҳ Машраб бу ғазални ўқудилар:

Шаҳду шакардин ортуғум, ул ороми жоним келдилар,
Кўнгил уйини кўргали руҳи равоним келдилар.

Кетиб эди ақлу хушим, билиб тузарлар хоҳишим,
Йўқтур алардек ҳеч кишим, ширин забоним келдилар.

Соқи манга сўнгил қадах, махмур эдим ман ишқида,
Шаҳри вужудим сайриға шоҳи жаҳоним келдилар.

Ёд айлар эрдим гоҳ-гоҳ, келгайму деб ул подшоҳ,
Бўлди юзум монанди коҳ, ул дилситоним келдилар.

Доим анга ҳайрон эдим, ишқида саргардон эдим,
Мен Машраби гирён эдим, ким ёри жоним келдилар.

Алқисса, мулло Бозор охунд етиб келдилар. Шоҳ Машраб ўрунларидин туруб эъзоз ва икром бирла бу ғазални ўқудилар:

Бакунжи офият биншин, бихур нони ба осони,
Агар ту пири канъони бавакти, марг дармони.

Агар ринди хароботи, вагар пири муножоти,
Агар саййиду содоти бавакти, марг дармони.

Агар масти-ю махмури, вагар аз офият дури,
Агар Мансури Ҳалложи, бавакти марг дармони.

Агар ту симу зар дори, вагар заррин камар дори,
Бигӯ дар ҳар нафас оҳи, бавакти марг дармони.

Агарчи Машрабо шоҳи, ки дарвешӣ ҳамехоҳи,
Бигӯ дар ҳар нафас оҳи, барвакти марг дармони.

Алқисса, мулло Бозор охунд Машрабни бу ғазалларини эштитиб, масти беихтиёр бўлдилар. Андин сўнг айди-ларки: «Эй ўғлум, ато ва анонгни розилиғиға ҳам қарогил, чунки Аллоҳи таъоло ўз каломида хабар берибдурки: «Вабил волидайни эҳсоно», — деб. Андин сўнг эшони мулла Бозор охунд Машрабға кўб лутфу марҳаматлар қилиб, муҳаббат билан фарзанд ўқудилар:

Аз амри Худо баландтараст амри падар,
Беамри падар касе ба жое нарасад.

Жаннатки, ризое модаронаст,
Зери қадамони модаронаст.

«Эй ўғлум, санга ва манга ато-анони хизматлари фарзу вожибдур, аларни хизматларини ғанимат билгайсан». Бир неча панду насиҳат қилдилар, эрса шоҳ Машраб яна бу мухаммасни ўқудилар:

Ишқида куймас ҳеч ким, афсона бўлмағунча,
Шамъида ёнмас ҳеч ким, парвона бўлмағунча,
Сўймас садафни ҳеч ким, дурдона бўлмағунча,
Адҳам сифат дунёдан бегона бўлмағунча,
Бошға олиб маломат афсона бўлмағунча.

Сансиз манга нигоро, икки олам керакмас,
Тахту бахту Сулаймон, манга Хотам керакмас,
Хизр умрин берсалар, манга ул ҳам керакмас,

Сансиъ ўлай дуо кил, манга бу дам керакмас,
Жону таним қолмади бегона бўлмағунча.

Аршинг кўяр оҳимдин тонгла бўлса қиёмат,
Инсу малак йиғлашур, айтур начук аломат.
Хуру гилмон бихиштинг айтушурлар надомат,
Чикса ўтум заррача ҳеч ким қолмас саломат,
Қолмас Молик дўзахинг сўзона бўлмағунча.

Қонлар тўқуб кўзумдан ҳар дам ани ёд этай,
Қози бўлса Ўғоним, сийнам ёриб дод этай,
Зор кўнгулни шод этиб, васлин ани ёд этай,
Маҳшар куни дод этиб хаста кўнглум шод этай,
Дилбар сўймас кўнгулни вайрона бўлмағунча.

Ишқи дилга ўт урди фано йўлин чоғладим,
Қисмат шундоғ эркан ким, белим маҳкам боғладим,
Ошиқлиғда ман букун юрак-бағрим доғладим,
Дардим беҳад зўрлади даргоҳиға йиғладим,
Раҳм айламас нигорим, гирёна бўлмағунча.

Ошиқ бўлсанг шундоғ бўл жонни фидо айлағил,
Ҳажру фуқрат меҳнатин кунда меҳмон айлағил,
Етса жавру жафолар элдин пинҳон айлағил,
Зулфи чин-чин куфрини жонга имон айлағил,
Жонингға жон уланмас жонона бўлмағунча.

Номус кетмас ҳеч кимдин ишқа қадам қўймаса,
Адҳамсифат дунёни то пушти по урмаса,
Восил бўлмас васлиға ялғуз ўзин суймаса,
Рози бўлмас қазоға ишқ ўтиға қуймаса,
Тобмас дилбар сўроғин бирёна бўлмағунча.

Вақти баҳор май ичгил, билгил ишрат ғанимат,
Соқи сўнгил қадахни, фурсат, суҳбат ғанимат,
Зоҳид айтур, дўстларим, тасбеҳ тоат ғанимат,
Машраб қаландарингға ҳар кун офат ғанимат,
Кўрмас маъшук юзини афғона бўлмағунча.

Алқисса, мулло Бозор охунд Машрабдин бу ошиқона
сўзларни эшитиб, офаринлар қилиб Машрабни ҳақиқа
дуойи хайрлар қилдилар. Андин сўнг айдилар: «Эй ўғлум,
ато ва анонг хизматларида бўлғил». Шоҳ Машраб айди-

лар: «Ошиқни атоси ва аноси бўлмас, эй Охунум, сиздин бир саволим бор, агар жавоб берсангиз атом бирла аном хизматларида бўлсам, бўлайин». Охунд айдилар: «Сўрагил?» Машраб айди: «Ўшал куники, Худойи таъоло ҳазрати Одам алайҳиссаломни ўз кудрати комиласи бирла пайдо қилиб, ер юзиға туширди анда ҳазрати Одам алайҳиссалом айдилар: «Мани пуштикамаримдин фарзандлар пайдо қилиб оламға тўлдурғайсан, андоғ эрса аларнинг руҳларини манга кўрсатгил?» Худойи таъолодин нидо келди: «Эй одам, ўнг қўлингға қарағил!» Ҳазрати Одам алайҳиссалом қарадилар, эрса тамом оқ кийган арвоҳларни кўрдилар. Айдилар: «Худовандо, булар кимлардур?» Нидо келдики: «Эй одам, булар сани солиҳ фарзандларингни арвоҳларидур». Яна фармон бўлдики: «Ё одам, сўл қўлингға қарағил!» Ҳазрат Одам алайҳиссалом қарадилар. Эрса, тамом қаро кийган арвоҳларни кўрдилар. Айдилар: «Худовандо, булар кимлардур?» Нидо келдики: «Ё одам, сани кофир фарзандларингни руҳларидур». Эй Охунум, ўшал вақтда мани руҳум қайси тарафда эрди. Асҳоби яминда эрдиму ё асҳоби шимолда эрдиму? Агар дарҳақиқат ўнг тарафда бўлса, ман хотиржам бўлуб, субҳи шом ато-аномни хизматларида бўлайин», — дедилар. Охунд айдилар: «Эй ўғлум, мандин сиз бир улуғ — зўр масала сўрадингиз, муни илми ғайб дерлар. Илми ғайб хосайи Худойи таъолодур. Ани Худодин ўзга ҳеч киши билмас». Машраб айди: «Эй Охунум, сиз ўз хузурингизда бўлунг». Андин сўнг эшони мулло Бозор Охунд гирён-гирён ўз тоатхоналариға равон бўлдилар. Эрса, Машраб бу мухаммасни ўқудилар:

Илоҳи раҳм қил ман хастағага қўб нотавондурман,
 Қизил гул гунчасидек таҳ-батаҳқим бағри қондурман,
 Қилурға шарҳи дил йўқтур забоним, безабондурман,
 Ғариби бекасу беманзилу ҳам бемакондурман,
 Ғадое хонае бардўшу расвое жаҳондурман.

Бало даштида Мажнундек ажаб оворадур кўнглум,
 Жунун бозорида Мансур каби афсонадур кўнглум,
 Муҳаббат ўтида куйган, ўшал парвонадур кўнглум,
 Тушуб зиндони ғам ичра кўрунг ҳайронадур кўнглум,
 Асири ғам бўлуб банд ичра ранги зааъфарондурман.

Мунаввар моқ эди бахтим, тутубдур гардини ҳола,
Бу янглиғ тира бахтдурман, кўнгул — паргола-паргола,
Чароғон кирпичим устидадур монандае ҳола,
Муҳаббат шавқида ҳар дам қилурман кумридек нола,
Кечодин то саҳар ман ҳамдаму оху фиғондурман.

Жаҳонни ҳеч бақоси йўк, қани Қайхисраву Дороб,
Қани Жамшиду Искандар, қани Рустам, қани Сухроб,
Қани жумла паямбарлар, қани ул соҳиби меҳроб,
Қани Бу Бакру Сиддиқу Умар Усмон дури ноёб,
Қани Ҳайдар, дер эрдилар, ки ман соҳибқирондурман.

Тамони мулки оламни ажални чоқари кўрдум,
Хаёл ила назар қилдим, ўзумни кофари кўрдум,
Бориб бутхонага қирдим, ўзумни озари кўрдум,
Бу дайри кўҳнага боқтим, бузулган лангари кўрдум,
Ки ман йўл ўтгучи ғурбатдаги бир корвондурман.

Бу Машраб остонанга келибдур Каъбатуллоҳ деб,
Келиб даргоҳинга турмуш, ҳабибон шайануллоҳ деб,
Адам мулкига юзландим қилай имонни ҳамроҳ деб,
Ба ҳаққи олу асҳобинг куруқ қайтарма гумроҳ деб,
Қаён боргайман эй Аҳмад, саки ул остондурман.

Алқисса, шоҳ Машрабни қилмишлари қибоб эрди.
Ихлос қилган кишиларга носазо сўзлар айтур эрдилар.
Ярим қулоч яғончи от қилиб миниб юрур эрдилар. Аммо
ёшлиқда ихлос қилган бир муридлари бор эрди, ул ҳам
яғочдин от қилиб, миниб юрур эрди. Шоҳ Машраб эшон
мулло Бозор охунднинг орқаларидин шаҳарга равона
бўлуб, бу ғазални ўқудилар:

Тушти савдойи муҳаббат бошима,
Ор этиб мардум келурлар қошима.

Сажда зоҳид айлагай меҳроб аро,
Мен қилурман сажда эгма қошима.

Муҳтасиб тўктурди соки бодасин,
Етмади ақли мани сирдошима.

Кунда юз минг жавр қилсанг ўргулай,
Қўй қараб ғам юкини бардошима.

Машраби девонани дилшод этиб,
Не сабабдин келмадинг бир қошима.

Алқисса, шоҳ Машраб отларига миниб, шаҳарга равона бўлдилар, аммо шоҳ Машрабни бир муриди бор эрди. Ани оти Пирмаст эрди. Чоқириб айдилар: «Эй Пирмаст, отим неча кундин бери очдур, арфанг бўлса чиқариб бергил?» Пирмаст «хўб бўлур» деб, бироз арфа чиқориб бердилар. Шоҳ Машраб отларига солиб айдилар: «Эй жонвар, хўб егилки, манзил узок, уқбалар баланд, йўллар хатарнок, ҳамроҳлар кетди, эмди навбат бизларга етти, ҳориб, шартманда қилмагайсан, егил», деб арфани олдиға солиб, мулла Бозор охундни олдиларида бу ғазални ўқудилар:

Маърифатни гулзори мулло Бозор девона,
Ошиқларни сардори мулло Бозор девона.
Йўкгур асло кийнаси, баҳри урфон сийнаси,
Нури Ҳақ ойинаси, мулло Бозор девона.
Жойларидур Наманган, Ҳақ йўлида жон берган,
Муридларин синоған, мулло Бозор девона.
Ичларидур тўла нур, пирларидур Баҳодур,
Бухорода ул машхур, мулло Бозор девона.
Машраб ўзи девона, ишқ ўтиға парвона,
Йўл юродур сарсона, мулло Бозор девона.

Эшон кўрдиларки, Машрабда ажаб ҳолати бордур.
Айдилар: «Эй, девона, хуш келдингиз». Шоҳ Машраб эшони мулло Бозорни илтифотлариға бу ғазални ўқудилар:

Ишқинг ўтиға куйноли келдим,
Ойдек юзунгни кўрголи келдим.
Савдойи зулфинг тушти бошимға,
Сандин давосин сўрголи келдим.
Баҳрингға кирдим, ғаввос бўлай деб,
Бир дурри мақсуд олғоли келдим.
Мандин сўрасанг, эй гульузорим,
Маҳви жамолинг бўлғоли келдим.
Осий қулунгман ёниб гунаҳдин,
Астағфируллоҳ айғоли келдим.
Қофила кетти, манзилға етти,
Мен ҳам аларға етголи келдим.

Соки қадаҳни қилғил муҳайё,
Ваҳдат майидин ичголи келдим.
Раҳмат эшигин Машрабга очғил,
Ишқинг кўйида ўлғоли келдим.

Алқисса, эшони мулло Бозор айдиларки: «Боракаллоҳ, эй Машраб, қайда эрдинг?» Қибоб қилиб айдиларки: «Бир маъшуқим бор эрди, манга ваъда қилиб эрдик, эримни алдаб саҳроға юборурман, келғил икковимиз айшу ишрат қилурмиз, деб эрди, сиздин жавоб олғони келдим, борайму бормайму?» Эшон табассум қилиб айдиларки: «Борғилки, «Ал-ваъдату дайнун» яъни ваъда қарз дерлар, ваъда қилгандин кейин ваъдага вафо қилмоқ лозимдур». Анда шоҳ Машраб хушнуд бўлуб, чиқиб равон бўлдилар. Эшоннинг муридлари айдилар: «Тақсир, Машраб олимни масхара қилди, ани баҳридин ўтунг ва бу даргоҳдин қувланг». Эшони Охунд айдилар: «Ҳар ким Машрабга озор берса, ман ул кишидин озор топарман. Ҳаргиз даҳл қилманглар. Исойи ҳам ўз йўлиға, Мусойи ҳам ўз йўлиға, — дедилар. Аммо Машрабнинг пири рухсат кунандаси Қошғардадур. Иши анда тамом бўлур». — Аммо икки сўфи орқаларидан мўралаб борур эрдилар. Бир-бирлариға айтур эрдиларки: «Агар бу деган сўзи чин бўлса тутуб, юзига қаро сўртиб даргоҳдин қовлармиз», — деб. Келиб кўрдиларки, шоҳ Машраб бир ҳолатиға тушуб, кўчаларда Худойи таъолоға нолаву зорилар қилиб, бу ғазал андин зухурға келадур:

Нақши ҳастиро шикастам, боракаллоҳ-ул азим,
Яъни чашм аз ғайр бастам, боракаллоҳ-ул азим.

Борҳо будам гирифтори каманди доми ақл,
Пора кардам дому растам боракаллоҳ-ул азим.

Толиби мажҳул бошад то бақай жўёни Ҳақ,
Барқи шамъи у бижустам боракаллоҳ-ул азим.

Айюҳал ушшоқ Ҳақ гўяндае «қолу бало»,
Жўши дарён аластам боракаллоҳ-ул азим.

Ғайри Ҳақро гар биржўям нест мўъмин номи ман,
Машраби бал бутпарастам боракаллоҳ-ул азим.

БАЛАҲУ АЙЗАН

Етти дўзах марди Ҳакни олдида гулзордур,
Қўл тутарга раҳнамойим марди соҳибкордур,

Гар қўлунгдин келса ҳаргиз мўрчани оғритмагил,
Ким, Худо бандам демас ҳар кимки дил озордур.

Бўлмагил зоҳидсифат, дунёда бўл марди фақир,
Кимки бад ҳолат бўлуб кетти тани мурдордур.

Сан азиз этган қулингни ҳеч киши хор айламас,
Сан агар хор айласанг ҳар ерда бўлса хордур,—

деб шоҳ Машраб юрур эрдилар, халқ орқаларидин эрга-
шиб, аҳволлариға таажжуб қилур эрдилар.

Ўшал кун санга эй шўхи ситамгар ошно бўлдум,
Жамолингни кўрай деб орзу бирла адо бўлдум.

Ба бозори Муҳаббат гавҳари қиймат баҳо эрдим,
Рақиблар олдида мисли садафдек кам баҳо бўлдум.

Қаландарвор ҳажрингда навову нолалар қилдим,
Сани дарду ғамингдин, эй пари лайкар адо бўлдум.

Муҳаббат ўти куйдурди юрак-бағримни эй Машраб,
Куюб кул бўлди жисмим, нест бўлдум, зери по бўлдум,—

деб, шоҳ Машраб идгоҳга келдилар. Ўшал кунлар ид мав-
суми эрди. Идгоҳда бир катта қўл бор эрди. Шоҳ Машраб
жомаларини ташлаб, ўшал қўлда чўмулдилар. Ҳама халойиқ
кўруб турар эрдилар. Шул қўлга бир шўнғудилар. Ҳеч бир
асарсиз бўлуб кеттилар. Бу воқеани кўруб, халойиқ ҳай-
рон бўлдилар. Анолариға хабар еткурдиларки, Машраб ўзи-
ни қўлга ташлаб, ғойиб бўлди, деб. Анолари эшитган ҳамон
оҳ, жоним болам, деб зор-зор йиғлаб келиб, қўлни лабида
ўлтуруб дедик: «Эй нури дийдам, жон болам, сизни шул
умид бирла боқиб эрдимму? Мундоғ бўлғонингизга рози
эмасман»,— деб жудолиқ ғамидин бу ғазални ўқудилар:

Бу ғариблик даштида куюб адо бўлдум балам,
Мисли ул боди хазондек қаҳрабо бўлдум балам.

Бу жудолиғ дардини айтай эшитинг дўстлар,
Рози дилни айтайин сандин жудо бўлдум балам,—

десалар, шоҳ Машраб сувнинг ичида туруб, аноларига бу
байтни ўқудилар:

Еш қолибман отадин кўнглумни шод этган аном,
Меҳрибонлиғларни кун-кундин зиёд этган аном.

То қиёмат бу жудолиғ дардига туштум дебон,
Нури чашмим қайдасан деб анда ёд этган аном,—

десалар, шоҳ Машрабни анолари эшитиб, хурсанд бўлуб бу
ғазални ўқудилар:

Бу жудоликға қолибман қайдасан жоним балам?
Ҳасратингдин қон ютубман, қайдасан жоним балам?

Тун сахарларда туруб совук бешигингни кучуб,
Эмчагимдин сут берибман, қайдасан жоним балам,—

десалар, шоҳ Машраб «Аллоҳу акбар» деб, сувдин чиқиб,
аноларига салом бериб дедилар: «Эй меҳрибоним аном ва
эй ғамгузорим аном, манингдек ноқобил фарзанддин рози
бўлунг, Аллоҳи таъоло мани шул кўйга солибдур,— деб
эшони мулло Бозор охундни хизматлариға равона бўлди-
лар. Тамом одамлар сайҳа тортишиб шоҳ Машрабни орқа-
ларидин юрур эрдилар. Мулло Бозор охунд кўрдиларки,
шоҳ Машрабни кўзларида йиғлағон ёшни асари бор. Охунд
сўрдиларки: «Қайда эрдинг?» Шоҳ Машраб айдилар: «Маъ-
шуқум бирла ҳазл ва мутоиба қилиб ўтуруб эрдим, бано-
гоҳ эри саҳродин ўтун кўтариб келиб қолди ва мани тутуб
олиб, таёқладилар. Шарманда бўлаёздим. Лозимимни
қўлтуғлаб қочтим»,— дедилар. Эrsa эшони мулло Бозор
охунд бу сўзға таажжубда эрдилар. Ўлтурғон халойиқдин
овоз чиқтики: «Тақсир Охунум, Машраб ялғон айтадур.
Кўчаларда йиғлаб юруб, идгоҳға бориб, кўлға чўмулуб
чиқти»,— дедилар. Эrsa мулло Бозор охунд хай дариғ,
деб қўлларини тиззалариға уруб, дедиларки: «Сизлар бе-
адаблик қилибсизлар, Машраб бу вилоятни фиску фужу-
рини кўторур эрди. Эмди Машрабни кўрмоқ йўқтур»,—
дедилар. Шоҳ Машраб айдилар: «Эй охунум, сизга бу ви-
лоят қутлуғ бўлсун, бизга йўл қутлуғ бўлсун»,— деб бу му-
хаммасни ўқудилар:

Токай мани бечороға бу дарду аламдур,
Васлингни тилаб кўнглума ғам устина ғамдур,
Ҳижрон ичида мунча манга жавру ситамдур,
Бу даври фалак балки ба тақдири қаламдур,
Бу ғуссадиң ўлсам бошима оҳим аламдур.

Сан дилбари, жононаву ман ошиқи шайдо,
Жонимни берай васлинг учун эй дури якто,
Неткум мани ишкинг бу сифат айлади расво,
Мажнунға тушуб доғи ғаминг кўзлади сахро,
Васлингга етиб ўлса бу ошиқға на ғамдур.

Васлингга етолмай санамо хаста бу жоним,
Тун-кун сани излаб, югуруб ташна забоним,
Бир неча маҳалдурки, чекар ғусса равоним,
Етмасму санга мунча мани оху фиғоним,
Бу хастани дойим тилаги луфту карамдур.

Жон қийнамайин восили жонона бўлурми?
Найсонки садафсиз дури дурдона бўлурми?
То кўймаса шамъ ўтига парвона бўлурми?
Оғзини очиб сўзламай афсона бўлурми?
Васлинг асалу ҳажру ғаминг аччиғи самдур.

Ҳайратда юрурман санамо, васлингни излаб,
Дойим бу тафаккур кўзи бирла сани кўзлаб,
Ҳайрону саросима юруб телбали сўзлаб,
Уқбо ғамидин хавф этаман сан сари бўзлаб,
Охир бу ажалнинг кўлидан барча адамдур.

Чин ошиқ эсанг берма кўнгул нафси хавоға,
Куб ётма сахар, ўйғона кўр зикри Худоға,
Ғофил юрума, бўлма гирифтори балоға,
Машраб ўзингни солма неча жавру жафоға,
Тўғри юрусанг эл сўзидин санга на ғамдур.

Алқисса, тамоми халойиқға бехудлик рўй бериб, Машрабни орқаларидин эргашиб юрсалар, Машрабни жунунлари зиёда бўлиб, бозор бошиға келиб, қўлларига созни олиб, бу мухаммасни ўқудилар:

Ишқ ичра қадам кўйдуму то тарки сар этдим,
Сийнамни маломат ўқиға ман сипар этдим,

Бу манзили беҳудани ташлаб сафар этдим,
То олами зоҳирга келиб ман гузар этдим,
Тарк айладиму жумлани қатъи назар этдим.

Ҳижрон кечаси нола қилиб ҳамдами тобмай,
Ҳижрон қиличи захмасига марҳами тобмай,
Бу дарди — дилимни дегани одами тобмай,
Аҳволи кўнгул айғоли бир маҳрами тобмай,
Зулмингни қариндошу ғамингни падар эттим.

Эй ёр, сани лаъли лабинг мисли асалдур,
Ҳар бир боқишинг тири бало жонга халалдур,
Рум аҳлини занги асир этти на масалдур,
Савдойи сари зулфунг учун неча маҳалдур,
Жон кишварини буздуму зеру забар эттим.

Қилди бу фалак шуъбадаси хаставу дилреш,
Ошиқ кишилар билса ани душман эрур хеш,
Бир йил, ўн икки ою ҳамал ёз ила ҳам киш,
Бир мартабада турмас эмиш шоҳ ила дарвиш,
Бас жандани кийдим ўзимни дар-бадар эттим.

Ғам кечалари бўлди манга мунису дәмсоз,
Ул шўхи бало сайди қилур кўзлари шахбоз,
Ғам хайли жафо бирла эди соҳиби ҳамроз,
Васлинг ҳаваси бирла кўнгул этгали парвоз,
Ҳар ўқки, юрак ўзра эди болу пар этдим.

Эй ёри азизим қани Одам била Ҳавво,
Ул шоҳи тариқат қани Нажмиддини Кубро,
Мардони Худо билгувчи бу нуктае тўғро,
Ошиққа раво эрмас учун маскану маъво,
Чун оби равон бўлдиму яъни сафар этдим.

Ман мунда хароб ўлдиму сан анда саломат,
Дунёйи дағо ичра манга йўқту ҳаловат,
Жон мулкина меҳмон келиб эрса на саодат,
Ифтора кабоб этгали эй аҳли маломат,
Хуни жигарим жамъ қилиб мо ҳазар этдим.

Қадр кечасида бўлғали ёрим била ҳамгаб,
Бир ғамзада торож этибон дин ила мазҳаб,
Сиррини ниҳон этти будур боиси мансаб,

Кўтоҳ назари бўлмаса деб хаста бу Машраб,
Минг маънини бир нукта била мухтасар этдим.

Алқисса, шоҳ Машраб бу ғазални то охир ўқуб жазаба ва жунунлари зиёда бўлуб, бир тефаға чикдилар. Тўрт тарафга бокиб, «Қошғар тарафидин бир марди Худони йси келадур», — деб равона бўлдилар. Илгари эшитиб эрдиларки, набирайи ҳазрати Махдуми Аъзам Офоқ хожам Қошғарда деб. Маъние Офоқ улдурки, «Кутбил Олам» деган бўлур, дунёда икки Офоқ ўтубдурлар: бирлари Хожа Абдул Холиқ Гиждивони, яна бирлари ҳазрати Офоқ хожамдурлар. Машраб андиша қилдики: «Мундоғ юргонимдин андоғ зоти шарифни хизматлариға борсам беҳроқдур», — деб бу ғазални ўқудилар:

Надоматда тўқуб ёш, васлинг излаб юргоним беҳроқ,
Ғаму дардинг рафик айлаб, мудом оҳ ургоним беҳроқ,

Жаҳон айвонида юрган, муҳаббат ўтиға куйган,
Суяр қуллар изини кўзларимга сурганим беҳроқ.

Ўшал Мажнунни ҳайрондек юрак-бағрим оқар кўздин,
Санамни ҳажрида саҳрову чўлни кезганим беҳроқ.

Қиёмат хашргоҳида сўралғай барча кирдорим,
Яқомни чок этиб валлоҳ, букун дод этганим беҳроқ.

Муяссар бўлмаса жаннат ичида давлату дийдор,
Бихиштдин кечибон дўзах ичида куйганим беҳроқ.

Хазон бўлмай гулистони баҳори умр, эй Машраб,
Саҳар вақтида булбулдек фиғонлар қилганим беҳроқ.

Алқисса, шоҳ Машраб Лангар мазоридин чиқиб, ўз ҳасби ҳоллариға бу ғазални ўқудилар:

Намангон шаҳридин кетсам, мани йўқлар кишим борму?
Ғариблик шаҳрида юрсам, мани йўқлар кишим борму?
Муҳаббат шарбатин ичдим, қозондек қайнабон тоштим,
Бу фони дунёдин кечтим, мани йўқлар кишим борму?

Тушубдур бошимга савдо, рамузи ишқдин ғавго,
Ўзига айлади шайдо, мани йўқлар кишим борму?
Тураманга тоқатим йўқтур, юрарға ҳолатим йўқтур,
Юракда ишқ ўти кўбтур, мани йўқлар кишим борму?

Қарорим йўқ турай десам, Намангонда юрай десам,
Жаҳонни сайр этиб кезсам, мани йўқлар кишим борму?
Бу мискин зор Машрабнинг киши ҳолини билмайду,
Бу ердин бош олиб кетсам, мани йўқлар кишим борму?

деб, йўлга равона бўлдилар, ногоҳ бир қўйчи қўй боқиб юрур эрди. Шоҳ Машраб айдилар: «Эй қўйчи, пирингни билурмусан?» Қўйчи айтти билмасман. Шоҳ Машраб айдилар: «Ман агар сани пирингни баён қилсам, манга нима берурсан?» Қўйчи айди: «Бу қўйлар кишини қўйидур, манда ҳеч нимарса йўқтур сизга берсам». Машраб айдилар: «Йўқ эса ушбу итингни бергил, ман санга пирингни баён қилай». Қўйчи ночор бўлуб, итини берди. Андин сўнг шоҳ Машраб асҳоби Қаҳфнинг исмларини бир-бир баён қилдиларки: Ямлихо, Максалмино, Кашфутат, Озарфат Юнус, Ювонис Юнис, Табюнис, Кашофат Юнис, Исми Калбухум Қитмир, дедилар. Андин сўнг итни олиб айдилар: «Эй жонвари безабон, эмди манга бўлгил», — деб итга боқиб, бу байтни ўқудилар:

Эй рафиқи безабон, ҳар ерда бўлсак биз иков,
Хоҳ саҳроларда, хоҳ шаҳр ичра бўлсак биз иков,

Ҳар жафову жаврлар бўлса Эгам тақдиридур,
Хоҳ яхши, хоҳ ямонлиғ, шоду ғамда биз иков.

Бесару сомон юрурмиз, бу жаҳон айвонида,
Рози дилни айтишиб ҳар ерда бўлсак биз иков.

Молу мулку, хонумонни ташлабон Адҳамсифат,
Маккаву Батҳо, Мадина анда бўлсак биз иков.

Аввалан топсак ҳидоят пири муршид топибон,
Кеча-кундуз хизматини жонда қилсак биз иков.

Машрабо юз шукр қилгил, санки тобтинг бир рафик.
Қайда бўлсак, қайда юрсак, ёри содиқ биз иков, —

деб, шоҳ Машраб йўлга равона бўлдилар. Дарё лабиға етдилар. Эрса, ҳеч ким Машрабга парво қилмади. Девонани жунунлари туғён қилиб, сеторни қўлларига олиб, бу мухаммасни ўқудилар:

Зиҳи расволиғим оламға солди шуру шар танҳо,
Наҳанги нуҳ фалак дарёси бўлди алҳазар танҳо,
Нигорим бирла ман бир пираҳанда, халқи дайр танҳо,
Қаландар ман жаҳонни сайр этиб айлаб сафар танҳо,
Чу симурғики парвоз айлагай бе болу пар танҳо.

Биҳишт айвонидин току равоқин орзу қилмай,
Олурға дину дунёни матоъин орзу қилмай,
Бари Руму Хито божу хирожин орзу қилмай,
Шаҳи рўйи замину тахту тожин орзу қилмай,
Гадойи фақр бўлдум сайр этарман баҳру бар танҳо,

Дили тиги ситамдин пора бўлган халқни кўрдум,
Тани дарду аламдин ёра бўлган халқни кўрдум,
Кўзи вақти саҳар сайёра бўлган халқни кўрдум,
Фано мулкида қўб оввора бўлган халқни кўрдум,
Жунун тугён этибдур ҳар бирини баҳру бар танҳо.

Аё эй толиби содиқ, будур арзим баён билгил,
Валиюллоҳ ғойибларни сан ҳам хўб аён билгил,
Қаро туфроқ танингу дилни хуршиди жаҳон билгил,
Назар то қутби олам қилмагунча бегумон билгил,
Начук олғай жавохир баҳрдин соҳиб назар танҳо.

Ғараз кавну макондин ишқ эди на кону на жавҳар,
Муслмонзода бўлсанг эй биродар, айлагил бовар,
Танингда бўлса гар жон тинмайин сан истагил раҳбар,
Муҳаббатдин насими субҳи содиқ бўйи гул истар,
Қани бу булбули шўридадин оҳи саҳар танҳо.

Мижозий шоҳлар дарвозасин ёстанмағил зинҳор,
Кириб ғори фанода ётғилу ўйғонмоғил зинҳор,
Жафо етган била марди Худодин тонмағил зинҳор,
Бало дашти агарчи пур хатардур ёнмағил зинҳор,
Қадам бу води узра қўйғасен чун шери нар танҳо.

Букун маҳмурман пири муғон олдида бош урдум,
На шайх олдиға бордум, на бараҳман сўзида турдум,
Йўлунда гоҳ югурдим, гоҳ йиқилдим, гоҳ ўлтурдум,
Сани эй нозанин, то кўргунча Тангрига топшурдум,
Мани мундоғ мусофир айлади даври қамар танҳо.

Тиларсан Машрабо жон телбасидин суҳбати маъшук,
Йўқ этгил ўзлугунгни келмағай то ғайрати маъшук,

Вужудунгни адам қилмоғлиғингдур миллати маъшук,
Муяссар бўлмаса махрам саройи хилвати маъшук,
Бу йўлга ғайр бирла киргали бўлмас магар танҳо,—

деб, шоҳ Машраб Андижон тарафига равона бўлдилар.
Дарё лаби бирла борур эрдиларки, Балиқчидан бир неча
қизлар келиб чўмулуб, турур эрдилар. Шоҳ Машраб алар-
ни кўруб, ҳазлу мутоиба қилдилар. Қизлар айдилар: «Эй
девона, нағма қилиб ғазал ўқунг, бизлар тамошо қило-
лук». Шоҳ Машраб: «Хўб бўлур», — деб бу ғазални ўқуди-
лар:

Бир боқиб кўз учидин танга кетурди жон қиз,
Айланиб, юз ўгуруб, қилди юракни қон қиз.

Кунда минг ўқин отти бу ҳазин жонимга,
Бирига айламади лабларидин дармон қиз.

Юзига парда тутуб, шамъ устида фонус каби,
Юз туман зухд элини айлади саргардон қиз.

Золиму ҳам қотилу, хунхордур бешафқат,
Ёр ила ағёрни олдида билур яксон қиз.

Ишкида оҳим ўти учқунидур ой ила кун
Ким, дегайлар бу шарар кўзлари ул чўлфон қиз.

Бу фалак хоби уза қилма гумон ахтар деб,
Садаф ҳуснига тўлдурди дуру маржон қиз.

Асли гулзор аро булбулдек эрур, эй Машраб,
Шаккарин ханда била тўтийи Ҳиндистон қиз, —

деб, шоҳ Машраб Балиқчидин Андижон йўлига равона бў-
луб, йўлда бу ғазални ўқудилар:

Масти жоми ваҳдатам, жоно санга ман зор ўзум,
Шориби хамри аластам ошиқи дийдор ўзум.

«Рабби арини» деди Мусойи калим ҳеч етмади,
Ишкидин нолон бўлубон кечалар бедор ўзум.

Ул Халилulloҳни солди ўтга Намрудди ланин,
Сайрар эрдим ул замон ул булбули афғор ўзум.

Юсуфи зиндониға бўлди муяссар тожу тахт,
Ҳасратида мисли Яъқуб дийдаси хунбор ўзум.

Етти ғабродин ўтуб, тўққиз фалақдин ҳам таки,
Қурби Ҳақни кўзлаган ул Аҳмади Мухтор ўзум.

Бирлигинга ман сизиндим, ё Аҳад сандин мадад,
Машраб айтур, ё Илоҳи барчадин безор ўзум,—

деб, шоҳ Машраб Андижонга бу талқинни айтиб кирдилар:

Мажнун ила кездим неча йил дашту биёбон,
Лайлини сўроглаб юрудум бесару сомон.

Бу ранжи дилимни эшитиб раҳм эта кўргил,
Висолингни тилаб кимки манингдек санга хайрон,

Юз жоним агар бўлса сани йўлингга исор,
Хуштур бу гадолиғ, на қилай тахти Сулаймон.

Маст айлагани бу мани бечора ғарибни,
Бир ғамза қилиб, ўтти қошимдин мани жонон.

Ҳуснунг сифатини ўқубон пири муғонлар,
Девона бўлуб, белни буқуб, бўлдилар урён.

Ишқинг ўтида бу юрагим ўртанадур ох,
Охир юрагим бўлғуси ишқ ўтида бирён.

Ҳажринг ғамидин бошима юз жавру жафодур,
Васлингга етай деб сани ошиқ кўзи гирён.

Раҳм айлагилу маҳрами асрор эта кўргил,
Сан ҳарна десанг ман қилайин бандан фармон.

Бечора қулинг санга деюр арзи дилини,
Бергил, талаби бандани эй Холиқи инсон.

Соқийи азалдин майи бир жўрба тотибман,
Бас онини учундир манга бу нашъайи даврон.

Эй дилбари жонон, сани деб хаста бу Машраб,
Тушти ани бошига бугун меҳнати ҳижрон, —

Йўл уза келди Машрабинг, кўл узат эй Офоқ хоҷам,
Ман киму Ҳаққа етмагим ёки пирим десаммукин, —

деб, шоҳ Машраб довондин оштилар. Манзил-баманзил
борур эрдилар. Хоҷамни остоналариға яқин еттим деб
димоғлари чоғ бўлуб, бу ғазални ўқудилар:

Эй мани нозик ниҳолим, ёри жоним қайдасан?
Бу кўнгул бўстонида ғунча даҳоним қайдасан?

Ҳолимиз беҳад ямондур, келмасанг ҳолим сўраб,
Эй мани хуш меҳрибон руҳи равоним қайдасан?

Неча кундур бу кўнгул муштоқ эрур дийдорингта.
Ўргулай эй дилбари ширин забоним қайдасан?

Кўзларим гирён бўлуб, қолди бу ғам саҳросида
Ҳасратингда чикти бу оху фиғоним қайдасан?

Ташналабдур Машрабинг бўлди юраги ҳам кабоб,
Фурқатингда эй мани ороми жоним қайдасан?—

деб, шоҳ Машраб ўзларини ўшал соатда Қошғар вилояти-
да кўрдилар. Қошғар халқини кўруб, жунунлари зиёда бў-
луб, бу ғазални ўқудилар:

Даргоҳингта бир ожизи афғор келибман,
Арзи дилими айтмак учун зор келибман.

Йўқтур илгимда санга бир тўхфае лойиқ,
Жуз зилли гунаҳ эл ичида хор келибман.

Рад қилма қабул айлаки шармандалиғимдин,
Расвойи сари кўчаву бозор келибман.

Бозори жаҳон ичра ўшал шаҳри адамдин,
Жон нақди била санга харидор келибман.

Лутф ила карам айлаву дардимға даво қил,
Дармон тилабон соҳиби озор келибман.

Зор ила тавалло қиладур хаста бу Машраб,
Оч парданиким, толиби дийдор келибман, —

деб, шоҳ Машраб Офоқ хожам остоналариға бориб бу муножотни ўқудилар:

Азалдин то абад дўстлар ҳамиша оҳ деб келдим,
Тилимда раббиял аъло яна Оллоҳ деб келдим.

Ки сан авлоди Пайғамбар, отингдур ҳазрати Офоқ,
Ки навмид қуймағайларким, улуг даргоҳ деб келдим.

Азалдин манга солди ушбу утни эй мусулмонлар,
Анинг учун қуярман туну кун юз оҳ деб келдим.

Ҳидоят кўргузунг Офоқ хожам пушти паноҳим сиз,
Адашган йўлда қолганман ғарибга воҳ деб келдим.

Кел эй Машраб, умид этгилки авф этгай гуноҳингни,
Ҳасан бирла Хусайним хурмати ул Шоҳ деб келдим.

Алқисса, Машрабни муножотлари Ҳазрати Офоқ хожамга маълум бўлди, айдилар: «Эй сўфилар, ҳеч хабарларингиз борму? Бир шўрида ҳол девона келиб эшикда йиғлаб турубдур, шул бечорани мунда олиб келинглар». Мулла Боқи охунд бирла мулла Соқи охунд чиқиб кўрдиларки, бир йигит эмди мўйлаб сабз қилган қави ҳайкал, сару по бараҳна, кўзларидин ўт чиқиб турубдур. Мундоқ девонани ҳеч киши кўрган эмасдур. Девонани ҳазратни олдилариға олиб кирдилар. Шоҳ Машраб ҳазрати подшоҳим жамолларини кўруб, бу муножотни ўқудилар:

Бо ҳазрати ту гўям ҳар дам ба сад тавалло,
«Инни заламту нафси фағфирланал» хатоё.
Гар мў сафед кардам, дар роҳи фиску исён,
Ул фазлинг ила ё раб, қилма бу қулни расво.

Роҳи махуф дар пеши ағёр дар каминанд,
Бандангни йўлга бошла лутф айлабон Худоё.
Хоҳи ба лутф сози, хоҳи бақахр сўзи,
«Инни илайка насъо ё дофийбал балоё».

Ҳақни йўлиға юрмай, Шайтон йўлиға юрдум,
Узр айғоли тилим йўқ, ёраб ба лутф бахшо.
Дар чашми аҳли олам, сўфивашам ба зоҳир,
Сийрат тирози Ҳомон, андар либоси Мусо.

Бир сандин ўзга ёраб, кимдин умид тутарман,
Чун худ падид кардий аз фазли хеш моро.

Узри бадин гуноҳи Мансури нотовонро,
«Ё раббано, тақаббал минни ба ҳаққи тоҳо.»

Бу муножотни ҳазрат Офок ҳожам эшитиб айди­лар­ки: «Эй сўфилар, девонани яқинроқ келтурун­г­лар. Андин сўнг сўфилар икки қўлларидин тутуб олиб келиб ҳазратимиз оёқлариға йиқиттилар. Ҳазратим Машрабни қўлидин тутуб айди­лар: «Эй девона, қайдин келурсиз?» Шоҳ Машраб айди­лар: «Намангондин келур­ман». Ҳазратим айди­лар: «Ҳожа Ҳофиз Шерозийнинг ғазалларидин ҳеч бир байт билурмусиз, бизга бир ғазал барги сабз учун ўқусангиз», — деди­лар. Анда шоҳ Машраб хўб бўлур деб, бу ғазални ўқуди­лар:

Онҳоки хокро ба назар кимё кунанд,
Оё бувадки, гўшаи чашм ба мо кунанд.
Дардам нуҳуфта беҳ зи табибони муддаи,
Шоядки, аз хазонаи ғайбаш даво кунанд.

Ҳазратим қўлларини кўториб: «Ҳай бас, агар мун­дин зиёда ўқусанг кўюб кетарман — деди­лар, — эмди ўз ғазалин­г­дин ўқуғил», — деб амр қилди­лар. Шоҳ Маш­раб ўқуди­ки:

Бугун Махдуми Аъзам подшоҳим кўргали келдим,
Итидек остониға юзумни сургали келдим.

Қиёмат боргоҳини тузар ул кун малоиклар,
Ки сан кимё назарсан, ман мисам зар қилгали келдим.

Санинг бузруклигингни шуҳрати оламни тутқондур,
Қулинг Машраб дуое хайр ила ёд этгали келдим.

Алқисса, шоҳ Машрабни бу ўқуғонлари Ҳазратим­ға хуш келиб ишорат қилдиларки, яна ўқуғил,
шоҳ Машраб бу ғазални ўқуди­лар:

Бузруку марди худо деб, дуо тилаб келдим,
Валийи шернамо деб, паноҳ тилаб келдим.
Қўлиға ханжар олиб, ул санам деди: «бош бер?»,
Камина бекасу ожиз, ризо тилаб келдим.
Қаландаринг яна Машраб йўлунга бош кўюбон,
Бу остонаға яъни зиё тилаб келдим.

Бу сўз Ҳазратимга хуш келиб, назари илтифотлари бирла қараб, қўлларини очиб, Машрабни ҳақиға дуое хайр қилиб қифтига қоқтилар. Эrsa, бисмил бўлғон мурғдек беҳуд бўлуб, йиқилдилар. Шул подшоҳим Машрабни бошини тиззаларига олиб, ботиндин хабар олдилар. Эrsa Машрабни дилини чароғига ёғ қуюб, филитасини тайёр қилиб, равшан қилғони бир пири комил тобмай юрган экан. Ҳазратим айдиларки: «Эй сўфилар, сизлар гувоҳ бўлунглар, бу девонани отини Машраб куйдум, оллоху акбар», — дедилар. Андин сўнг, девонанинг оти Машраб демакликга шуҳрат тобти, бошларини кўтариб кўзларини очиб, яна бир ғазал ўқудилар:

Қўлум олинг ё пирим, манда тоқат қолмади,
Йўлга солинг ё пирим, манда ҳолат қолмади.

Ҳазратимдин ман бугун дуо тилаб келибман,
Бўйни синук етим ман, манда роҳат қолмади.

Офоқ хожамким суюб, отинг Машраб дедилар,
Бўсоғонгда ўларман, манда ҳасрат қолмади, —

деб, шоҳ Машраб ўз ҳолини кўрдик, ҳолати ўзгачадур. Билдик, илми ҳолни олдида илми қол бир қасб, анга лойиқ бу ғазални ўқудилар:

Даъвийи ишқ этгани Мажнуни бенаво керак,
Ўзини хоксор этиб, дарбадари гадо керак.

Шому саҳар фиғон этиб, ёр висолини тилаб,
Тун кечаларда уйғониб, ёш тукубон дуо керак.

Жаҳду жадал бугун, эртани кечга қуймағил,
Орифи Ҳақ бўлай десанг Адҳами бо сафо керак.

Чикти расул мақом ошиб Жабраил эргашолмади,
Яъни бу сирни билгани орифи мунтаҳо керак.

Алқисса, Ҳазратим бу байтни эшиттилар. Подшоҳлик қилиб айдиларки: «Эй Машраб, бизга хизматкор бўл». Машраб туруб, таъзим қилди уч йил ўтун тоширдилар, яна уч йил машқда сув тошидилар, яна бир йил остонада ёттилар, бу етти йилда бир пустун кийдилар, ёзда чармини кийдилар, қиш бўлса юнгини кияр эрдилар.

Эй, биродарлар кийибман бир кийимни етти йил,
Бас, машаққат тортмагунча лойки дийдор эмас.

Дубора ҳазратдин илтифот кўрмадилар. Машрабни кўнгулларига дард қилиб, ўзларига айдиларки: «Эй Машраб, бу даргоҳга келгонингга етти йил бўлди, пиринг бир йўл Машраб деди, яна бир йўл Машраб десалар, ишинг тамом бўлур эрди, кел эмди бир гуноҳ қилғил, Худойи таъоло бе-гуноҳни сўрамас экан, шоядки гуноҳ қилсам гуноҳкорни сўрсалар, керак. Шоядки, шул туфайлидин пирим айтсалар элтинглар бу Машрабни осинглар десалар, ўлсам армоним йўқ эрди», — деб шоҳ Машраб бу мухаммасни ўқудилар:

Ваъда қилди бир келай деб кўзга уйқу келмади,
Термулуб йўлида қолдим, шўхи бадху келмади.
Неча келди шум рақиблар, у парирў келмади,
Дардидин ўлдум, вале дардимга дармон келмади.
Ман шаҳиди ишқи бўлдум ҳатрийи су келмади.

Додхоҳ ман рўзи маҳшар қошима бир келмаса,
Йиғламайму оҳ уруб, ҳаргиз кўзига илмаса,
Ўзгага қилган вафони манга дилбар қилмаса,
Раҳмсиз бераҳм эзур ҳолимни бир дам сўрмаса,
Барчага ширин забон манга туршрў келмади.

Охи вовайло ғариблик шаҳрида кўб хорман,
Гар керак бўлса бу жоним олқи, ман беморман.
Пардани юздин кўтарғил, ой юзингга зорман,
Соқиё тўйгунча май бер, неча кун хумморман,
Барча мажлислар гули зулфи суманбў келмади.

Ташналаб қолдим гамингга меҳрибоним қайдасан?
Оҳ уруб йиглаб юрибман жона жоним қайдасан?
Изласам йўқтур маконинг лемаконим қайдасан?
Маҳрами зори дилим, оромижоним қайдасан?
Юз туман савдоси тушти маслаҳатгў келмади.

Ичу тошим гамга тўлди, гамгузорим кел сано,
Ҳарна қилсанг санг ўзунг қил, дилфигорим кел сано,
Жумла шоқларни улуги номдорим кел сано,
Марҳаматлик подшоҳим, тождорим кел сано,
Дилни зангорин кўргузгон ойнарў келмади.

Банда бўлдим ишқида қилгон гуноҳим билмадим,
Қатл эторга тиг келтурди илоҳим билмадим,
Таолъим эрмиш забун, бахти сиёҳим билмадим,
Ҳазрати Офок ҳоҷам пушти паноҳим билмадим,
Бу сабабдин дилбарим зону ба зону келмади.

Зоҳидо Машрабга дединг масжид ичра қўй қадам,
Фашшидин қилдим ибo ҳеч урмадим ман анга дам,
Ўлтуруб меҳробга деди хотирингни айла жамъ,
Турфа ишдур ким, кўрунг масжидга кирмиш дарду ғам,
Неча кун зоҳид бўлуб кўнгулга бир ху келмади, —

деб, шоҳ Машраб йиғлаб, чарх уруб, самоъ қилиб туруб эрдиларки, подшоҳимизга оби таҳорат бергувчи бир канизаклари бор эрди. Ул канизак равоқдин бошини чиқариб, нозу карашма бирла дедик: «Эй Машраб, то етти йилдирки, сени доғи ишқинг мани сийнамга жой олибдур. Букун менинг бирла бир ерда ултурмасанг қиёматда мани қўлим санинг этагингда бўлғай». Шоҳ Машраб кўрдиларки, бир нозанин моҳталъат жилва қилиб турубдур. Ани кўруб беҳуд бўлдилар. Яна хушлариға келиб айдиларки: «Эй бор Худоё, мунингдек офати жон бандаларинг бор экан», — деб яна беҳуд бўлуб йиқилдилар. Бу воқеа ҳазрати подшоҳимга аён бўлди. Қизил либос кийиб шамшири бараҳна бирла рўбарў бўлдилар. Шоҳ Машраб ҳазратни кўруб бу ғазални ўқудилар:

Девонадурман духтари султони Аҷамга,
То банда бўлай олдидаги зулфи санамга.

Ногоҳ агар ичса эди бодани маъшук,
Ҳамдам бўлубон боргай эдук Макка Ҳарамга.

Маъшук агар олса қиличини баякбор,
Ман нола қилай Ҳазрати Эшони ҳашамга.

Бир оҳ урубон Лайлини Мажнун қилаёздим,
Пирсиз кишилар боргусидур норн аламга.

Машраб таниға кўрма раво оташи дўзак,
Нечунки ани сидки эрур шоҳи Ҳакамга.

Девонадурман шамъи шарар жилва санамга,
Қурбон бўлай оташкадайи шуъла адамга.

Зебо санамим бода ичиб, юзни қизортиб,
Ўт қўйди паризоди гулистони Эрамга.

Бир ҳу чекибон Лайлини Мажнун қилаёздим,
Девоналигим шона урур зулфи санамга.

Жоним қиличин остида бетоблиғ этти,
Ишқида бу жоним берайин қоши қаламга.

Машраб на балодур шикани туррайи кокил,
Барбод этадур кишваридин ушбу ҳашамга.

Эшони Офоқ ҳожам айдилар: «Эй сўфилар, Машрабни тутунгларки, андан Мансури Қалложнинг бўйи келадур». Сўфилар Машрабни тутуб боғладилар. Шоҳ Машраб Худойи таъолога нолалар қилиб, айдиларки: «Эмди то тирик, ман мундоғ гуноҳ қилмагайман, бир гуноҳ қилгонимга бандангни бандалари мунча таҳқиқлаб сўрасалар, тонгла қиёмат бўлғонида ўзунг қози бўлуб, шул гуноҳимни сўронингча ҳам дийдорингга тўярман», — деди.

Бир гуноҳни устига юз минг надомат яхшидур,
Юз туман ёзуқларим бору пушаймон маңда йўқ.

Андин сўнг, шоҳ Машрабни подшоҳимни олдиға олиб келдилар. Шоҳ Машраб Оллоҳи таъолога муножот қилиб айдиларки: «Илоҳо, поко парвардигоро, Аҳадо, Самадо, Маъбудо, агар сандин амр бўлмаса бандаларингни аёғлариға бир тикан ҳам кирмас, бас бу қарашмалар санга маълум», — деб бу ғазални ўқудилар:

Агар ошиқлигим айтсам, қўюб жону жаҳон ўртар,
Бу ишқ сиррин баён қилсам, тақи ул хонумон ўртар.

Кишиға ишқ ўтидин заррае етса бўлур гирён,
Бўлуб бесабру бетоқат юрак бағри чунон ўртар.

Мани бехонумон тинмай қуюб ёндим фирокинда,
Отинг тутсам нигоро деб, ки завқидин забон ўртар.

На қаттиғ кун экан жоно, висолингдин жудо бўлмоқ,
Мани оҳим тутуниға заминчу осмон ўртар.

Қаю тил бирла эй жоно, сани васфинг баён айлай,
Тилим лолу, кўзум гирён, сўнгақларим ниҳон ўртар.

Бу дард ила хароб ўлдум, келиб ҳолимни сўрмассан,
Ғаминг бошқа, алам бошқа, юрагимни фиғон ўртар.

Бу Машраб дардини жоно, ки ҳеч ким бошиға солма,
Агар маҳшарда оҳ урсам, беҳишти жовидон ўртар, —

деб, ўзларини шаҳид бўлмоқлариға бу ғазални ўқудилар:

Ўлдураин демасмусан, куйдираин дамасмусан,
Бул бошима балоларинг келтураин демасмусан.

Юз минг саро боғи жаҳон рангини манга кўрсатиб,
Қаъбаи кўюннга яна бордураин демасмусан.

Ер сари ташлабон мани халқ ичида бериб изо,
Қуш каби бол ила парим юлдураин демасмусан.

Эй шоҳбози ломақон, тайри кўнгулни айлабон,
Табл ўруб, долбой қоқиб, кўндураин демасмусан.

Манки шаҳиди ишки ман кийдур кафан тўнин манга,
Кўйнум аро қизил қоним тўлдураин демасмусан.

Тадхулул жаннот аро бер ул шароб ан таҳур,
Ёлбора дорингга мани остураин демасмусан.

Ман бир санингдин ўзгани кўнглума олсам, эй Илоҳ,
Тасма каби ушбу таним тилдураин демасмусан.

Бу хама дард ила бало солди бошима найлайин,
Ишқ ўтиға бу Машрабинг куйдураин демасмусан.

Алқисса, Ҳазрати подшоҳим айдилар: «Эй Машраб мун-
доғ беодобликни ҳеч ким қилган эмас», — десалар шоҳ
Машраб бу байтни ўқудилар:

Билдимки отинг Ҳазрати ҳодийи музиллин,
Мақбули ҳидоят бўлайин деб гуноҳ этдим.

Подшоҳим буюрдиларки, «Девонани босинглар», — деб. Сўфилар шоҳ Машрабни бостилар. Ҳазрати Офоқ ҳо-жам қиссаларидин муҳрларини олиб, ўтга ташлаб, қизи-тиб Машрабни гарданига бостилар. Валийқолюлоҳ каромат билан тобтиларки, одамзоднинг шаҳватини жойи банди гардан тамуридадур. Ўшал тамурни топиб муҳр бостилар. Ҳазратимни илтифотлариға шоҳ Машраб бу байтни ўку-дилар:

Бо ҳидоят дастгирам бош гумроҳ омадам,
Бар тавофи дарғаҳат имрӯз беғоҳ омадам.

Зулқалодам дар вафоят пеши занжири туям,
Ҳалқаи меҳрат багардан маъзиратҳоҳ омадам,

Машраби риндонаму кофир муриди беш нест,
Бори дигар дастгирам бош гумроҳ омадам, —

деб, шоҳ Машраб озурда хотир бўлуб, даргоҳдин мағмум ва паришон аҳвол Ёрканд тарафиға равона бўлдилар. Бир дамда ўзларини Ёрканд вилоятида кўрдилар. Ёрканд аҳли Машрабни кўрмоқға орзуманд эрдилар. Пешвоз чиқиб, кўрдиларки, бир қаландари оташнафас жазб ҳолатлиғ, сочлари фатила-фатила гирди камарларига тушган. Ота-ши Ишқ жабҳасидин шуъла уруб турубдур. Ёрканд ҳоки-ми келиб зиёрат қилди. Тамом одамларға беҳудлик ўй берди. Ёрканд охундларининг шоғирдлари айдилар: «Тақ-сир охунум, мундоғ банги қаландарни олдиға пешвоз чи-киб, бўлурми? Тамоми аъзоси очуқ келадур». Охунд айди-лар: «Эй ёронлар, хато қилдинглар, бориб зиёрат қилинг-лар», — дедилар. «Бу хаёлларни кўнгулларингиздан кў-таринглар», — дедилар. «Авлиёликни бир нишони шул-дур», — дедилар. Ёронлар келиб мулоқот қилдилар. Шоҳ Машраб буларни бир назар бирла кибру инониятларини кўнгулларидин дур қилдилар. Ҳамалари софдил бўлуб, орқаларидин сару по бараҳна сайҳа тортиб юрдулар. Шоҳ Машраб йўлда бу ғазални ўкудилар:

Кўрсат юзинг улурман, танда тоқат қолмади,
Меҳрибоним қайдасан, танда роҳат қолмади.
Бало ёғди бошим, элда офат қолмади,
Чектим жафони акнун танда ҳолат қолмади,
Кездим шаҳру биёбон, дилда ҳасрат қолмади.

Ошиқ бўлдум юзушта кўрмай ўлсам нетарман,
Боязиддек ўзумни кунда юз минг сотарман,
Мункар-Накир кирганда Лаҳад ичра ётарман,
Ҳарна қилсанг эй зоҳид, жом майидин тотарман,
Барбод бердим май учун, қўлда тоъат қолмади.

Ошиқ бўлсанг шундоқ бўл, олам куфринг битсунлар,
Расво бўлғил халқ ичра номинг олиб кетсунлар,
Яксон бўлғил оламда, санга кесак отсунлар,
Туфроқ бўлғил йўл узра, сани босиб ўтсунлар,
Кофирлигдан ўзга ҳеч манда одат қолмади.

Кофир бўлсанг ишққа бўл, аҳли дунё бўлмағил,
Зоҳидсифат дунё деб ҳаргиз мурдор бўлмағил,
Адҳамсифат дунёни ҳеч кўзинга илмағил,
Мажнунсифат беҳуш бўл, ҳеч ўзинга келмағил,
Қўлум олинг ё пирим, манда ғайрат қолмади.

Рўзи азал куй деди, куйдим, ёндим кул бўлдим,
Йўлда ётган хор эрдим, назар тобгим, гул бўлдим,
Жоми шароб изладим, биҳамдуллоҳ мул бўлдим,
Бир эгасиз ит эрдим, эгам тобгим, кул бўлдим,
Ўтгум мақом ҳайратдин манда ҳайрат қолмади.

Тутгум пирни этогин охир йўлга бошлади,
Йўлда қолгон гумроҳни Офоқ ҳожам хушлади,
Кимки кирди бу йўлга ўзлугини ташлади,
Ёди била оҳ ўруб икки кўзин ёшлади,
Тинмай айтай саносин хоби гафлат қолмади.

Ишққа қадам қўймасанг, биллоҳ маъшук топилмас,
Мунда расво бўлмасанг, анда роҳат топилмас,
Бағринг кабоб бўлмаса, кўздин ёшинг сочылмас,
Йўл устида пул бўлмай нафси Шайтон чопилмас,
Пири муғон Май берди, дилда журъат қолмади.

Зоҳидсифат шайхларинг масжид сари юргуси,
Қўллариди тасбеҳи риё тоъат кургуси,
Тили бирла зикр айтиб, Аҳмад даврин сургуси,
Бир-бир босиб, қўл солиб, ҳаво бирла тургуси,
Анинг учун ёронлар элда ибрат қолмади.

Рози бўлдим қазога отим Машраб дедилар,
Ҳастим кўйди бу ўтга хўблар ушлаб дедилар,
Йўлда қолгон гумроҳни пириим хушлаб дедилар,
Оси жофи қул эрдим, хоҷам бошлаб дедилар,
Кечтим мову манидин, манда иллат қолмади, —

деб, шоҳ Машраб шаҳарга кирдилар. Ёрканд ҳокими кимхобдин тўшак солиб, Машрабни тушурдилар. Машраб тўшак устига ўлтуруб сийиб юбордилар. Ҳоким айди: «Тўшакни сизни иззатингиз, деб солиб эрдук, нега сийдингиз?» Шоҳ Машраб айдилар: «Мундоғ иззатга сиймак керак». Ҳокимдин сўрадиларки: «Сан ўзинг нимадин бўлгансан?» Ҳоким айди: «Туфроқдин бўлгонман». Машраб айдилар: «Андоғ бўлса, сан ўз вужудингга сиярмусан?» Андин сўнг айдилар: «Эй ҳоким, сани бу майдонингда бир гулхан солсам бўлурми?» Ҳоким айди: «Зиёда яхши бўлур. Қандоғ қилсалар андоғ бўлсун», — деб. Буюрдиларки: «Ўтун олиб келинглар», деб. Шоҳ Машраб айдиларки: «Абдуллоҳхонни севгани янтоқдур, янтоқдур, янтоқ олиб келинглар?» — деб, алар янтоқ олиб келдилар. Гулхан солиб шоҳ Машраб фарёд қилдиларки: «Эй Сармаст, чилимни келтур», Сармаст чилимни олиб, тоза қилиб келтурди. Халойиқ кўрдиларки, чилимлари кўзадек, сархонаси косадек, Машраб кўлборлариға қўл солиб, бир қабза банг олиб бердилар. Сармаст чоғлаб берди. Машраб чилимни қўлиға олиб анинг шаънига бир газални ўқудилар:

Аввал қадам пири муғонро ишқ аст,
Дуввум сару по бараҳнагонро ишқ аст.

Риндони Бухорофву бангиёни Кашмир,
Шоҳ Машраб тарки Андижонро ишқ аст, —

деб, шоҳ Машраб бир қуллоб, икки қуллоб, уч қуллоб нафас тортиб дуд чиқардиларки, олам ҳама тираву торик бўлди. Гўёки булут дарёдин сув ичиб кўторилгандек. Тутунлар пайдо бўлди. Анинг шаънига бу байтни ўқудилар:

Дуди бангам саҳни масжидро зумуррадрез кард,
Рафт дар қаъри жаҳаннам ҳар ки з-ин парҳез кард, —

деб, шоҳ Машраб сархонани олиб, оҳиста ерга қоқтилар. Эrsa бир дoна банг ҳам куйган йўқ. Олиб кўлборға солдилар. Халойиқ Машрабдан бу кароматни сарих кўруб таҳсин ва офарин қилдилар ва айдилар: «Мундоғ дунёни тарк этиб юргониға ярошур, намоз ўкуса мундоғ каландар йўқ экан». Шоҳ Машраб рост кўпуб, сеторни кўлиға олиб бу ғазални ўқудилар:

Дунёға келиб лойиға билмай бота қолдим,
Дармон йўқидин неча оғиз сўз қота қолдим.

Майхонаға кирдим била қолдим куяримни,
Масжидга кириб зоҳид яхидек қота қолдим.

Зоҳид манга бир шишада май, санга намозинг,
Минг тақвони бир шишайи майга сота қолдим.

Ваҳдат майини пири муғон илгидин ичтим,
Мансур каби дорға бошимни оса қолдим.

Девоналигим шуҳрати оламға тўлубдур,
Бир жилвасиға икки жаҳондин ўта қолдим.

Айб айламангиз Машраби беҳудни ёронлар,
Найлайки, бу ғурбат кўчасидин ўта қолдим.

ҒАЗАЛИ ДИГАР

Ногоҳ кўрубон маҳви жамолинг бўла қолдим,
Ойдек юзинга боқтиму ҳайрон бўла қолдим.

Ўтдек тутошиб куйди юрагим била жоним,
Парвона бўлуб ўтқа ўзумни ура қолдим.

Юз ғамза била чиқти санам майкадасидин
Барбод урубон, дин ила дунё сота қолдим.

Кўрдумки, ажаб ишвагару дилбари танноз,
Девона бўлуб, ишқида ўтдек ёна қолдим.

Дилдор жамолини кўруб ишки йўлида,
Гул-гул ёнибон маҳви тамошо бўла қолдим.

**Машраб бошига солма ўшал кун тамн деддор,
Шайдоси бўлуб они хушимдин қола қолдим.**

Алқисса, бу байтлар тамом бўлгандин кейин айдилар: «Авлиёни шоҳу мунгузи бўлмас, қибоб қиладур» — деб, ҳама халойиқ кафи поларини кўзлариға сурдилар. Шоҳ Машраб ботин кўзлари бирла кўрдиларки, ҳамани кўнгли ойинадек соф бўлуб, ихлос бирла ёпушубдурлар. Айдилар: «Эй Ерканд халқи, сизларни юз ихлосингиздин мани бир сийдугум яхши», — деб этакларини кўториб «чуш-чуш» деб сиёбердилар. Муни кўриб халқ дедиларки: «Хай дариғ, мундоғ масхара бангига киши ихлос қилурму?» — деб ихлосларидин қайттилар. Шоҳ Машраб «аллоҳу акбар» деб чикиб йўлга равон бўлдилар. «Қаён бормай», — деб андишаманд бўлуб, ҳазрат Али каррамуллоҳу ваҳҳанинг авлодларидин ҳазрат имом Жаъфари Содиқ разияллоҳу анху Хўтан вилоятидадурлар. Аларни зиёрат қилғони Хўтан шаҳриға равон бўлдилар. Шул соат ўзларини Хўтанда кўрдилар. Охунд ва муллолари пешвоз чикиб эрдилар. Машраб кўрдик, бир ариғ оқиб бородур. Этакларини кўториб сувға сиёбердилар. Бу воқеани муллолар кўруб айдилар: «Эй Охунум, мундоғ жинни қаландарға ихлос қилиб чиқармизму? Хилофи шаръ қилди. Муни албатта ўлдурмоқ керак», — дедилар. Охунд айдилар: «Рост айтурсизлар, бу бангини тутунглар», — дедилар. Шоҳ Машраб айдилар: «Эй Охунум, сизлар ўз жисларингиз бирла ўзларингизни артурсизлар. Кўрдингизму, баласини онасиға қўштум, ҳеч боқ йўқтур». Охунд айдилар: «Эй қаландар, ерга сийсанг бўлмайдурму?» Шоҳ Машраб айдиларки: «Қиёмат бўлса бир отни туёғича ердин етмиш минг калима гўяндалар «Ло илоҳа иллаллоҳу Маҳаммадун расулуллоҳ», — деб турсалар керак, аларнинг ораларинда не саҳархезлар бордурлар, не гўшанишинлар бордурлар, не бағри бирёнлар бордурлар, ҳама туфроққа омода бўлуб ётибдурлар ва ўзингиз нимадан офарида бўлғонсизлар?» Муллолар айдилар: «Туфроқдин»: Шоҳ Машраб айдилар: «Андоғ бўлса, сизлар ўз вужудингизга сиярсизлар, ман анинг учун ерга сиймай сувға сийдим». Бу сўзларни муллолар эшитиб, айдилар: «Хуш келибсиз, ана Хўтан вилояти», — дедилар. Шоҳ Машраб Хўтанга киргунча бу ғазални оҳанги дилхарош ила ўкудилар:

Абри гуҳар сиришкаму маҳзангар омадам,
Найсони кон тарошаму маъдангар омадам.

Дар чохи ишқ баски расантоб гаштаам,
Зулфи суман бупечаму печангар омадам.

Аз дини куфр расму вафо меҳру маҳ тироз,
Гаҳ Каъбасозу, гаҳ баҳамангар омадам.

Исфандиёри ҳирси маро сабр душман аст,
Руинтан офаридаву баҳмангар омадам.

Бо Рустами замона тарфи зинда бо фаност,
Афросиёб созу Таҳамтангар омадам.

Он мутрибам, ки дар чамани дил ба сад забон,
Чун андалиб нолайи алвонгар омадам.

Бедоғи наргиси ў, дили базми тирарўз,
Чун шамъи базми рўзам, равшангар омадам.

Гаҳи насими гунча, гаҳи рангу бӯйи гул,
Субҳи баҳор файзаму гулшангар омадам.

Парвонаи самандар, мулки муғони ишқ,
Оташфурӯзи шуълайи гулхангар омадам.

«Арини» шунида зи тури тасаввурам,
Мусо калими водии аймангар омадам.

Аз жоми бода мастии девонағи фурӯш,
Беҳудағи тарошаму гардангар омадам.

Юсуф талаб ба Миср зи Канъони иштиёқ,
Яъқуби гирия созаму маҳзангар омадам.

Дар роҳи ишқ бе сару по гашта Машрабам,
Оташ фурӯзи сийнаи гулхангар омадам, —

деб, шоҳ Машраб Хўтанга кирдилар. Охундлар келиб,
пеншокни тубида ўлтуруб айтур эрдиларки, қаландар
бўлса шундоғ бўлса, мунингдек оташнафас қаландар ҳар-

гиз келган эмасдур. Андин сўнг шоҳ Машраб Мушкоти Шарифдин бир икки масала ароға солди, айдики: «Эй Охунум, бу иборатларни маъниси нимадур?» Охунд бирига жавоб бердилар, иккинчисига сустроқ. Учинчиға сукут қилиб, тамом шогирдлари ожиз бўлдилар. Шул замон охундни бир солиқ шогирдлари бор эрди, кўзин юмуб кўрдики, бир тева чўкиб ётибдур. Ул айди: «Эй охунум, иш қабоҳат бўлди. Қаландар илми ҳолдин хабардор экан». Дарҳол кўпуб: «Маъзур тутунг», — деб узр айттилар. Шоҳ Машраб алайҳирраҳма ҳам аларға тавозиъ қилиб, ўзларини ошкора қилиб, бу ғазални ўқудилар:

Ёрни кўйида ўлган бормукин?
Бир ўлуб, икки тирилган бормукин?

Васлини излаб жаҳонда чарх уруб,
Термулуб йўлларда қолган бормукин?

Қатл қилмоқға яна ким тенглашиб,
Ёлбориб бўйинини сўнган бормукин?

Шохбози маърифат, султони Ишк,
Табл уруб долбойға кўнган бормукин?

Дод этар Машраб Худони олдида,
Ул замон додиға етган бормукин?

* * *

Шукрулиллоҳ ғамгузорим келдиё,
Ғамда кўйғон гульузорим келдиё.

Жилвасини кўрсатиб зоҳирда элга ранг-баранг,
Бу бадан даштини кезган дилфигорим келдиё.

Неча кун васлин сўраб юрдум Хўтан саҳросида,
Жаъфари Содик имом Қутби замоним келдиё.

Машрабинг маҳшарда йиғлаб дод этар,
Дод этиб ёрини истаб келдиё.

Охунд бу ғазални эшитиб дедиларки: «Тақсир кўрни тилаги икки кўзидур. Ҳазратлариға орзуманд эрдук», — дедилар. Шоҳ Машраб айдилар: «Эй Охунум, ман еизга дуо қилайки, сизни пуштикамарингиздин бўлган фарзандларға Худованди таъоло илм ато қилсун, киёматғача чароғингиз ўчмасун», — деб дуо қилиб аллоҳу акбар дедилар. Шоҳ Машраб айтган сўзларини бир яғочга ёзиб ташлаб кўяр эрдилар. Охунднинг шогирдлари айдиларки: «Шоҳ Машрабдин бир китоб қолса яхши эрди». Охунд айдилар: «Тақсир подшоҳим, сиздин бир китоб ёднома қолса дермиз». Шоҳ Машраб айдилар: «Эй Охунум, мандин китоб қолмағай, — дерман. Агар мандин китоб қолса аҳли муҳаббат хароб бўлурлар», — деб китобларини ўтға ташлаб, бу ғазални ўқудилар:

Тамоша айламоқға гўшае бу анжуман келдим,
Хуруши булбули шўридадек сўйи чаман келдим.

Агар Яъқубдек қон йиғласам айб айламанг зинҳор,
Фироқи Юсуфим дардин чекиб байтул ҳазан келдим.

РАБ

Шахидони Хўтанни тавоф этарман эй мусулмонлар,
Чу лола домани саҳро тутуб дашти Хўтан келдим.

Баҳори боғи маънини макон кўрсатти бўлғайму,
Хароби қирмизи пўшону гулгун пираҳан келдим.

Қадах Мансур отиға тўлдуруб келтурки эй соқи,
Таним дору юрак ҳам, устухоним ҳам расан келдим, —

деб, кўнгулларини боғ-боғ очиб бу ғазални ўқудилар:

Ман эрдим булбулигўё фиғон бирла чаман келдим,
Юракда дарди доғи гульузори ёсуман келдим.

Мани ошуфта кўнглум гунчадек ҳаргиз очилмайдур,
Юракдин ғам кетар деб, бу сабабдин ман Хўтан келдим.

Паямбар умматимиз чаҳор ёрни дўсторимиз,
Зиёрат айламоқға ҳазрати Вайсалжаран келдим.

Бу Машраб сўзини дурдонаи қиймат баҳо дерлар,
Жамиъи халқ аро бобида соҳиб суҳан келдим, —

деб, шоҳ Машраб Хўтан сахросиға равон бўлдилар. Кўрдиларки, бир деҳқон шоҳ Машрабни ғазалларини андин-мундин қармаб ўқуб юрубдур. Машрабни келиб тургонидин хабари йўқ. Машраб ҳам бориб ани ҳайдаб қўйгон ерини вайрон қилаберди. Деҳқон кўруб айтти: «Эй масхара жинни, мани еримни на учун бузарсан». Шоҳ Машраб айдилар: «Ҳеч масхара жинни сандек бўлурмуки, манинг иморатимни бузуб турубсан». Деҳқон айди: «Иморатинг қайсидур?» Шоҳ Машраб айдилар: «Ўқуб турган ғазалинг манинг иморатимдур, бузуб ўкийдурсан, охир сўзим сандекларға қолиб хор бўлгунча қуйгани беҳроқдур», — деб ўтға солмақларини боиси бу эрди. Андин «ху» деб равона бўлдилар. Шул юрганларича ўзларини Ийлада кўрдилар. Аммо Ийланинг ҳокими Кунтожи эрди. Ани бир қизи бор эрди. Офоқ отлиғ. Ул қизнинг юз канизаги бор эрди. Бир кун канизаклари бирла сайри сахро қилиб, эрди, ногоҳ шоҳ Машраб рўбар ў келди. Кўрдиларки, қизларнинг ичида бир қиз келодур, ани офтоб талъатидин олам мунаввар бўлубдур. Шоҳ Машраб айдилар: «Эй бор Худоё, мундоғ паризодни ўз қудратинг бирла пайдо қилибсан», — деб шоҳ Машраб қизни қошиға келиб дедиларки: «Эй қиз, санинг муҳаббатинг мани кўнглумға жой олибдур», — деб қизнинг йўлини тўстилар. Қиз отини бошини тўхтатиб маҳрамиға дедики: «Эй вазир, бу қаландарни кўрдунгму? Умрум ичида мундоғ журъатлик қаландарни кўрганим йўқ. Санга ошиқ бўлдум», — дейдур. Вазири айди: «Эй Малика, ажаб қаландар экан». Қиз айди: «Эй қаландар, манга рост ошиқ бўлсанг бошимдоғи ўтоғимга муносиб бир байт ўқуғил», — деди. Шоҳ Машраб бу байтни ўқудилар:

Ер ўтоғосин кўруб телба кўнглум толпинодур,
Жон қушин долбойидур, бошидаги қар-қараси, —

деб, шоҳ Машраб қизни ўзини шаъниға бу ғазални ўқудилар:

Дилбар юзини кўргони девона келибдур,
Юз нозу карашма била жонона келибдур.

Девона бу жонингни фидо қил ани ҳаққи,
Жонона била соҳиби паймона келибдур.

Жонингни фидо айлагил, эй Машраби ошик,
Лаблари шаккар, тишлари дурдона келибдур.

Қиз айди: «Эй қаландар, бурунги замонда Шайх Санъон деган авлиё ўтган экан, тўрт юз муриди бор экан, бир тарсонни қизига ошиқ бўлуб, ўз динидин ёниб, бутпараст бўлубдур, эмди бу замонда сан манга ошиқ бўлсанг, ман қалмоқ баччадурман, мани динимга кирсанг манга восил бўлурсан», — деди. Шох Машраб бу ғазални ўқудилар:

Ломаконни шаҳрида ошиқни шайдо қилди ишқ,
Анбиёю авлиёларни хувайдо қилди ишқ.

Мустафони нуридин ёзилди Шамси Ваззўхо,
Нурига сажда қилиб, маънини пайдо қилди ишқ.

Жилвасини кўрсатиб, зоҳирда элга ранг-баранг,
Ору номусдин кечиб оламга ғавго қилди ишқ.

Ёши етмишга кириб соттурди ўзин Боязид,
Маърифат бозорида кўргил, на савдо қилди ишқ.

Шайхи Шибли, Шайхи Аттору «аналҳақ» суҳбатин,
Кирди, ячти бодаву Мансурни дорда қилди ишқ.

Куфр этти деб Насимийнинг терисин сўйдилар,
Гўшти пўстин сўзлатиб оламда гўё қилди ишқ.

Шайхи Санъондин бўлуб, тўрт юз мурид соҳиб камол
Кўрди тарсозодани ҳукбону воло қилди ишқ.

Эшитиб билдики Машрабни қарорн йўқ экан,
Зоҳирин гўё қилиб, ботинни бино қилди ишқ,—

деб, бу байтни ўқуб қизга боқиб дедилар: «Эй тарсобачча, сани сўзлатган ва мени бу ерға келтурган Оллоҳи таъолони ўзидур, чорам надур», — деб бу ғазални ўқудилар:

Баски, тарсо кўйида ман Шайхи Санъон бўлмадим,
Дайру жаннат кўйдуруб бир бутга майлон бўлмадим.

Зийнати дунё ажойиб бевафодур Машрабо,
Тахту бахтига миниб, бир дам Сулаймон бўлмадим,—

деб, шоҳ Машраб айдилар: «Эй паризод, эмди ман санга ошиқ бўлубман, ҳар амрға буюрсанг қилмоқдин ўзга чорам йўқтур». Қиз вазирига қараб дедики: «Эй вазир, бу девонани ўйга олиб боргил, ман қайтиб келиб сўзга солурман»,— деб саҳро сайрига равона бўлди. Вазир шоҳ Машрабни ҳарам саройга элтти, кечкурун бўлгач, малика уч канизаги бирла девонани олдиға келиб, дедики: «Эй қаландар, бу кеча ман сани меҳмон қилурман». Машраб айтти: «Эй малика ман таъом емасман, манга бир коса сув бергил»,— деди. Қиз югуруб туруб бир жом сув келтуруб девонаға тутти, девона жомнинг шаъниға бу байтни ўқудилар:

Ул жоми муҳаббатни тутган манга жонондур,
Доғ устина доғ қўйган бул сарву хиромондур.

Қиз бу сўзни эшитиб, завқ қилди. Вазирига айди: «Девонани Кўкшир ёйлоғимга олиб боргил. Уч юз тева илқимни боксун». Вазир «Хўб бўлғай», деб шоҳ Машрабни олиб йўлга равона бўлуб, Машраб борғунча бу мустазодни ўқудилар:

Нозик бадано, сунъи Худованди жаҳонсан,
эй офати даврон,
Зулфи мусалсал, қоши ёсан, на балосан,
жон тахтиға султон.
Билмам на бало кўз учидин гоҳ боқарсан,
эй кўзлари офат,
Гаҳ мунда, гаҳи анда манга жилва қилурсан,
банданга нафармон.
Эгма қошинга вўсма кўюб жоним олурсан,
рахминг нега келмас?
Ҳам кулгу била койрибон ёйинг оторсан,
эй сарву хиромон.
Машраб сани деб кечти букун икки жаҳондин,
рахм айла илоҳим,
Ёлбора санга ташланди ўзини на қилурсан,
Эй Роҳиму Раҳмон.

Алқисса, шоҳ Машраб бу сўзларни деб, неча манзил йўл юруб, Кўкшир ёйлоғиға етиб, ул биёбонни шаъниға бу мухаммасни ўқудилар:

Ёрни кўйига ман бормоқ эдим,
Ҳар неча жавру жафо кўрмоқ эдим,
Қона тўлгон юрагим ёрмоқ эдим,
Ой санамни кўйида юрмоқ эдим,
Кокилини кўзима сурмоқ эдим.

Риштаи жоним била сочбоғиман,
Оёғин остидаги пайпоғиман,
Катчасин ичидаги чокмоғи ман,
Ошиқи ичра юроғи доғиман,
Даври Чину Руму Шом сўрмоқ эдим.

Салтанат тахтини ҳар ким оладур,
Мунда навбат наққорасин чоладур,
Ҳажр ўтини жони ичра соладур,
Ўтлуғ оҳидин бошиға жоладур,
Неча йилу неча ой турмоқ эдим.

Кўкширға ярошур лолақизок,
Таҳ-батаҳ қондур юрак борму пичоқ,
Ёрнинг ойдек юзи қизилу оқ,
Дилбаро Оқбўтадин келса бошоқ,
Гардини миҷжам била қокмоқ эдим.

Сувсасам фойдаси йўқ, сув сойдақи,
Эмди билсам сув топилмас қайдоқи,
Бўтакўз ёрими ўйнар тойлоқи,
Сан минар рахшингни кўйсанг ёйлоқи,
Қулума ўкруқ олиб илкингни қайтармоқ эдим.

Кўҳи ғам остида қолғондур таним,
Қайси бир дардингни айтай гул хоним,
Дарбадар ҳар ёна боқиб ўлгоним,
Сан олур бўлсанг қиличинга жоним,
Толфиниб қонимни ман сочмоқ эдим.

Олмани кўшса бўлурми норға,
Ҳақ ризо кўнгулни кўшган ёрға,
Бир назар қилсанг бу Машраб зорға,
Ўргўлуб арзим айтай сан ёрға,
Ёстониб кўюнг уза ётмоқ эдим.

Алқисса, шоҳ Машраб уч юз тевадин бир тевани тутуб
миндилар, уч йил ёмғир сувини ичиб ва гиёҳларни илди-

зини еб тева боқтилар. Шох Машрабни ғаразлари бу кизни ишқи эмас эди, балки муддао бу эрдик, мундоғ нозанин дўзах ўтида куймагай, деб афсус ва надомат бирла айдиларки: «Шояд бу киз мусулмон бўлуб, дохили бихишти анбар сиришт бўлса»,— деб уч йил риёзат тортиб тева боқтилар. Андин сўнг хабар Кунтожиға еттики, худопарастлардин бир қаландар келиб сизнинг қизингизга ошиқ бўлубдур. Уч йилдурки тева боқадур. Кунтожи буюрдикки: «Ул қаландарни мунда олиб келинглр»,— деб. Икки киши айдилар, Машраб келмадилар. Кунтожи сўрдикки: «Қаландар нима дейдур?» Алар айдиларки: «Тангри» деб йиғлаб юрубдур. Ўзгасини англомадук», дедилар. Вазир айтти: «Андоғ эрса ошиқни келтирмоқға маъшуқ керак. Қизингизни юборинг бориб олиб келсун». Кунтожи қизига айди: «Эй қизим, бориб ошиқингни келтур, кўрайки қандоқдур». Қиз ўзига оро бериб, ранг-баранг либослар кийиб, муносиб канизаклари бирла равона бўлди. Шох Машраб кўрдиларки, маъшуқалари келадур:

Химмати балад дор ба назди худову халк,
Аз химмати балад ба жоє расидаанд,—

деб, шох Машраб қизни шаънига бу ғазални ўқудилар:

Бир бокишинга жумлайи жонона тасаддук,
Шахло кўзинга оқилу девона тасаддук.

Буркаъ кўтариб ёр манга ним қараса,
Жоним берайин йўлида ҳамхона тасаддук.

Соки бўлубон сўнса қадах ноз ила ҳар дам,
Ул ғамзасидин соғару паймона тасаддук.

Юсуфсифат ул жилва қилиб чиқса қошимга
Ман ўргулайин Каъбаву бутхона тасаддук.

Жонингни агар бер деса, ул дилбари раъно,
Жоним берайин йўлида мардона тасаддук.

Мужгон ўқиға қилса бу жонимни нишона,
Кўксум берайин йўлида ҳайрона тасаддук.

Ваъда қилибон айди, жамолимни кўрарсан,
Ваҳдат майидин ички, бу паймона тасаддук.

Гуягун кийибон чиқса ўшал комати раъно,
Мажнун бўлайин, ўргулайин ёна тасаддук.

Машраб сари зулфинг тараса рашки келодур,
Зулфунг торидин боди сабо шона тасаддук.—

деб, шох Машраб қарасалар, маъшуқалари қизил либослар
кийибдур, анга бу ғазални ўқудилар:

То кийди қизил ўзини зебо қилайин деб,
Ўт ёкти жаҳон мулкина ғавғо қилайин деб.

Машшота била жилвада кўргузди қадини,
Мандек неча девонани шайдо қилайин деб.

Зебо санамим гул юзидин парда кўтарди,
Олам ҳама кўз бўлди томоша қилайин деб.

То айладим олдиға бориб арзу ниёзим,
Чин солди юзи сори таманно қилайин деб.

Ханжар қўлида Машрабиға ургони келди,
Ғавғойи қиёматни хувайдо қилайин деб.

ВАЛАҲУ АЙЗАН

Зебо санамим ўзини зебо ясатибдур,
Кон тўқмоқ учун яна қизил жома кийибдур.

Билмамки ул ой қайси рақиб ила қўноғдур,
Май ким била ичтики юзини қизитибдур.

Шахло кўзини жоду демак айни хатодур,
Тангри ани ўзи майлича көфир яратибдур.

Сочи учиға сочбоғи зеб тушубдур,
Кокиллари бел сорига чулғона келибдур.

Туфроғи уза лола ўнар вақтида Машраб,
Куйдурмак учун бағрима доғинг туташибдур.

Қиз айди: «Эй девона, Худойинг рост, дининг барҳақ экан, аммо мани динимға киргил, андин сўнг ишқ лофини урғил». Шоҳ Машраб айдилар: «Эй тарсо, сан мусулмон бўлғил»,— деб бу ғазални ўқудилар:

Ногаҳ кўрунуб кўзима дилбар боқа қолди,
Бурқаъ кўтариб қошини улдам қоқа қолди.

Ошиқ эконимни билиб ул дилбари раъно,
Ақлимни олиб жонима ўтни ёқа қолди.

Тарсобачани кўрдуму дин кетти кўлимдин,
«Қил сажда»,— дебон бўйнима зуннор тоқа қолди.

Рухумни яратиб ёшурун рўзи азалда
Ишқ чакмоқини жонима бул дам чоқа қолди.

Туфрокдин олиб сурати Одамни яратти,
Мужгон ўқини кўксума найлай ота қолди.

Машраб юрубон тобмади олам аро бир мард,
Дилбар сорига ўзини ул дам қота қолди.—

деб, шоҳ Машраб, тарсобаччага дедиларки: «Айғил, ла илоҳа иллаллоҳу Муҳаммадур расулуллоҳ». Қиз айди: «Эй девона, таҳаммул қил, мани бир йиллик ибодатимни зоёе қилдинг. Сан аввал зоҳирда мани динимға киргилки, мунда бир тадбир бордур.» Девона кўрдикки, қизни сўзи бемаъни эмасдур, «Балки бир маслаҳат бордур»,—деб бу байтни ўқудилар:

Май бихўр, мусҳаф бисўзу оташ андар Каъба зан,
Соқини бутхона бошу, мардум өзори макун.
Ба Каъба чи мерави дили якери дарёб,
Беҳтар зи ҳазор Каъба бошад як дил,—

деб, тевадин ўзини ташлаб, қизни оёғини ўпти. Қиз айди: «Эй ўтакан кўрдунгму? Мани динимға кирди», (шоҳ Машраб) бошини кўтариб айди: «Эй тарсозода, ҳар нима де-санг қабул қилурман»,— деб бу ғазални ўқудилар:

Офатижоним ул санам, қоши қаросини кўрунг,
Икки юзига чўлғонур зулфи сиёсини кўрунг.

Хуру пари уёлду, шамсу қамар хижил эрур
Ким, ани кўрса бандадур ҳусни зиёсини кўрунг.

Гоҳо қизил қабо кийиб, қирмизи сочбоғин солиб,
Нозу карашмалар килиб, аҳду вафосини кўрунг.

Гоҳо қошин камон этиб, кирпики ўқини отиб,
Жоду кўзини ўйнатиб, макрри-ла ёсини кўрунг.

Машраби бенаводуман, васли учун гадодуман,
Ҳажр ўтида куёдуман, ёр жафосини кўрунг.

ҲАЗАЛИ ДИҒАР

Ёрни кўйида ман жавлон қилай,
Итларига кўшулуб афғон қилай.

Ёр қилғон зулм етмас эй табиб,
Дема санга дардинга дармон қилай.

Кес бошимни ханжари нозинг била,
Сандин ўзга кимга саргардон қилай.

Зулфи мушкинин тасаввур айлабон,
Бу варақни сафҳайи райҳон қилай.

Ишқ куйдурса бу ошиқ кўнглини,
Сийна ичра ўт, начук пинҳон қилай.

Гул юзин кўрсатти, ўлдурди мани,
Ёр жисмим ароси жон қилай.

Машрабо бир қатра тоттим жоми май,
Ўзуми ишқ аҳлига султон қилай,—

деб, шоҳ Машраб бошларини кўториб айдиларки: «Эй тар-
собачча, хотиринг жамъ бўлсун. «Валлоҳ»ки, ит эгасига
эркалик қилгондек санга тавозеъ қилдим». Қиз отдин
тушуб таклиф қилди. Шоҳ Машраб теваға миниб, йўлга
равон бўлуб борғунча бу ғазални ўқудилар:

Эй санам, ишқинг ўтида ман қалай қилмоқ эдим,
Мисли парвона бошингдин юз газ айланмоқ эдим.

Бу мухаббат даштида ман неча юрдум ою йил,
Укруғи нозинг била илкинги қайтармоқ эдим.

Неча йил ҳамду сано васфингда этмишман киём,
Аблақи лайлу наҳоринга миниб чофмоқ эдим.

Бахри ишқ ичра сани оввозаи ҳуснунг учун,
Майли Искандар олиб таблингни ман қоқмоқ эдим.

Машрабо умри Хўтанда бу қаро конлар ютуб,
Юнисим батни самак* ўлғонда ман қармоқ эдим.

Алқисса, шоҳ Машраб кўрдиларки Қунтожи ўзини тахтдин ташлаб, икки қолмоқ икки қултуғидин кўториб турубдур. Қунтожи қичқуруб дедики: «Эй хазиначи хазинадин олтун олиб кел». Хазиначи бир табақ олтун олиб келди. Қунтожи айди: «Эй девона, Худойинг барҳақ ва дининг рост экан, тамом умрумни Худодин беҳабарлик бирла ўткарибдурман. Бу олтунни олиб мани ҳақимга дуо қилинг. Шоядки, мусулмон бўлғайман». Шоҳ Машраб ул олтунни олмай, бу ғазални ўқудилар:

Ишқ водисида бир кеча ман ҳай-ҳалаб ўттум,
Зухҳод элини мамлакатини ман талаб ўттум.

Олдим фашу мисвокни девоналиғ айлаб,
Парвонасифат жоними ўтга қалаб ўттум.

Офоқни бир лаҳзада кездим на ажабдур,
Мино тоғидин аккасифат ҳаққалаб ўттум.

Дунё ясониб олдиما бир кун кула келди,
«Турғил нари» деб, кетиға бир шатталаб ўттум.

Билдим ман ани душмани маккор эканини,
«Ло» тирноғи бирла юзини тирмалаб ўттум.

Мардони Худо дедики, дунё майи аччиғ,
Қандоғ эконин билмак учун бир ялаб ўттум.

*Батни самак — балиқ қорни дегани.

Солдим туну кун нафс итим бирла урушни,
Танхо таъки бирла ани ҳай-ҳалаб ўтгум.

Хомуш бичоқини ани бўйнига қўйдум,
Жуь* найзаси бирла кўзига найзалаб ўтгум.

Девонайи Машраб бу сўзинг дардга даводур,
Ошиқ элини кўнглига бир ўт қалаб ўтгум, —

деб, шоҳ Машраб айдиларки: «Менга дунё бериб, дуо қил деган кишига дуо қилмасман, аввал мусулмон бўл, андин сўнг ман дуо қилай, дунё ва охиратинг маъмур бўлсун». Қунтожи Машрабни кўлидин тутуб, бир хилватга олиб кирди, айди: «Тақсир қаландарим, агар ошқора мусулмон бўлсам, юртни муҳолифларидин андиша қилурман, фасод чиқар, ҳоло сизнинг олдингизда мусулмон бўлай, намозни пинҳон ўқуб, рўзани тутай, ҳайру саҳоват қилай, агар тонгла қиёмат қойим бўлғонда Оллоҳу таъоло қози бўлса, ҳазрати Муҳаммад Мустафо салалалоҳу алайҳи васаллам Шафоат тахтига ўлтурғонда, мусулмонлигимга гувоҳлик берурмусиз?» Шоҳ Машраб қабул қилдилар. Айдиларки: «Ло илоҳа иллаллоҳу Муҳаммадур расулуллоҳ» ва «Бис-сиддиқи валфоруқи ва зуннурайни вал Муртазо ризво-наллоҳи таъоло алайҳим ажмаъин». Қунтожи калима арза қилиб, мусулмон бўлди. Айдики: «Гувоҳ бўлунгки, ҳазрати Офоқ хожамни пир тутгум, шаҳримни ниёз қилдим». Шоҳ Машраб Қунтожи бирла хотунига намоз таълим бердилар, нияти гусл ўргатдилар. Машрабни нафаслари таъсир қилиб энагаларга айдики: «Эй Энагалар, ман қизимни шоҳ Машрабга ниёз қилдим», Энагалар қизни Машрабга қўшдилар. Кўкширға оқ ўй тикиб қиз анда қим-матбаҳо буркини эгри қўюб ўлтургач, шоҳ Машраб бу га-зални ўқудилар:

Кокулунгму анбардур, жон ичинда жонон қиз,
Юзларингму ахтардур, ёки моҳи тобон қиз.

Бир кўруб сани жоно, қолмади мани ҳолим,
Танг бўлбдур аҳволим, билмадингки нодон қиз.

* Жуь — очлик.

Тишларинг мисоли дур, юзларинг эрур чун гул,
Барча эл сангадур кул, хизматингда фармон киз.

Ой юзунгни кўргаида, лабларингни сўрганда,
Машрабинг қилур ханда, лаъли шаққарафшон киз.

деб, шох Машраб қизга яқинроқ келиб, ўлтуруб дедилар-
ки: «Эй қиз, манинг офати жоним экансан», — деб ани
шаънига бу мухаммасни ўқудилар:

Қалмоқ бачаро дидам, гуфтам, чаканай бий,
Гуфто, яғаножи, шўраможи, ямонай бий,
Ман ножий эканинг билиб эрдим бижанай жий,
Авраки элни хоҳ, нохоҳ сўранай бий,
Дарханда бўлуб деди, макун тунанай бий.

Сўрдумки, надур отинг, бигуфто: Офок,
Яъники аном қирғизу атом қалмоқ.
Тангри мани берди санга кўз этма ирок,
Ножий бўлайин дедим, гуфт уйум ирок,
Тирноқ ялабон дедики манггара яромай бий.

Бир кеча кўзум туттум, ўшал моҳи Офокни,
Ҳақдин тилодим, ёр ёвук қилса ирокни,
Эрта била еткурди манга ринди Ирокни,
Мондем ба пешашки маокдин бир табокни,
Гуфтам, деди ҳай-ҳай тож гуфто эданай бий.

Гуфтам, ки дихи бўса, гуфто, бўлоножи,
Гуфтам, садқанг бўлай, бегуфто, сўроножи,
Гар кошларига кирса рақиблар қулағожи,
Сўрдум, на қилиб турур ул гулшани божи,
Дар гиря бўлуб деди, фиғоним сўраной бий.

Кирдиму тарандимки, жамоли ту фаранжи,
Илжимни солиб бўйнига дедимки, уёнжи,
Суйсанг на бўлур бўсам деди, бўлунонжи.
Маъшуқ қўлига олса яна тоза таронжи,
Гуфтам, ки тугой хуморда тортар ялуной бий.

Икки юзини қизили чун себи Самарқанд,
Гуфто, бидихам суйса агар Машрабм дилбанд,
Гуфтам, ки қани ноз биле жавру жафо чанд,

Гуфто, ки равон бўл, тарфи Қошгару Ёрқанд,
Девонадуман, зор юзунгни кўроной бий.

Бу ғазални эшитиб қиз қўлидаги қадахни Машраб-
га сўнди. Машраб қадахни олиб бу ғазални ўқуди-
лар:

Ул шўхи париваш била гар бода чекайино,
Сармаст бўлуб, шишае соғарни тутайино.

Махв ўлди бу кўнгулки анингдек баҳам ўлмаз,
Солгил назаринг мангаки қурбонинг ўлайино.

Олуда бўлуб бош-аёғим жўши гунаҳдин,
Раҳм айлаки, ваҳми ғазабингдин титрайино.

Помоли чаман сабзасифат бўлди вужудим,
Ташрифи кудуму кадаминг фотих этойино.

Машраб турушунг мисли насимдур бу жаҳонда
Бир дамда келиб, сайр қилиб зуд кетайино, —

деб, икковлон суҳбат қилиб ўлтуруб эрдилар. Энагалар ке-
либ айдилар: «Эй Малика, отангиз имон келтуруб, мусул-
мон бўлди, сиз ҳам мусулмон бўлунг». Қиз айди: «Эй эна-
галар, ман Машрабни кўрган он мусулмон бўлуб эрдим,
аммо алардин пинҳон тутар эрдим», — деб айди: «Эй
Машраб, менга калима айтурни ўргатгил?» Шоҳ Машраб
айдилар, айғилки: «Ло-илаҳа иллаллоҳу Муҳаммадур ра-
сулulloҳ». Қиз калима айтиб мусулмон бўлди. Айди:
«Эй Машраб, неча йил мани учун оч ва яланғоч юрдунг,
машаққатлар кўб кўрдунг», — деди. Қизни шундоғ дега-
нига шоҳ Машраб бу ғазални ўқудилар:

Ман нола қилиб шому саҳар ёр эшигида,
Жоним берайин шўхи ситамкор эшигида.

Ул лолаву, райҳону суман, тоза кизил гул,
Чун сарви қадинг йўқлади шамшод эшигида.

Хўбони жаҳон бўлса тақи Юсуфи Канъон,
Султону амир бандаву озод эшигида.

Олам бариси лаззати хуснунгни тошибдур,
Гирёну фиғон нолайи бедод эшигида.

Зулфунг мани бу жоньама юз доғи азалдур,
Жоньам кушини айлади сайёд эшигида.

Савдойи муҳаббатга тушубман сани излаб
Ўлтурди гаминг кўзлари жаллод эшигида.

Гулхан тўқубон ҳужрада ётқум кеча-кундуз,
Парвонасифат кўйди паризод эшигида, —

деб, шоҳ Машраб бу байтларни ўқуб дедики: «Эй нозанин, ман Худойи таъолони ишқу муҳаббатида куйгандурман, анинг учун меҳнату машаққат тортарман», — деб бу ғазални ўқудилар:

Манинг рози дилу зорим фаравондир бигиб бўлмас,
Ки ишқ афсонасини дафтар узра шарҳ этиб бўлмас.

Тикансиз гул, садафсиз дур, машаққатсиз хунар бўлмас,
Риёзат чекмагунча ёр васлига етиб бўлмас.

Кўзум тушти юзига термуллуб хайрон бўлуб қолдим,
Фалакка қўл узотиб шамси анварни тутуб бўлмас.

Хаданги тири мужгонинг, мани сийнамга жо бўлди,
Кўнгул захмин очиб бедардларга кўрсатиб бўлмас.

Ўшандоғ Мустафони ушбу оламдин фано этти,
Худога эй биродар, бу сабабдин баҳс этиб бўлмас,

Узоғ эрмиш ўшал зебо санамни касри, эй Машраб,
Агар юз йил жадал қилсанг бу манзилга етиб бўлмас.

Андин сўнг кўрдиларки, илмоғда бир кўйни қуйруғи осиелиғ турубдур. «Уч йилдан бери ёрилғон оёғимни ёғлай», — деб бир парча кесиб олиб ўчоғни олдиға келиб ўтға тоблаб ўлтурдилар. Ушал вақт энагалар келиб айдилар: «Эй малика, Машраб нима дейдур?» Қиз айди: «Сенинг яратган Оллоҳ таъолони ўзига ошиқман, — дейдур, — сани нима қилайин — дейдур, — ҳоло қўл ва аёғини ёрилғонини доғлагани қуйруғдин олиб ўтға тоблаб ўлтурубдур». Энагалар

айдилар: «Отангиз айтадурларки, Машраб Оллоҳ таъоло-ни ошиқ бандасидур, они пуштикамаридин фарзанд бўлса манингдек русияҳ бандаларга шафиъ бўлурмукин?» — дедилар. «Сиз ҳам кириб рўбарусига ўлтурунг, шоядқи деб энагалар чиқиб кеттилар. Қиз ичкорига кириб, лозими солиб, ўчоқни лабиға келиб ўлтурди. Шоҳ Машраб кизни бу ҳолда кўруб, дафъатан кўзи уёт андомиға тушти, дедики: «Дунёда ранж ва машаққат чекиб, мани аъзоларим улуғроқ ёрилибдур», — деб кизик қўйруқни кизни мавзуи ҳосасига бости. Шоҳ Машрабни атворини Кунтожи эшитиб, ихлоси зиёда бўлди. Шоҳ Машраб намози хуфтандин кейин «суббухун, қуддусун раббул молоикати варрух» деб, ҳифзи нафас қилиб, субҳ бўлғонда «ху» деб нафасларини кўёбердиларки, оғизларидин куйган кабобни иси келур эрди. Машраб айдилар: «Эй нозанин ётурмусиз?» Қиз айди: «Таксир ётурман».

Қоронғу кеча эрди, Машраб оҳиста-оҳиста кизни яқиниға бориб уёт жойға яқин қулоқ тутилар, эрса овоз келадурки: «Ато нон, ано нон» — деб, Машраб айдилар: «Ман ўзумни овқатимни қилолмамай юрган гадодурман, аларни овқатларини нечук кечурурман», — деб яна қайтиб кетмоқни кўнгилға муқаррар қилдилар. Кунтожи кизини уч кунгача шоҳ Машрабға кўшуб кўйди. Ҳеч даҳл қилмадилар, аммо ҳикоят қилурлар, бир кун ҳазрати Офоқ хожам подшоҳ хизматларида Хоним подшоҳ деган заифалари бор эрди. Шул заифа бир кун вақтни ғанимат тониб айдики: «Ўшал Машраб қуллари Ислом юртидин сизни деб келиб оғзи ошқа етканда даргоҳдин қувладингиз, ман ўшал бечорани гуноҳини тилайдурман». Ҳазратим ҳеч жавоб бермадилар. Яна дедиларки: «Умид бирла бир такаға бош қўйубмиз ва махрами рўзгоримсиз, Қуръони шарифни ҳурматидий Машрабни гуноҳини тилайдурман». Ҳазрати подшоҳим айдилар: «Соҳибни Қуръонга жоним тасаддуқ, ҳоло бир Машрабдур, агар минг Машраб бўлса гуноҳини кечтим. Жумъа кунни Машрабни кўрармиз», — дедилар. Машраб киз бирла уйда ўлтуруб эрди, Хоним подшоҳни тилаб олғонлари Машрабға кашф бўлди. Машраб «ё пирим», деб соҳраб, кўпуб «Ху» деб йўлға равона бўлдилар. Шул юрганларича ўзларини Ёркандда кўрдилар. Кунтожи хабар олдики, Машраб кетибдур. «Оҳ дариг ул авлиёни қадрини билмадим», — деб яқосини йиртиб надоматлар қилиб қолди. Шоҳ Машраб ҳазрати эшоннинг даргоҳларидин

ронда бўлуб эрдилар. Шул важҳдин бир арғамчи олиб,
шул арғамчини бир учини ўзларини гарданларига боғлаб,
яна бир учини итларини гарданига боғлаб, ушбу ҳолат
бирла даргоҳга келиб, эшикда бу мухаммасни ўқудилар:

Гуноҳим беҳад эрди ман санга дод этгани келдим,
Фигону нола бирла оху фарёд этгани келдим,
Ҳазин кўнглумни раҳмат бобида шод этгани келдим,
Гуноҳ занжиридин бўйнушни озод этгани келдим,
Кўнгулни файзи анворида обод этгани келдим.

Қаро бўлгон юзумни сўргони келдим зиёратга
Бўсоғангдур мани қиблам қилурман сажда тоатга,
Кўзум дийдоринга тушти ишим йўқ ўзга ҳожатга,
Саодат тўтиёси туфроғинг аҳли саодатга,
Неча журмум ададсиз бўлса барбод этгани келдим.

Қошинг меҳробидур ушшоқ элига қиблайи таҳқиқ,
Эрур малъуни мутлақ ким малақдин қилмаса тасдиқ,
Сани меҳринг била ҳар йўл етургонлар топар тавфиқ,
Эрур шаққул қамар тасдиқи — гар сиддику, гар зиндик,
На иш қисматда бўлса они бунёд этгани келдим.

Санга ким банда бўлди, топти ул хатти омонлиғни,
Санинг амрингдадур, ким сурди ул оламда ҳонлиғни,
Эшикинда сани сабт эттилар оли маконлиғни,
Саодат аҳли топти итларингга ҳам забонлиғни,
Муҳаббат аҳлига бу ишни иршод этгани келдим.

Санга ким кийна қилди, бўлди Ҳақ даргоҳидин мардуд,
Юзи бўлди қаро исён ўти бирла они чун дуд,
Жаҳонни неча тўлдирса ибодат бирла қилмас суд,
На баҳра тобқусидир, ул анга раҳмат йўли масдуд,
Ҳидоят бирла гумроҳларни имдод этгани келдим.

Фараҳ айлар кўнгул андуҳини мушки тоторимсан,
Шабистони фиरोқим дафъ этар шамъи мезоримсан,
Чароғим ичра ёғим, ҳам дилим ичра, қароримсан,
Назар жаннатга қилмам ҳашр аро ширин нигоримсан,
Фароғат аҳлини Мажнуну Фарҳод этгани келдим.

Сани қўйунг насими файзидин жисмида жон тобтим,
Ичурдинг жоми лаълингдин ҳаёти жовидон тобтим,

Етиб мақсудима то мосяволлоҳдин амён тобтим,
Жамолинг ичра музмар нури шамъи лемакён тобтим,
Мани Машраб бу ваҳдат мулкин обод эттали келдим, —

деб, зор-зор йиғлаб, яна бу ғазални ўқудилар:

Йиғласам вақти дуо бўлғаймукин,
Кўз ёшим дардига даво бўлғаймукин?

Бодайи ишқи муҳаббатдин ичиб,
Шавкати дунё жудо бўлғаймукин?

Бош ура келдим сани даргоҳинга,
Бир мадақкорим Худо бўлғаймукин?

Йиғламоқдин манга имкон қолмади,
Ёрдин манга нидо бўлғаймукин?

Қайси бир дардимни айтай дўстлар,
Ўлмайин дардим адо бўлғаймукин?

Ёр кўйдурди мани ҳолим хароб,
Арз этарга дод этиб бўлғаймукин?

Телба Машраб йиғлаюр ё раббано,
Раббиял аъло десам бўлғаймукин? —

деб, шох Машраб йиғлаб юруб, яна бу ғазални ўқудилар:

Кўрсат жамолинг мастоналарға,
Ишқингда куйган нарвоналарға.

Мандин дуову сандин ижобат,
Жоним тасаддуқ жононаларға.

Эй бағри қаттиғ раҳм айламассан,
Қилғил назора бечораларға.

Машраб сани деб кечти жаҳондин,
Бошини қўйди остоналарға.

ҒАЗАЛИ ДИҒАР

Банданг эрурман валлоху биллох,
Шому сахарлар ман санга шайдо.

Келдим эшикга деб шайъаниллох,
Кўрдум юзунгни алҳамду лиллох.

Боксанг манингдек девоналарга,
Аклу ҳушидин бегоналарга,

Исён чўлида овораларга,
Кўрдум юзингни алҳамду лиллох.

Мастона қилган шахло кўзунгдур,
Девона қилган ширин сўзунгдур,

Афсона қилган ойдек юзингдур,
Кўрдум юзингни алҳамду лиллох.

Излаб юрурман Шому Ироқи,
Топмадим асло ёрни сўроғи.

Куйдурди дўстлар ёрни фироқи,
Кўрдум юзунгни алҳамду лиллох.

Машрабга тегди оху надомат,
Ҳар ерда бўлсанг бўлғил саломат,

То рўзи маҳшар айтур давомат,
Кўрдум юзунгни алҳамду лиллох.

**Шоҳ Машраб шунча нола ва зори қилдилар, ҳеч бир ил-
тифот бўлмағач, бу ғазални ўқудилар:**

Ул дилбари раънони мен ёр тутай дерман,
Май берса агар андин бир қатра тотай дерман.

Жаннат, ҳуру гилмонинг тоқи-равоқ, айвонинг,
Балки оби ҳайвонинг бир пулға сотай дерман.

Ишқ йўлида зоҳид аҳли ошиққа қилур таъна,
Оҳ ўқи била отиб они йиқитай дерман.

Дўзах ўти ҳўл бўлди кўзинг ёшидин Машраб,
Ишқинг ўтидин тоблаб ани курутай дерман.

Машраб бу байтни ўқуб, эшон Офоқ хўжамни хизмат-лариға келиб, остоналарида турди. Ҳазрати подшоҳимға хабар бердиларки. «Тақсир подшоҳим, Машраб қуллари келиб эшикда йиғлаб турубдур». Ҳазратим чикиб кўрдиларки, Машрабни кўли орқасиға боғланган, арғамчини бир учи гарданиға, яна бир учи итни гарданиға боғланган ушбу ҳолда кўруб табассум қилдилар. Машраб ҳазратни кўруб бу ғазални ўқудилар:

Муҳаббат ўтиға бағрим куюб бирёна йиғларман,
Висолингни тилаб, эй нозанин жонона йиғларман.

Умидим бодайи лаълу лабингдин жоми май ичсам,
Фигону нола бирла бар дари майхона йиғларман.

Сиях зулфинг манга зуннор, ўлдим кофари ишқинг,
Бўлуб расвойи олам сокини бутхона йиғларман.

Ғаҳи булбул дар афгонман, ғаҳи чун қумри нолонман,
Ғаҳи чўғзи паришонман, ватан вайрона йиғларман.

Аё, лайливашим, бир ғамзайи нозинг била ўлтур,
Фироқинг даштида Мажнун ила ҳамхона йиғларман.

На ҳожат манга данту тоғ аросида ватан қилмоқ,
Агар бўлса бу йўлда жазбайи девона йиғларман.

Илоҳи баҳри жонимға гуҳар найсонини ёғдур,
Тилаб кўнглум садаф янглиғ дури яқдона йиғларман.

Жамолинг партави оламға тушти барча ўртанди,
Куюб Машраб мисоли ул пари-парвона йиғларман.

ҒАЗАЛИ ДИГАР

Жамолинг соғиниб, шому саҳар ман зор йиғларман,
Жунун саҳросида девона мажнунвор йиғларман.

Санга рози дилим изҳор этииб сўйлар мажолим йўқ,
Паришон ҳолу саргардону дил афғор йиғларман.

Юзинг «Шамсуззуҳо» моҳи мунаввар, эй пари пайкар,
Лаби лаълу лисонинг шахди-шаккарвор йиғларман.

Хатинг боғу баҳору долаву сарву суман эрди,
Ки ман чун булбули шўридаи гулзор йиғларман.

Кўрай деб орзу бирла жамолингни ман эй зебо,
Турубдурман эшигингда, аё ғамхор йиғларман.

Кўзумдин мавж уруб селоби ашким тўла қон окти,
Агар ёдимға тушсанг, эй пари рухсор йиғларман.

Илоҳи мағфират дарёсидин Машрабни шодоб эт,
Ҳамиша «Шайъаниллоҳ» деб қаландарвор йиғларман.

ҲАЗАЛИ ДИҒАР

Қошинг меҳроби эй дилбар манинг ким қиблагоҳимдур,
Юзунг меҳри кўнгулни равшан этмакликка моҳимдур.

Ибодотим қиёми пойгоҳинг хонайи Каъбам.
Итинг ул остони оли узра тақягоҳимдур.

Ики олам ҳаёлоти манга қотил эрур жоно,
Сипоҳинг тортиб отланса манга ёдинг паноҳимдур.

Бу кўнглум майл қилса ғайрни ёдини қилмакка,
Ғаминг фурқат ўтида ҳарна қилса ўз гуноҳимдур.

Вале кўнглум қабул этмас, ки сандин ўзга дилбарни,
Сочингни ҳалқаси ул зулмдин оромгоҳимдур.

Қаро кўрган фалакда абр эрмас ёқғани ёмғур,
Мани холимға йиғлаб, ул қароси дуди оҳимдур.

Эмастур устихон бирла отинг остида судралғон,
Ғаминг ранжи билан бўлғон мани жисми табоҳимдур.

Мани ўлдурсаву тиргузсаву лутф айласа манга,
Ангадур ихтиёрим, ҳарна қилса подшоҳимдур.

Гуноҳим ғайрдин эрмас, кўзумдан, ихтиёримдан,
Ки душмандурки, қатл айлар, эмас бу додхоҳимдур.

Кеча кундуз бу Машрабни хаёли остонбўси,
Висолинг давлатин топомоқга итларни солоҳимдур.

Хожам подшоҳга Машрабни ҳоли маълум бўлди. Айди-лар: «Эй Машраб, Рустамона иш қилдинг, жон чекмагун-ча жонона қайдадур, эй Машраб, гуноҳингни кечтим», — деб Машрабни ҳақиқа дуойи хайр қилдилар. Машраб шукронага бу ғазални ўқуди:

Кел, эй дилбар, бугун эмди мени васлингга еткурғил,
Нетай сансиз тирикликни мани васлингга еткурғил.

Гувоҳ бўлунг халойик, манки кечтим хонумонимдин,
Ки сандин ўзга ёрим йўқ, мани васлингга еткурғил.

Яратқон подшоҳимсан, сўрарга додихоҳимсан,
Киёмат қозиси сансан мани васлингга еткургин.

Азалдин то абад дўстлар бу ишқ ўтида ман куйдум,
Яна маҳшарда оҳ урсам мани васлингга еткурғил.

Бу ишқ ўтида эй дўстлар, мажозидур агар билсанг,
Ҳақиқатдин баён айлай мани васлингга еткурғил.

Кел эй Машраб, умид этгил, Худойинг лоязол эрмиш,
Муҳаммад Мустафо ҳаққи мани васлингга еткурғил, —

деб, шоҳ Машраб бу муножотни ўқуғондин кейин ҳазра-тим айдилар: «Эй Машраб, сани ичинг торлиқ қилди, маъ-нини ошқора қилдинг, оғзингни оч», — деб Машрабни оғ-зиға тупурдилар. Машраб они ютуб, кўзларини очиб «Ло-такрабус-салота ва антум сукаро» деб қарасалар замину осмон жумбушга кириб, ҳама зикру саноға машғулдурлар. Ҳазрати подшоҳим айдилар: «Ҳар киши Машрабга кў-шулди, Худога қариб бўлди.» Машраб ҳазратни илтифот-лариға бу мухаммасни ўқудилар:

Токи равоқи чарх уза Исойи босафо ўзум,
Ҳашг дари бихишт аро Идриси пешво ўзум,
Лужжайи ваҳдат ичида гавҳари бебаҳо ўзум,
Дунёни пушти по уруб, Адҳами бенаво ўзум,
Авжи фалак узосида шориқи пурзиё ўзум.

Шеъри мужаддадим мани олама берса равнаки,
Чикса лаҳаддин оҳ уруб Мавлави бирла Мушфики,
Саъдиву Жоми айтадур, анда на қилғуси Нақи,
Банда эмам, Умам эмам, миннати ўзгадин таки,
Йўқтур табиба хожатим дардима ҳам даво ўзум.

Ҳимматим илгида агар бир дами бўлса бу қалам,
Сафҳайи дилни ичини лаҳзада айласам рақам,
Бўлса мунаввар ул замон, жоҳ или нури физзалам,
Ман тиласам жамолини Тур ичида дам-бадам,
Мусолайин асо олиб, тунқотари Худо ўзум.

Кечтим бу фони дунёдин, бир йўли Адҳамлайин,
Ганжи қаноат изладим зоҳиду обидлайин,
Кирдим йўлига тарк этиб, барчани барҳамлайин,
Шарҳи тариқи ҳақлайин, Султони Орифлайин,
Пирн Муқаддамим қўйуб матлаби ҳам худо ўзум.

Кайсари Румдин илгари шаън ила шавкатим мани,
Нуширавони Кайкубод баҳт ила давлатим мани,
Рустами дoston эрур куч ила қувватим мани,
Куфр ила динда йўқ магар ҳеч нима нисбатим мани,
Хам Ҳасану Ҳусайн ўзум, ҳам шаҳу ҳам гадо ўзум.

Қўйди бу зийрак фақир меҳнату ғурбат ичида,
Заррача қадри қолмади иззату ҳурмат ичида,
Тинмади зор йиғлади, қоҳиши кулфат ичида,
Машраби хаста айтадур олами шуҳрат ичида,
Бир бути бебадал учун ошики мубтало ўзум.

Шоҳ Машраб ул кун ҳазрати подшоҳимни орқаларидин
намози жумъага бордилар. Имом «аллоҳу акбар» деди.

Шоҳ Машраб шу турганларича бир кеча ва кундуз чиқ-
май туруб қолдилар. Ҳазрати подшоҳим сўрадиларки:
«Машраб қайдадур?» — одамлар жавоб бердиларки туно-
кун намози жумъага турғонларича туруб қолдилар. Ҳаз-
ратим кўз ёш қилиб дедиларки: «Эй сўфилар, огоҳ бўлунг-
ларки, Машрабдин Мансури Ҳалложнинг иси келадур.
Мансурни мақомига етибдур», — деб ҳақиқа дуойи хайр
қилдилар. Айдиларки: «Эй сўфилар, Машрабни мунда
айтиб келинглар». Сўфилар бориб Машрабни ҳазрати
подшоҳимни хизматлариға олиб келдилар. Анда Машраб
келиб бу ғазални ўқудилар:

Бошим кўяй қошинга каломи обдор ўқуб,
Қилсам сужуди оят бўсу канор ўқуб.

Мастона саждани кўра олмас қуруғ рақиб,
«Лотақрабус — салота ва антум суқаро» ўқуб.

Субҳи юзунг сочингни аён этти, субҳи шом,
«Валлайл»ини тажаллисидин «Ваннаҳор» ўқуб.

Мавзун кадинга сурайи «Ваннажм» боғладим,
Одоби қуллугунга шаҳи комқор ўқуб.

Эй булбули ситамзада, қил дард ила фиғон;
Умрунг тугонди қиссайи фасли баҳор ўқуб.

Гар ояти жамол тиласанг ёр ўргатур,
Машраб деганга йнлағосен зор-зор ўқуб.

Шоҳ Машраб ҳазратимни олдиларига йиглаб гурдилар. Тамоми мурид ва мухлислар ҳозир эрдилар. Эмди Шайх Нуриддинни ҳикоясидин сўз эшитмак керак. Тошканд вилоятида хожа Нуриддин деган бузруквор бор эрдилар. Ҳожам подшоҳга ҳамшира эрдилар ва ҳўб олим киши эрдилар. Етти мартаба ҳаж қилиб, молларини торож қилдуруб, қоимуллайл ва соимуннаҳор эрдилар. Касби камолат ҳосил қилиб эрдилар. Шайтонга баҳсу жавоб қилиб эрдилар. Умрлари етмишга етиб эрди. Бир кун бемор бўлуб, зиёда ҳолати назъда эрдилар, яъни Малакулмавт жон олмоқни қасдида эрдилар ва Шайтони лаъин имон қасдида эрди. Ул лаъин бирла неча баҳсу жадал ва радду бадал бўлуб охирул амр шайтони лаъин ғалаба қилиб, ушбу ҳолат ҳазратимга кашф бўлуб, ҳай дариг, деб бошларини кўториб муридларига қараб айдилар: «Киши бормуки, бориб хожа Нуриддинни шайтони лаъинни чангидин халос қилса», то уч мартаба айтдилар, ҳеч кимдин овоз чиқмади. Соатидин сўнг шоҳ Машраб жойларидин туруб: «Эй подшоҳим, ушбу хизматни ман камина бажо келтурсам», — дедилар. Подшоҳим айдилар: «Эй девона, аввал деганимда нега турмадинг?» Машраб айдилар: «Аввал оқ соқолларга қародим, иккинчида қаро соқолларга қародим, учунчида киши турмади, ночор камина жавоб бердим». Ҳазратим Машрабни ҳақиға дуойи хайр қилдилар. Анда, Машраб бу ғазални ўқуб равон бўлдилар:

Раҳнамо мажруҳдилман узрхога ман борай,
Жабрга мисли Ҳалиллек ҳар жафога ман борай.

Жабҳа зард этдимӯ тан кўйдӯм Худо тақдириға
Ул Ҳусайн ибни Алидек Карбалоға ман борай.

Соати ўлтурдум хамуш, аҳли сулуклар бор учун,
Гар ҳазар қилса бўлар ул мубталоға ман борай.

Амрингиздин ўргулай пушти паноҳим ё пирим,
Сиз дуода ёд этинг, ул мудоға ман борай.

Ким қадам куйса бу йўлга пой то фарқи куяр,
Орифӣ биллоҳ ўзум, дафъи балоға ман борай.

Чун азалда ғам била омодадур лойим мани,
Ҳар жафо етса, кўруб, тири қазоға ман борай.

Мустафони душмани бўлса Алиға амр этар,
Пайрави шери Худо ман ул ғазоға ман борай.

Аршни устида ман арзи дилим айлай баён,
Гар нидойи мағфират келса давоға ман борай.

Жабраилдек шаҳпарим ёпмиш жаҳон айвонини,
Ҳам заминни тай қилиб, суйи самоға ман борай.

Вожибул — мавжуд сўроғин қилди кулли хосу ом,
Роҳи ҳосалҳос ила назди Худоға ман борай.

Келмаса раҳмат нидоси жойини қилса жаҳим,
Жумла дард аҳлин йиғиб, ул ҳашргоҳға ман борай.

Хожа Нуриддинни Машрабга гуноҳин ўтмасанг,
Оси жофи кўймасун, дўзахка танҳо ман борай.

**Манзилу мароҳилларни тай қилиб борурда тоғларни ора-
сида бу муножотни ўқудилар:**

Ё илоҳо, қодиро, якто узунг сан бирубор,
Барчани сан халқ этибсан холиқи лайлу наҳор.

Кўз очиб юмғунча тарсони қилурсан боимон,
Лаҳзада чўлни қилурсан бўстони марғузор.

Тоати сад сола нобуддур ижобат бўлмаса,
Ноумид куффор, мўъмин кулларинг умидвор.

Подшоҳо, сандин ўзга йўқ манга фарёдрас,
Бу сифотинг хурматидин ушбу ҳожатим чиқор.

Аршу курси »Қоба-қавсайн», «ав-адно» ҳақи,
Ноумид қайтарма раҳмат бобидин Парвардигор.

Ҳам Забур, Тавроту ҳам Инжилу Фурқон хурмати,
Ҳожа Нуриддинни Шайтон шарридин қил беғубор.

Уч юз олтмиш минг паямбар хурматидин холико,
Боимон қил хожа Нуриддинни соҳиб ихтиёр.

Ул Муҳаммад хотири Машрабни қилма ноумид,
Бу муножотим қабул этгил туфайли чор ёр. —

деб, кетиб борур эрдилар, шул вақт ҳазрати Хизр алайи-
ҳиссалом учрадилар. Сўродиларки: «Эй бўтам, нега мунча
йиғларсиз?» Машраб айдилар: «Ҳазрати подшоҳимиз
хизматга буюрдилар, оё уҳдасидин чиқарман ё чиқолмас-
ман», — деб бу ғазални ўқидилар:

Ҳожатим бор нораво, ман йиғламай, ким йиғласун,
Дард берибдур бедаво, ман йиғламай, ким йиғласун.

Зулмати мотамда қолдим, бу хатарлик йўл аро,
Бекасу бераҳнамо, ман йиғламай, ким йиғласун.

Бу сабабдин дод этарман холиқим даргоҳиға,
Додима шаҳ етмаса, ман йиғламай, ким йиғласун.

Тошканд бориб Азозил бирла қилғумдур масоф,
Бермаса ёри Худо, ман йиғламай, ким йиғласун.

Васвос айлабдур лаъин Офоқ ҳожам маҳбубини,
Қилмасам андин жудо, ман йиғламай, ким йиғласун.

Сан дуойи хайр қил деб раҳбарим амр эттилар,
Қилмаса Ҳақ мустаҷоб, ман йиғламай, ким йиғласун.

Бодайи ҳимматни нўш айлаб ҳидоят илгидин,
Қилмасам хизмат бажо, ман йиғламай, ким йиғласун.

Етмиш йиллик тоъату хайри саховатлар била,
Кетса мундин русиё, ман йиғламай, ким йиғласун.

Гар умид бирла келиб, ёнса бу Машраб ноумид,
Бўлмаса мушқилкушо, ман йиғламай, ким йиғласун.

ҒАЗАЛИ ДИГАР

Жумлайи мақсудни сан, зоти Оллоҳдин тила,
Сен гадосан, хожатингни дафъатан шохдин тила.

Ваъда қилғондурки мўъминларни зойиъ қўймағай,
Ончи ҳожотингни сан «Ажран жамило»дин тила.

«Раббиял аъло» дебон бошингни қўйғил саждага,
Тақя қилғил, Каъбага, ажрини Оллоҳдин тила.

Чун Халил оташга кирди бутға сажда қилмади,
Ганжи дилни котиби «Наҳну қасамно»дин тила.

Они бир оти «Басир»дур ёна бир оти «Самиъ»,
Сан дуони фатҳини «Алҳамду лиллоҳ»дин тила.

Қўл узотсанг Машрабо, сан домани Аҳмадга ур,
Жуйбори бешага қўл солма дарёдин тила, —

деб, шох Машраб тоғларни аросида йиглаб кеча-кундуз
жидду жаҳд бирла йўл юруб айтур эрдиларки: «Азал кун-
да қисматим шундоғ экан», — деб ўтган пайғамбарларни
шафиъ келтуруб, бу муножотни ўқудилар:

Ё илоҳи, қудратинг зоти жамолуллоҳ ҳақи,
Қудратингдин бўлди пайдо Одаму Ҳавво ҳақи.

Аршу курси жумлайи Лавху Қалам бўлса шафиъ,
Лутф кўргуз «Қоба — Қавсайн», «ав-адно» ҳақи.

Қайси бир неъматларингни шукрини баржо қилай,
Сан ўзинг гайбдин ато қилғон қаломуллоҳ ҳақи.

Донайи гандумға сотти ҳашт дари жаннатни ул,
Садқаи руҳи бўлай Одам Сафиюллоҳ ҳақи.

Намруд ўтиға кириб, бир зарра парво қилмагон,
Могу жонин Ҳақға топшургон Халилуллоҳ ҳақи.

Тиғи Ҳаққа ҳалқини тутти чу Исмоил кўрунг,
Бу қазоға рози бўлгон, ул забиҳуллоҳ ҳақи.

Бепадар Марямни батнидин келиб соҳибнафас,
Мурдаларни зинда қилғон ҳазрати Ййсо ҳақи.

Кухи Турни ўлкасида «Рабби арини» даъвисин,
Ўн саккиз минг роз эшитган ҳазрати Мусо ҳақи.

Етмиш уч йил курт еди Айюб танини ногоҳон.
Бу балога сабр қилгон Айюби доно ҳақи.

Арра бошига келиб Ҳақ зикрини кам қилмагон,
Зикри Ҳақни дилга жо қилгон чу Закарийё ҳақи.

Боз нуҳсад сол Жиржис умри ичра кунда ул,
Минг ўлуб, минг бир тирилган соҳиби такво ҳақи.

Чун хатиби жумла пайғамбарни билгил сан Шуайб,
Мусони манзилга еткурған ўшал доно ҳақи.

Во болам деб ёқасини чок этиб Яқубни кўр,
Чоҳ ичида жой топкон Юсуфи барно ҳақи.

Бир нигинни хурматидин жумла олам шохидур,
Довуд ўғли ул Сулаймон шохи шоханшоҳ ҳақи.

Лут пайғамбарни қавмини Худо қилди хароб,
Дийдасидин кон тўқуб юрган ўшал Яҳё ҳақи.

Уммати оси ғамида рўзи-шаб кон йиғлагон,
Икки олам обрўйи ул Расулulloҳ ҳақи, —

деб, шоҳ Машраб йиғлаб ҳазрати Хизр алайҳиссаломдин дуо тиладилар. Ҳазрати Хизр алайҳиссалом дуо қилдилар ва айдиларки: «Эй болам борғил, Шайтонга зафар топгайсан ва муродинг ҳосил бўлғай, аллоҳу акбар», — деб яна бир неча нуктаи маърифат ва тарикатдин баён қилиб, насиҳатлар қилдилар. Машрабга бу насиҳатлар таъсир қилиб, бу газални ўқудилар:

Тан камолоти худо сўзумни «Ло» ву «илло»дин гапур.
Сўрасанг ушбу сўзумни «Ло» ву «илло»дин гапур.

Раҳмати айни ҳумоюн соясин ахтармасун,
«Лому мим»ни ташлаб эмди асли сан «ё»дин гапур.

«Фактулуни конато мин баъд абёт» айтаман,
«Лам ақул кул иннака инни заламно»дин гапур.

Сан агар оқил эсанг олимдигингни зоҳир эт,
Жумлаи тахти назар қил, тахти дарёдин гапур.

Минг китоби қолни бир гардчайи холим ўкур,
«Карра тайни яқалиб», «Инно фатаҳно»дин гапур.

Машрабо, нодонга қилма шайхлик даъвосини,
«Ё хафийял лутфу таваккалту алаллоҳ»дин гапур.

Ҳизр алайҳиссалом Машрабни муддаосича сўз деб,
Машрабга дедилар: «Эй Машраб, эмди сан ҳам ўз ишқу
муҳаббатингдин баён қилсанг?»

Шоҳ Машраб бу ғазални ўқудилар:

Жавҳари дилни билурга марди дил огоҳ керак,
Марди Ҳақни суҳбатиға соҳиби тақво керак.
Дардсизлар на билур аҳли фанони қадрини,
Норосолар суҳбатиға зийнату дунё керак.

Неку бадни сиррини мунда қилиб бўлмас аён,
Бизга дийдор, ўзгаларга манзилу маъво керак.
Чашми зоҳир бирла кўрдунг жандайи фақримни сан,
Толиби Ҳақ бандаларни зоҳири расво керак.

Тифли нобиноға изҳор этма кўксунг ёрасин,
Дарди ҳолингни билурга ҳоziқи доно керак.
Ким такаббурдур анга Шайтон лаъйин ҳамроҳ эмиш,
Гардани Шайтон урарга орифи бино керак.

Чун дарахти босамарни гардани бўлғай нигун,
Кимки бебардур, теракдек гардани боло керак.
Ҳасдин ўзни тутмасанг, кам бандалик номинг ғалат,
Кимки паст тутмиш ўзин дўсти Расулиллоҳ керак.

Зийнати дунёға мағрур ўлма Нуридинни кўр,
Охири бир кун сани бошингга бу ғавго керак.
Машрабинг олдида сан ёзуқларингга тавба қил,
Гар дуое айласам ман, макбули даргоҳ керак, —

деб, ҳазрати Ҳизр алайҳиссаломдин назар топиб, видоъ
қилиб йўлға равона бўлуб, бу ғазални ўқудилар:

Боз қасди ғорати имони габрон кардаам,
Куфрро ошифтаву динро паришон кардаам.

Душмани зоҳир гирифтор оташи дўзах бувад,
Ғайрати ишқи қаландарро ба туғён кардаам.

Бо санами масти муқим, гушае дайрам бидид,
Донае тасбиҳи зоҳид ашки найсон кардаам.

Мўмини кофир тарошам, муслими габр офарин,
Шайху рахбони Ҳарамро кофиристон кардаам.

Машраби риндон манам, сармастро шайхон манам,
Хонақохи бенишон, бо дайри вайрон кардаам, —

деб, бир соатда ўзларини хожа Нуриддиннинг дарвозасида
кўрдилар. Бо овози баланд шўри жунун бирла бу ғазални
ўқудилар:

Мо нисбати ҳарифим, мо душмани ошноим,
Жабраилро хабар нест, дар оламе ки моим.

Аз ошно гусаста, пайваستاим бо дўст,
Бо хейштан нишаста, лекин зи худ раҳоим.

Бо шайх аҳд баста, бо лўлиён нишаста,
Дар ҳар кужо ки бини ҳангомаи Худоим.

Ҳечаму камтар аз ҳеч дар боргоҳи ҳасти,
Ҳангоми «ли маъаллоҳ» ҳамтарх бо худоим.

Нафасу дам намирад, ин хок сабза хезаст,
Фарбеҳ шикали хейшам, ҳарчанд бенавойим.

Кавнайро чу наълайн андохтиму рафтим,
Девонағони шохим, ринди бараҳна поим.

Дидим ин жаҳонро, Машраб фусурда жой аст,
Зуд аз жаҳон бирафтим, дар дор бебақоим.

Шоҳ Машраб ху деб хожа Нуриддинни ётқон хужрала-
риға кириб бордилар. Кўрдиларки хожа Нуриддинни ҳоли
табоҳдур. Рўбарў келиб салом қилдилар. Хожани жавобга
маҳоллари бўлмади. Балки, ишоратга ҳам ҳоллари ет-
мади. Машраб бу ҳолни кўруб бу ғазални ўқудилар:

Ман салом қилдим санга, қилган ишоротинг қани?
Марди Ҳакни билгани эмди каромотинг қани?

Бўлди мақбулунг сани мардудга эмди интизор,
Етмиш икки баҳс этиб олғон амонотинг қани?

Эътимоди қол этиб, қолдинг аро йўлларда сан,
Тинмайин шому саҳар қилган тиловотинг қани?

Етти марта ҳаж этиб, молингни сан торож этиб,
Дастгири охират бўлган саховотинг қани?

Бас такаббур айладинг, колдинг лаъин вобастаси,
Фатҳу нусрат тобқани қилган муножотинг қани?

Жумла рахти охират қилдинг бу шайтон элчиси
Дафтари ишқингни сарф этган ҳаёлотинг қани?

Машраби девона таън этма Худо тақдирига,
Амри пиринг жо-бажо қилмоқға гайротинг қани?

деб, андак мулоҳаза қилиб, муроқаблага бордилар, таваж-
жуҳ қилиб Шайтон бирла жиҳод қилдилар, лаъин тоқат
қилолмай қочиб кетди. Авлиёни шарофатидин Аллоҳи
таъло иноят қилиб, хожани Шайтон шарридин нажот бер-
дилар. Хожа имонни саломат элтилар. Шоҳ Машраб Ал-
лоҳи таъолоға шукрлар қилиб, бу ғазални ўқидилар.

Гар худо раҳм этмаса, тасбиҳу гоъатдин на суд,
Варна имон бўлмаса, хайру саховатдин на суд.

Жумлайи аҳли шаҳодатни Худо бандам десун,
Сарнавштинг каж агар бўлса шаҳодатдин на суд.

Хожа хурсанд бўлмаса, кул хизмати бекордур,
Гар ижобат қилмаса, кашфу кароматдин на суд.

Тухми нуронини то арзи дилингда экмасанг,
Раҳбари кулл муттақи бўлган мақоматдин на суд.

Тан дурустликда ўлумни ёд этиб қон йиғлагил,
Жон берур вақтингдаги ашқи надоматдин на суд.

Булди Шайтон шарридин дил холи қил қабрини кўр,
Минг Азозил қайдида этгандек камолатдин на суд.

Машрабингни зарраи оҳига олам ўртанур,
Мурдаға жон бермаса, бу ишқи ҳолатдин на суд, —

деб. шоҳ Машраб оммаи халойиқға насихат учун бу ға-
зални ўқудилар:

Йўл хатардур борасан, бемуттако сан йиғлагил,
Ҳар кадам кўйсанг гирифтори бало сан йиғлагил.

Банда бир йўл йиғласа, Ҳақ анга минг лаббайка дер,
Дийдадин хуноба тўк, соҳиб азо сан йиғлагил.

Мустафо уммат учун йиғлар эдилар доимо,
Уммати хоси расули Мустафо сан йиғлагил.

Йиғламоқдин топти Машраб, маърифатни ганжини,
Қўл очиб омин дегил, соҳиб дуо сан йиғлагил.

Андин сўнг ўз ҳолларидин бир ғазал ўқудилар:

Руҳи покингни, ки ман суйи само қилғучи ман,
Ул ғазаблик подшоҳга ошно қилғучиман.
Ман ўзум ғассол ўлуб, ювсам сани жисмингни пок,
Нури имонинг била қабринг зиё қилғучиман.
Оташи ишқ олдида жонинг олурдин ғам ема,
Талхайи жонни танингга нораво қилғучиман.
Гўр аро икки малак қилса саволи бандалик,
Раббим Аллоҳни тилингга жо бажо қилғувчиман.
Ул қиёмат шиддатидин заррае сан кўрқмагил,
Номаи мақсудни ман илкинга жо қилғучиман.
Ул тарозу палласиға солса аъмолинг сани,
Зарраи оҳим била журминг ҳабо қилғучиман.
Ҳашт дари жаннат юзингга во қилур, бил Машрабо,
Ҳамнишини чор ёри Мустафо қилғучи ман.
Ул аёғ остида дўзах деб паришон бўлмагил,
Пистани пўчоғина дўзахни жо қилғучи ман.
Уқбайи руҳониларда раҳбари қулл бўлмаса,
Ўн минг йиллик кўпругин қаддини ё қилғучиман, —

деб, хожани саломат борғониға шод бўлуб, бу ғазални ўқудилар:

Кулли нуқсонин адам қилган Худодин ўргулай,
Бори исёнини кам қилган Худодин ўргулай.

Мағфират бобини во қилмай бу кўнглум тинмади,
Пардаи раҳматни очган подшоҳдин ўргулай.

Ҳам малойик барчаси қилди дуо хушнуди Ҳақ,
Ғарки нур ўлғон нубувват, авлиёдин ўргулай.

Хуру филмонлар аёғимға ҳама муштоқ эрур,
Мунтазир, ҳамсуҳбати марди Худодин ўргулай.

Ҳам лаҳад ичра чароғин ёндуруб қўйди ҳожам,
Раҳбари кулл муттақи ул авлиёдин ўргулай.

Бошиға тожи лаамрук қўйди ул пушти паноҳ,
Ҳам шафоатҳоҳи машҳар Мустафодин ўргулай.

Ҳам Абубақру Умар Усмон эрур муштоқи дўст,
Соқийи кавсар Алийи Муртазодин ўргулай.

Машраби девонани бўлди дуоси мустажоб,
Мустажобуд даъва қилган подшоҳдин ўргулай.

Ҳазрати Офоқ ҳожани ёд қилиб, аларға мутаважиҳ бў-
луб, бу ғазални ўқудилар:

Ул Лаъин васвосидин пирим жудо қилдим ани,
Рози дилни билгучи марди Худо қилдим ани.

Дасти ноқобил била ювдум кафанга чулғадим,
Таъзият бирла вужудин кимё қилдим ани.

То лаҳад етмай малойик қилди етмиш бир савол
Кулли нуқсонотидин охир сиво қилдим ани.

Қабр аро қўйдум, тамошо айладим Ҳақ лутфини,
Тахт уза бошиға тожу подшоҳ қилдим ани.

Иzzату эъзозу икрому фароғат андадур,
Мағфират дарёсини қабриға жо қилдим ани.

Бо имон эт жумлайи мўъминни Нуриддин каби,
Ғарки раҳмат айла жамъин деб нидо қилдим ани.

Шухратим Офоқ олар деб Машрабинг қўл олмади,
Ман баҳар навъида қавми Мустафо қилдим ани, —

деб, шоҳ Машраб ҳожа Нуриддинни марсиялариға бу
ғазални ўқудилар:

Бу жаҳони бевафода қўб жафо қилган ўлум,
Ҳазрати Одамни кўргил ерга жо қилган ўлум.

Ҳеч ким золим ўлумни дастидин топмас амон,
Барчага жавру ситамни жо-бажо қилган ўлум.

Ул Халилulloҳ қани, оташни гулзор айлаган,
Бу ажал сайёдини домига жо қилган ўлум.

Ўн саккиз минг роз эшитган ҳазрати Мусо қани,
Бир қариш ер остига жисмин фано қилган ўлум.

Кирми мотам амр этиб, Айюбни қилди имтиҳон,
Охири умрин чароғин безиё қилган ўлум.

Икки олам обрўйи ул расулulloҳ қани,
Уммати оси ғамида додхоҳ қилган ўлум.

Чори ёримиз Абу Бакру, Умар, Усмон қани,
Ҳайдари каррорни кўргил ерга жо қилган ўлум.

Нури чашми Мустафодур, ул Ҳасан бирла Ҳусайн,
Шум Язидларга шаҳиди қарбало қилган ўлум.

Машрабинг ҳам косайи марғи шаҳодат нўш этар,
Балх аро Маҳмуд қўлида мубтало қилган ўлум, —

деб, шох Машраб яна ушбу ғазални ўқудилар:

Дард бергил, он қадар муҳтожи марҳам қилмағил,
Ҳар қасу нокас била бизларни ҳамдам қилмағил.

Оси-жафолар сани даргоҳинга бошин урур,
Раҳматингни бандаларни бошидин кам қилмағил.

Аввалу охир йиғилса шиддати рўзи жазо,
Пардаларни йиртмағил, расвойи олам қилмағил.

Бандаларни бошига гарми қиёмат тобласа,
Қоматими бори исёндин у кун ҳам қилмағил.

Жумла халқ тўфонда саргардон эрур бил Машрабо,
Ҳеч бандангни кетар вақтида музлам қилмағил.

ҒАЗАЛИ ДИГАР

Банда чун жойига етмас, қурби ҳиммат бўлмаса,
То у жонибдин анга борони раҳмат бўлмаса.

Дийда нобийнога сув бергил, ки бас лаб ташнадур,
Йўл тополмас ҳеч ким соҳиб насиҳат бўлмаса.

Бир дили ғамгинни минг жаннатга бермасман хануз,
Маърифат қилмас асар дилда жароҳат бўлмаса.
Дийдага хоки лаҳад тўлгунча қонлар ют букун,
Дил эмасдур ёдида ваҳми киёмат бўлмаса.
Бас, бу дунё киштзори охиратдур кишт қил,
Анда бехосил кетар мунда зироат бўлмаса.
Ҳазрати Нухдек киши кутқармади ўз ўғлини,
Нима қилсун Нух азалда бу саодат бўлмаса.
Ҳар киши ким этди ширкат, бўлди тавҳиддин жудо,
Дил ушал дилдур, ки бас, ул дилда ширкат бўлмаса.
Машрабо, шуҳрат талабни кейнидин офоти бор,
Орифи вақт ул бўлур, имонга офат бўлмаса.

Андин сўнг хожанинг арвоҳлариға дуо ва такбир қи-
либ, ҳазрати подшоҳимнинг хизматлариға равон бўлуб,
йўлларда бу ғазални ўқудилар:

Бўлубман кони зарман, толиби заргар бўлай дерман,
Самандардек тутошиб шуълайи ахгар бўлай дерман.
Ҳақиқат кўчасида раҳнамои интизоринг ман,
Тамоми аҳли ғафлатларға пайғамбар бўлай дерман.
Бошим ҳафт осмонға етса ман Исосифат бўлсам,
Худо даргоҳида ман мунданам беҳтар бўлай дерман.
Мани комилсифат эт, офтоби нурдин Машраб,
Буюрсанг ташналарға соқийи кавсар бўлай дерман.

ҒАЗАЛИ ДИГАР

Ишқинг тушти юракка, чиқориб олса бўлмас,
Дарёға томган ёшни қайтариб олса бўлмас.

Уч юз олтмиш тамурга, тўрт юз қирк тўрт сўнгакка,
Ишқинг андоғ сингибдур, ахтариб олса бўлмас.

Девона Машрабингман, Ишқ ўтида куярман.
Парвонадек ул ўтдин, ўзи айирса бўлмас.

* * *

Ишқингда мани волаҳу ҳайрон яратибдур,
Тарсобачани ғорати имон яратибдур.

Бул дашти биёбонда ўларман нетай охир,
Лутф айлагучи ким сани ўммон яратубдур.

Жонимни олур бўлсанг ол эй дилбари раъно
Биз ғамзадаларни санга қурбон яратибдур.

Тақдири қалам бошига етти нетайин ох,
Ҳажринг ғамида бесару сомон яратибдур.

Арзимни санга атайин, эй шоҳи жаҳоним,
Бизларни гадоким сани султон яратибдур.

Ғам лашкари ичра мани ҳайрону хароби,
Лаб ташнаву дилхаставу, хайрон яратибдур.

Чун кўзларини жоду демак айни хатодур,
Тангри ани ўз майлича кофир яратибдур.

Мастонасифат ишва била нозу карашма,
Парвонасифат шамъига сўзон яратидур.

Девонаву Мажнун на қилур йўқдур иложи,
Аз рўзи азал бағрини бирён яратибдур.

Девонайи Машраб на демиш эрса ёронлар,
Айб айламангизлар ани нодон яратибдур,—

деб, шоҳ Машраб ҳазрати подшоҳимни жойларига келиб, остонадин таъзим қилиб, кирдилар. Ҳазрати подшоҳим марҳамат қилиб айдилар: «Эй Машраб, анонгни зиёрат қилғил, санинг кушанданг Балх шаҳрида подшоҳи Маҳмуддур»,— деб Машрабни ҳақиға дуойи хайр қилдилар. Андин сўнг Машрабга руҳсат бердилар. Машраб йўлга равон бўлуб бу мухаммасни ўқудилар:

Санамо юзунг биҳиштин, гул очиб баҳор қилдинг,
Нега ғайр ила тузуб базм, мани бекарор қилдинг,
Отибон ғаминг ўқини юрагим фиғор қилдинг,
Мани эй хумор кўзлук, нега мунча зор қилдинг,
Тилагач жамолинг эй гул, кўчаларда хор қилдинг.

Чидамай ситамларингга кетайин олиб бу бошим,
Дараву даштлар кезибон оқузай ҳамеша ёшим,
Ғаму дард этса тугён қуядур ичиму тошим,
Кўпидин тазаллумингга на илождур чидошим,
Ситаму аламларингни бир эмас, ҳазор қилдинг.

Тилиму дилимда жоно туну кун эрур сифотинг,
Бу ажаб эл оғзидадур, шакару асал наботинг,
Кечибор бу жисму жондин, тиладим сани ҳаётинг,
Ўларимга рози бўлдим, нега келмади уётинг,
Эшигинг тубида юз минг гесуларға дор қилдинг.

Садафинг дури мунаввар, ани сан ниҳон тутубсан,
Сан эмассан насли одам пари хийлидин ўтубсан,
Сан ўзунг узоқ ташлаб, мани мунда овутубсан,
Манга бир нигоҳ қилмай, нега ўзга келтурубсан,
Мани бадхумор айлаб, кими ихтиёр қилдинг?

Ийла илтифотинг ўлса, юрагимда доғ сандин,
Юзинг аро очилса гулга тутулур думоғ сандин,
Неча ўлсаму йўқолсам, йўқ эрур сўроғ сандин,
Йиқилиб, қўпуб турарман манга йўқ аёғ сандин.
Мани ўлдуруб гамингга ийла жон нисор қилдинг.

Гаҳи сайр учун чиқарсан, ҳар тарафга кош отарсан,
Ман телба итни кўрсанг қовмоқға тош отарсан,
Манга тира тун бўлурсан ийла юз чароғ этарсан,
Манга гаҳи ўқ ёғилса, элга талош этарсан,
Ийла юз қарамлар айлаб, мани нега зор қилдинг?

Базминг ўлди боғи бўстон, май учун қилиб гулгун хум,
Манга қилмадинг тараҳхум, на учунки, толеъим шум,
Бу тирикликдин ортуқ ер ичинда бўлганим гум,
Мани қил ҳазор пора эл ичинда қилма маҳрум,
Мани йўқ қилиб жаҳонда душманганимни бор қилдинг.

Туну кун тилаб нигоро икки зулфинг айладим дом,
Бахту толейинг бўлуб ёр қўймади бу домға ком,
Ийла бўлса васл ҳосил, манга бўлди хушк бадном,
Манга басдур ушбу давлат деди Машраби гумном,
На учун бурун ўзунгга мани дўстдор қилдинг?

Чидамай қилиб пушаймон, на учунки ор қилдинг,
Айриб еру сувимдин мани бедиёр қилдинг,
Нега фурқатинг ўтида мани хору зор қилдинг,
Жона солиб ишқ ўтин мани беқарор қилдинг,
Васлни фироқға солиб тўла интизор қилдинг.

Ман ринди ловуболи, санга бўлди бесаранжом,
Бўлубон харобу ҳайрон, бу халойиқ ичра бадном,
Ҳамдамим эрур дафу най, ҳарифим суроҳио жом,
На қилай кўзумни юммай, сани кўрмасам дилером,
Қош отиб рақибларга мани бадҳумор қилдинг.

Начук унутаи нигоро, сани илтифотларингни,
Айтиб эл тамом қилмас, сани бу сифотларингни,
Туташур жонимға ўтлар, агар айтсам отларингни,
На учун тотурмадинг сан, шакару ноботларингни,
Эл аро ғариблигимда нега мунча зор қилдинг.

Бу жаҳонда эрди бисёр ишва бирла маҳлиқолар,
Лаби гунча, юзлари гул, кўзи шўх бевафолар.
Бариси оламдин ўтди, ишқдин солиб балолар,
Бор экан нниҳояти, йўқ ўла билмайин жафолар,
Борини йиғлаб қарамдин, манга гульюзор қилдинг.

Ёр сан-и ман бўлоли, ки мудом май ичоли,
Раз қизини олиб, кучуб хонака ўйин бузоли,
Ҳар кишини бир хиёли, мадрасада қилу қоли,
Дунё қизидин кечоли, хур кизи кучоли,
Деҳ ичида важд ҳоли Машраб ихтиёр қилдинг,—

деб, шох Машраб манзилу мороҳилни тай қилиб, ҳазрати
Офоқдин айрилғонларига афсус айлаб, бу муҳаммасни
ўқудилар:

Эй биродарлар нетай, ман ёрдин айрилмишам,
Фитна чашму, шўх, хуш рафтордин айрилмишам,
Булбули шўрида ман гулзордин айрилмишам,
Қошлари ё, кўзлари хунхордин айрилмишам,
Бир пари талъат шакар гуфтордин айрилмишам.

Ул баҳори ҳуснидин охир жудо бўлдум нетай,
Ғам била меҳнат қўлида мубтало бўлдум нетай,
Васл шохимдин жудо бўлғач гадо бўлдум нетай,
Фурқату дарду гирифтори бало бўлдум нетай,
Бир пари талъат шакар гуфтордин айрилмишам.

Гул хазон бўлдию булбулға гулистон қайдадур,
Бу кўнгул тахтига ўлтурмоқға султон қайдадур.
Моҳ талъат бўлди ғойиб, нури имон қайдадур,

Ҳақни ботилдин айирмоқға суҳандон қайдадур,
Бир пари талъат шакар гуфтордин айрилмишам.

Ҳар пари бўлғон била андоғ шакар гуфтор эмас,
Ҳанда айлаб, гул масаллик сарву хуш рафтор эмас»
Лабларидин жон бағишлар, кўзлари хунхор эмас,
Кеча кундуз бу танімға ғамдин ўзга ёр эмас,
Бир пари талъат шакар гуфтордин айрилмишам.

Боғи олам гуллари ул хуснға шайдо эди,
Кечани равшан қилдурға гавҳари якто эди,
Шўҳи барнойи жаҳон эрди, ажаб зебо эди,
Фурқатида зор йиғлаб, кўзларимда дарё эди,
Бир пари талъат шакар гуфтордин айрилмишам.

Сайди домингни солиб кетдинг на деб, эй шоҳбоз,
Ман кезиб, қайдин топарман бир санингдек сарвиноз,
Сарви хуш эрдингки гўё фақр элига дилнавоз,
Чок этиб, сийнамни ман расвойи олам бўлсам оз,
Бир пари талъат шакар гуфтордин айрилмишам.

Йиғламай найлайки, рўзимни сиёҳ қилди фалак,
Ошноларни манга ноошно қилди фалак,
Кавкаби бахтимни мундоғ безиё қилди фалак,
Охири умримда бахтимни қаро қилди фалак,
Подшоҳи вақт эдим, соҳибазо қилди фалак.

Хонавайрон ман букун жисмимда жоним йўқ мани,
Дарбадурман, ки бир ерда маконим йўқ мани,
Чугзидек вайрона узра ошёним йўқ мани,
То сарим устига етса соябоним йўқ мани,
Не диловарларни туфроқ ичра жо қилди фалак.

Телбалардек ҳар замон йиртиб яком қон йиғласам,
Сийналарни чок этиб, ҳолимға чандон йиғласам,
Дўсти душман айб этар ҳар дам фаровон йиғласам,
Аз баройи мотам ул моҳи қанъон йиғласам,
Дийдаи Яъқубни мундоғ, нобино қилди фалак.

Йўл адошиб ғамға тўйдум, ҳамсафардин айрилиб,
Мисли булбулман букун, ҳам болу пардин айрилиб,
Модари ёру биродар, ҳам падардин айрилиб,

Қолмасун ҳеч ким манингдек роҳбардин айрилиб,
Қўҳна дунёни манга мотамсаро килди фалак.

Не машаққатларни чекти нури чашми Мустафо,
Йиғлади шахзодалар ҳолиға дашти Карбало,
Йиғла ўз ҳолинга сан мотамда бўлгил мубтало,
Ҳеч мўъмин бўлмасун мандек азизидин жудо,
Бу жаҳонни жумлага мотамсаро килди фалак.

Машрабо, ҳаргиз билолмассан улуғ асрорни,
Нури Аҳмаддин яратти гумбази давворни,
Сан ғанимат бил, бу йўлда Аҳмади Мухторни,
Ҳам Абубакру, Умар, Усмон, Али қаррорни,
Фотимани нури чашмидин жудо килди фалак...

Алқисса, шоҳ Машраб бу ғазални ўқуб, шул кеча келиб
Мушон деган жойға қўндилар. Эрта бирла жойларидин
турсалар, тиззадин қор ёғибдур. Ногоҳ имом номозга кел-
гани йўқ экан, қавм тайёр эрдилар, ҳаммалари имомат-
ликни Машрабга бердилар. Ноилож шоҳ Машраб меҳроб-
га ўтуб, «Аллоҳу акбар» деб сураи фотиҳани қироъат
килиб, замми сурани ўрнига Хожа Ҳофиз Шерозий алай-
ҳир-рахманинг байтларидин икки мисраъ ўқудилар, бу
турур:

Ҳангоми навбаҳор гулаз бўстон жудо,
Ё раб, мабод, ҳеч, кас аз дўстон жудо!

«Аллоҳу акбар» деб саждаға бош қўйдилар. Шул ётқонла-
рича миқдори бир ош пишгунча ётдилар. Бошларини кў-
тармадилар, йигитларнинг баъзилари оҳиста бошларини
кўтариб қарасалар, меҳробдин хуррак овози келадур.
Бир йигит айдикки: «Эй ҳалойиқ, бу девонани бизлар Вали
киши десак, кашфи жинда экан», деб хабар берди. Баъ-
зилари номозларин қайтиб ўқудилар, баъзилари иқтидо
килгонларича ётдилар, андин бошларини кўтариб намозла-
рини тамомлаб, ўнг ва сўлға салом бердилар. Қавм ҳама-
лари соҳиб жазаба бўлдилар. Намозни қайтиб ўқуганлар
Машрабни тақсиротиға учрадилар. Мушонни улуғлари
айдиларки: «Тақсир, сизда уч феъл кўрдук, имом бўлганда
сураи фотиҳадин сўнг сура зам килмай, Ҳазрати хожа
Ҳофизни байтларидин ўқудингиз, андин сўнг бир сажда
килдингиз?» Шоҳ Машраб айдилар: «Фаришталар Одам

алайҳиссаломға бир сажда қилдиларму ё икки бор?» айдилар «Бир бор». Шох Машраб айдилар: «Асли сажда бирдур, Худо ҳам бирдур, андин сўнг Хожа Ҳофизни байтларидин ўқудум, охир замон бўлганда оят ва хадис бандаларни кўнгилларидин кўтарилар, ул вақтда мўъминлар ҳам Хожа Ҳофизнинг байтларидин ўқуб, намоз дуруст қилурлар»,— деб, бу ғазални ўқудилар:

Мани девона андоғ ҳол, не рафтори қомат ҳам,
Бугун келмам ўзумга, балки фардо қиёмат ҳам.

Мани ғам бирла ўлдурдинг, бугун тобтинг муродингни,
На бўлғай гар ман ўлсам, сан тирик бўлғил саломат ҳам.

Мани ҳолимниким. аҳли муҳаббатлар кўруб айтур,
Пушаймон бўлди ошиқлиғдину айди надомат ҳам.

Эшиттимки, рақибни ул ҳарамға айладинг маҳрам,
Манинг ҳолимға раҳм айлаб, қарам қилғил қаромат ҳам.

Сўромас Машраб ҳеч қим сани оре ажаб эрмас,
Юзумни бости меҳнат гардию лойи маломат ҳам,—

деб, шох Машраб шундоғ зимистонда йўлға равон бўлдилар. Анда бир ҳаромзода бор эрди. Ўзига андиша қилдики: «Андижон йўли узоғдир, мундоғ совуғда музлаб ўлуб, қолур, Қуръонини олурман», — деб орқаларидин равон бўлди. Шох Машрабда ҳазратим берган Қуръон бор эрди, ани ҳамойил қилиб юрур эрдилар. Бу ҳаромзодани хаёли Машрабга маълум бўлди. Шох Машраб «Ўқсолур» деган ерга келиб туштилар. Ўтун йиғиб, ўт ёқиб, ўтни устиға чиқиб ўлтуруб, бу ғазални ўқудилар:

Зоҳид мани айб этма гул юз била доғ ўртар,
Парвонани кўрдунгму ҳар кеча чароғ ўртар.

Наргис кўзи бир дамда оламни қатл айлар,
Лаъли лаби майгуни доғ устиға доғ ўртар.

Зоҳид каби бўлганни, ишқ йўлига кирганни,
Ўт олдиға борганни бир дамда чароғ ўртар,—

деб, Шоҳ Машраб қародилар, ул ҳаромзодани кўрдилар, айдилар: «Бери кел, қайда бөрурсан?» Ул ҳаромзода айди: «Сизни ислом вилоятига бору эрмишлар,— деб эшиттим,— ҳамроҳ бўлгани келдим»,— деди. Шоҳ Машраб айдилар: «Мунда чиқ». Бу ҳаромзода айди: «Тақсир, куярман». Шоҳ Машраб айдилар: «Эй ноинсоф, санинг ғаразинг манинг куръонимда эрди, мунда кел, умид бирла келибсан қуруқ ёнмағил»,— деб ўтни устидан тушуб куръонларини бердилар. Айдилар: «Хар кимга ушбу сирни ошкоро қилмагайсан»,— деб йўлга равона бўлуб, бу мухаммасни ўкудилар:

Дилбаро хуснунгни кўрган бормукин,
Кўрмайин ҳасратда ўлган бормукин,
Ҳасрати дардида сўлган бормукин,
Васлига етмайин ўлган бормукин,
Ғам била ҳасратга тўлган бормукин?

Ман пиримни топмадим ҳар ён юруб,
Рахналар бўлди юрак қонга тўлуб,
Заъфарон бўлди юзум гулдек сўлуб,
Ташна бўлдум ҳасратида оҳ уруб,
Термулуб йўлларда қолган бормукин?

Муршиди комилга жонинг бер сано,
Жон на бўлғай, хонумонинг бер сано,
Остониға юзунгни сўр сано,
Ҳожа Ҳасан подшоҳим кўр сано,
Мунда йўк, анда бор ўлган бормукин?

Ҳасратимга тоғу тузлар йиғлағай,
Ҳеч ким йўқтур сўзумни англағай,
Қил дуо, шоядки ёрим тинглағай,
Зулфини ториға боғлаб чирмағай,
Мен каби ҳайрона бўлган бормукин?

Тобмадим ўзумга ҳамдам бир санам,
Маҳрамим йўк, бости найлай кўчи ғам,
Бормукин дунёда мандек нур алам,
Дилбаро, қилма манга жавру ситам,
Бевафо дардида ўлган бормукин?

Доғ-доғ устидадур бағримда кон,
Сансизин манга керакмас бу жаҳон,
Истасам тобқаймуман эй бемакон,
Йўқтурур сандек манга бир меҳрибон,
Маҳрибон излаб юруган бормукин?

Машрабинг маҳшарда йиглаб дод этар,
Тобмаса васлинг ўзин ношод этар,
Ҳасрату дарду алам бунёд этар,
Ўз яқосин чок этиб, фарёд этар,
Тобмайин дилшод юрган бормукин?

Алқисса, шоҳ Машраб бу мухаммасни ўқуб, орқалариға қарасалар, ҳамроҳлари озук кўториб келадур. Сўрдиларки: «Кўтарганларинг нимадур?» — деб айдилар. «Талқон, йўл озуғидур, тўшасиз этиб бўлмас»,— дедилар. Шоҳ Машраб айдилар: «Эй бетаваккуллар, шаҳарда берган худо чўлда бермасму? Ташланглар»,— дедилар. Ҳамроҳлари ночор бўлуб, ташладилар. Уч кунгача оч юрдилар, охирул-амр очликдан йиқилдилар. Шоҳ Машраб табассум қилиб дедилар: «Эй биродарлар, ман сизларға ҳалво қилиб берай»,— дедилар. Бу сўзни ҳамроҳлар эшитиб, туруб ўлтурдилар. Бир-бирлариға айтур эрдиларки: «Мундоғ тоғ ичинда қазон йўк, ширни йўк, ёғ бирла ўтун йўк, бу каромат эмасму? Шундин еган киши албатта пири комил бўлур. Ҳазратим билиб бизларни Машрабға қўшуб эканлар»,— деб ўлтуруб эрдиларки, Машраб бир гўшага бориб қосани ичиға бир нимарса солиб олиб келиб, ҳамроҳлариға туттилар ва айдиларки, бу яхши ҳалво турур, ҳўб танаввул қилинлар, ҳамроҳлари гумон қилдики, Машраб жинни, девона бизларни тушаларимизни йўлда ташлатиб, шаҳарда берган Худо чўлда ҳам берур, деб, эмди уч кундин бери очликдин ҳалок бўлуримизға кўзи этиб бизларға «Бавли ғойит» қилиб, олиб келиб тутти, ўхшайдур»,— деб ҳаргиз емоқға рағбатлари бўлмади. «Агар ушбуни еб авлиё бўладургон бўлсак, андоғ авлиёликдин кечтук, эмди бизга рухсат беринг, ҳазратимға қайтиб борайлик»,— дедилар. Буларни орасидин бир йигит туриб айди: «Тақсир, сиздин ижозат бўлса ман ейдурман»,— деди. Машраб: «Борақаллох, эй ўғлум, кўзингни юмуб бир луқма олғил»,— дедилар. Бу йигит кўзини юмуб бир луқма олди. Машраб айдилар: «Кўзингни очғил», йигит кўзини очиб кўрдики, бир қалла қанд оғзига солди. Асалдин ширинроқ, ютуб шул замон

мардони Худодин бўлди ва аҳли диллардин бўлуб камолот
ҳосил қилди. Бу саккиз кишига Машрабни қибоби ямон
нимарса кўрунуб, навмид бўлуб қолдилар. Шоҳ Машраб
йўлга равон бўлуб, бу ғазални ўқудилар:

Зулфини савдосидин кўнглум паришондур букун,
Жон висолин тобмайин, ер бирла яксондур букун.

Халқ аро кўб шодликлар бор эди мундан бурун,
Ҳар киши юз ғам била чоки гирибондур букун.

Гар манга қилса назар хуршид дерман отини,
Гарчи мундин анда кўрса моҳитобондур букун.

Бандидин Фарҳод қочти ғам тоғига беркиниб,
Ҳаста Мажнун ҳам кезиб чўлларда хайрондур букун.

Итлариға ҳамдам этти Машраби бечорани,
Аллоҳ, Аллоҳ на ажойиб, лутфи эҳсондур букун,—

деб, шоҳ Машраб юрганларича ўзларини Модуда кўрди-
лар. Шул замон Қирғизлар ядачи деб тутуб олдилар. Ҳар
қайси киши бошиға бир боғдин қамиш йиғиб, Машрабни
қамишни устиға чиқариб, атрофдин ўт қўйдилар. Ҳарчанд
шамол қилдилар, ўт ёнмади. Қирғизлар бу кароматни кў-
руб, йиглаб пушаймон бўлуб, Машрабни аёғлариға йиқилиб
узр айттилар. Анда Машраб бу ғазални ўқудилар:

Қамиш отиға миниб, ман чу десам юрмайдур,
Зоти ямон кулли нокас мардини танимайдур.

Кўй-кўйдашиб, пўдашиб қўйдилар нор ўтини,
Қаторлашиб, пуфлашиб қамиши ёнмайдур.

Ким ўшал шахр имоми чиқибон доғ айлаб,
Ўтунгиз борини журминсизи қирғиз танимайдур.

Келибон ўтға хитоб, ошчкими куйдирма,
Ошиқи куйғони кўбтур, халқ ани билимайдур.

Шул замон бори Қирғиз дедилар «хато қилдук»,
Ки бир-бирин кучушуб, зор-зор йиғлайдур.

Бу Машрабинг жони куйган, зохирда бир суврат,
Жадал қилиб кечалар васлинга етолмайду.

Алқисса, шоҳ Машраб айдилар: «Эй қирғизлар, хиёл қилмангларки, бу девонани куйдуromиз деб, мани аслим куйгандур, аммо сувратим юрубдур»,— деб девона даргазаб бўлуб дуо қилдиларки: «Илоҳо, бу жамоа қирғизни бўлдим деганда бузгайсан», ҳоло «эрдона» деган бир уруғ қирғизга Машрабни дуойи бадлари етгандур. Андин шул юрганларича ўзларини Тахтда кўруб, бир кеча анда туруб, зиёрат қилиб, бу муножотни ўқудилар:

Зиёрат қилголи келдим аё тахти Сулаймоним
Ки тобтим Осафи бин Бархиёдек Ибн хоқоним,—

деб, шоҳ Машраб Андижон йўлига равона бўлдилар. Бир лаҳзада ўзларини Андижонда кўрдилар. Сари по бараҳна кўчаларда бу талқинни ўқуб юрур эрдилар:

Кеча базмигдин йирок, ишк аҳли чандон йиғлади,
Куйди, ҳам парвонаву шамъи шабистон йиғлади.

Соғиниб Юсуфни ялғуз йиғламас Яъкуби зор,
То мусофир бўлди Юсуф, ибн Канъон йиғлади.

Соқий сансиз суроҳий дам-бадам фарёд этиб,
Аҳли мажлис олдиди ёш ўрнига қон йиғлади.

Хажр шоми кўйганимдин куйди, ўртанди фирок,
Ҳам мани дарди дилимга чархи гардон йиғлади.

Хар тикон ғам даштида сончиб оёғим қилди қон,
Ёр раҳм этмас агар, хори муғилон йиғлади.

Бўлмасун зохир кишига ҳолимиздин халқ аро,
Гарчи қилди оғзимиз, аммо дилу жон йиғлади.

Машрабо, гар жон яқосин чок этсам на ажаб
Ким, фалакни жавридин ул сарви хандон йиғлади,—

деб, андин сўнг аноларини зиёрат қилғони равон бўлдилар. Ўлтуруб, ўзларига дедиларки: «Эй Машраб, сани кетгонинг ўн саккиз йил бўлубдур, аввал хабар олғилки,

анонг борму, ё йўқму?» деб охиста келиб эшикдин кародиларки, чароғ ёниб турибдур. Аноларини сочлари оқариб, фарзанд фироқида йиғлаб, кўзлари кўр бўлубдур, кулоқ солдиларки, анолари Аллоҳи таъолоға муножот қилиб, йиғлаб ўлтурубдурлар. Дейдурларки: «Парвардигоро, ўн саккиз йилдин бери мани баламни назаримдин ғойиб қилдинг, Худовандо, тириклигимда ўшал жигаримни гўшаси девона баламни манга кўрсатгил, андин сўнг берган амонатингни олсанг розидурман»,— деб зор-зор йиғлайдур. Шоҳ Машрабни келгонидин беҳабар эрди, Машраб ўзларини маълум қилиб, ҳозир бўлишлариға бу ғазални ўқудилар:

Сахарлар тўлғониб, тўлғоқда толган бир баланг келди,
Юзи оқу қизил гулдек шаҳиди Карбалонг келди.

Анодек меҳрибон қайда, Атодек ғамгузор қайда,
Алардек ичқуяр қайда, ғариб ўлғон баланг келди

Ано рози — худо рози, Муҳаммад Чор ёри ҳам,
Ризо бўлғил аножоним, дуо олган баланг келди.

Бу Машрабни дуосини Хулоё ноумид эта,
Кўзи ёшлиғ, дили ғамлиғ, бу сарғаргон баланг келди.

Анолари эшитиб, «вой балам» деб беҳуд бўлуб йиқилдилар. Бир дамдин сўнг ўзлариға келиб, бошларини кўториб, фарзандни иштиёқидин бу байтни ўқудилар:

Умид бирла кўториб катта қилган ул балам келди,
Шаҳидларми қаториға олиб ўзин балам келди.

Ғариб, мунглиғ анонгман, манга ҳам сан бир дуо айла,
Жигарлар ўртанибон чарх уруб дайди балам келди.

Кўзингдин ўргулоийн жон балам, қай ерда эрдинг сан,
Ки ишқ ўтиға ўртанган ўшал ғамлик балам келди.

Шоҳ Машраб аноларини ҳақларида яна бу байтни ўқудилар:

Ғамимда ғусса ютуб вой аном адо бўлдунг,
Балам-балам дедингу ғам билан адо бўлдунг.

Сингиллари эшитиб, бу байтни ўқудилар:

Худога шукр этаман, ки ғарибу бекас эдим,
Эмукдошим, жигарим гўшаси эсон келди.

Шоҳ Машраб ҳам сингиллари ҳақида бу байтни ўқудилар:

Ки сан заифу дил нотавон синглимсан,
Кўзингни очгилу кўргил, ғариб аконг келди.

Қариндошим, жигарим, қўлдошим, эмакдошим,
Буғум-буғум бўшошиб, бандидин жудонг келди.

Фигон қилай яна дўстлар фалакни жавридин,
Фалакни гардишидин чурқулуб аконг келди.

Сингиллари ҳам эшикдин чиққунча бу байтни ўқудилар:

Ман айланай яна сандин, кечиб бу ғамлардин,
Букулди ғамда қадди коматим, оғом келди.

Ки ёр васлини тобмай, йўлида жон берган,
Тилида зикри Худодин мани оғом келди.

Нечук қилай жон ако, нотавон мазлумман,
Сўнгақларим қизишиб, таби устихон келди.

Яна шоҳ Машраб бу байтни ўқудиларки аноларига иштиёқлари маълум бўлди:

Эй волидам, сани ман Машраб балангдурман,
Аном дуосин олай деб етим баланг келди.

Анолари айдилар: «Эй балам, эшикни очқусини тополмай турубдурман. Эшикни ёруғдин этогингни узатгилки, кўзумга суртай», — дедилар. Шоҳ Машраб жандаларини этагини узаттилар анолари ушлаб, кўзлариға суртуб, бу муножотни ўқудилар:

Худовандо, улуг зотинг сифотинг кибриё ҳаққи,
Ҳабибинг Мустафову чори ёри босафо ҳаққи.

Хусусан руху Бубакру Умар, Усмону Зиннурайн,
Шоҳи соҳибқирон, яъни Алийи Муртазо ҳаққи.

Мани бечораву саргаштани оввора ҳолиға,
Иноят қил, Ҳасан бирла Ҳусайни Карбало ҳаққи.

Не булғайким, иноят кўзи бирла бир назар солсанг,
Расулунг хурматидин мустаҷоб ўлғон дуо ҳаққи.

Муҳаммад ким, эрур икки жаҳонда сарвари хотам,
Анинг шаъниға келган «Ваҳю Оёту» дуо ҳаққи.

Каримо, қодиро, парвардигоро, ҳайю-қайюмо,
Раво қил, ҳожатимни бул шафиъи илтижо ҳаққи.

Сафову Марваху Зам-зам, ҳарими Каъбайи аъзам,
Мадина равзайи аъло расули муҷтабо ҳаққи.

Ҳазин кўнглумни шод эттил, кўрар кўзни кушод эттил,
Ки тўқсон тўққуз отингу сифотинг кибриё ҳаққи.

**Дарҳол кўзлари очилиб, бино бўлди. Машрабни анолари
шукрлар қилиб, бу муноҷотни ўқудилар:**

Мани ёзукларим беҳад, начук қилғайман, эй* Оллоҳ,
Санга айтурға йўқтур тил, начук қилғайман, эй Оллоҳ.

Ёзукларимни ёд этсам, агар ман бош олиб кетсам,
Сани даргоҳингга етсам, начук қилғайман, эй Оллоҳ.

Яратгучи илоҳимсан, карамлик подшоҳимсан,
Кечурмасанг гуноҳимсан, начук қилғайман, эй Оллоҳ.

Худовандо хато қилдим, бу жонимға жафо қилдим,
Ёмон ишлар тўло қилдим, начук қилғайман, эй Оллоҳ.

Дами охирда эй раҳмон, насиб эттил манга имон,
Ки Азроил олурда жон, начук қилғайман, эй Оллоҳ.

Жоним чиқса қолур молим, кетар ўз бирла аъмолим.
Начук кечгай мани ҳолим, начук қилғайман, эй Оллоҳ.

* Бошқа нусхада «ё» деб ёзилган.

Таним тобутга солгайлар, бола фарзанд қолгайлар,
Кўюб гўр ичра ёнгайлар, начук қилгайман, эй Оллоҳ.

Агар фармон била жоним, билурман гўрда ётгоним,
Агар бўлмаса иймоним начук қилгайман, эй Оллоҳ.

Савол сўрғай Худойинг ким, расули пешвойинг ким,
Динингу раҳнамойинг ким, начук қилгайман, эй Оллоҳ.

Сиёсат бирла тургайлар, жавоб бер деб буюргаёлар,
Ки ўтлуғ гурзи ургаёлар, начук қилгайман, эй Оллоҳ.

Муножотни ўқуб, дедиларки: «Эй бор худоё, мани фарзандим кўзини ёши ҳурматида кўзумга ёруғлуқ бер»,— деб жандани этогини кўзлариға суртдилар. Шул соат кўзлари равшан бўлди. Ташқари чиқиб, Машрабдин уч мартаба айланиб «Сандин розидурман»,— деб Худойи таъолоға муножот қилиб айдики: «Эй бор Худоё, эмди омонат жонимни ол, санга топшурдум, «Оллоху акбар»,— деб жон баҳақ таслим қилдилар. «Қолу инно лиллоҳи ва инно илайҳи рожибун».

Шоҳ Машраб аноларини такфин ва тажҳизини қилиб, дафн қилдилар. Ҳамширалари анолариға бу марсияни ўқудилар:

Дариға дунёдин ўтти, жамиъи беку султонлар,
Қаро ерга ниҳон бўлди ҳама кокил паришонлар,
На мардонлар фано бўлди, бу дунёдин мусулмонлар,
Қаро ер остиға кирди ҳама хон бирла хоқонлар,
Фаниматдур биродарлар, ки бизга ушбу давронлар.

Ажал боди баҳори умрни охир хазон қилди,
Кўнгулни булбули ушбу аламлардин фиғон қилди,
Жамиъи аҳли оламини юрак бағрини қон қилди,
На одамларни дўстлар, бу ўлум бехонумон қилди.
Ажални дастидин ҳеч ким қутулмас, эй мусулмонлар.

Худовандо на деб аввал бу оламини бино қилдинг,
Бу дунё меҳрини ушбу кўнгуллар ичра жо қилдинг,
Ўлумни на сабабдин одамиға ошно қилдинг,
Ажални тиғи бирла барчани кўксин яро қилдинг,
Табиблар топмадилар бу ўлум дардига дармонлар.

Қаён қилсам назора барчаси ер бирла яксондур,
Қаён боқсам ўлумни дастидан фарёду афғондур,
Бу боисдин биродарлар мани таъйим паришондур
Парилар суман бўлар тамоми дийда гирёндур.
Ўлумни дардиға нетмак керак, эй ёру ёронлар.

Бу дунёдин сафар қилди ўшандоғ Аҳмади Мухтор
Ўлумға чора йўқтур, чунки деҳи Холики Жаббор.
Агар минг йил тирик юрсанг, ўларсан окибат эй ёр,
Кўнгул берма бу дунёға биродар барчаси бекор.
Бу дунё хасратидин ерга кирди кўб мусулмонлар.

Бу дунёдин ўтуб кетти, ўшандоғ шохиди барно,
Чаман ичра на гул қолғай, на шехи ғунчайи раъно,
Гирибон чок этиб, гул ғунчалар сад охи вовайло,
Бўлуб ёрдин жудо бу Машраби шўридаву шайдо,
На дебдур эй мусулмонлар, хазон бўлди гулистонлар.

Яна шох Машраб бу мухаммасни ўкудилар:

Начук айлай аё дўстлар, ки жононимдин айрилдим,
Тириклик бося ул муниси жонимдин айрилдим,
Ўшал наврастайи гул барги хандонимдин айрилдим,
Бўлубман булбули шайдо гулистонимдин айрилдим,
Асолат бирла хоқон ибни хоқонимдин айрилдим.

Дариге ул қади боло, дариге сарву арардек,
Дариге ул хати зебо, дариге сумбули тардек,
Ки ожир айладинг бу жумлаи жисмин каро ердек,
Қаро ер остига ётти ўшандоғ мазпарардек,
Жаҳон майдонида Рустам, ки дестонимдин айрилдим.

Юрогим чокига чоғлаб, ки чок эттим гирибоним,
Бошимға кул сочиб олдим юлуб зулфи паришоним,
Юзумға кожи ғам тевди, йиқилди чикмади жоним,
Санинг йўлунгда жон берсам ичимда қолмас армоним.
Нетай ман мазлуми бечора имконимдин айрилдим.

Баҳори марг асир этти, чопиб бузди маконимни,
Ўшал дам барқи оҳим куйдурубдур жисми жонимни,
Кезиб ер юзини тобсам, ўшал сарви равонимни,
Бориб маҳшарда топқайману ёри меҳрибонимни,
На дарди бедаво эрдик, дармонимдин айрилдим.

Тегиб чархи фалак ўргулди, бўлди сарнигун бахтим,
Зухал соатга етти ёр бермайдур мани бахтим,
Тополмасман санингдек ким ажал боғлаб мани рахтим,
Аёгингга бошим қўйсам, қиёмат кунда бахтим,
Бу дунёдин сириштим бирла сомонимдин айрилдим.

Жаҳонга келмади ҳаргиз санингдек шўҳи шахрошўб,
Бу оҳим салқини жисмим, биёбон гардида мансуб,
Улумга йўқту ҳеч чора, вале Сиддиқ ҳам Айюб,
Жудолигин мани кўнглумга тушти меҳнати Яъқуб,
Ажал гурги олиб ул моҳи канъонимдин айрилдим.

На меҳнат эрди тушти бу мани кўнглумга эй шоҳим,
Неча оху фиғон қилсам, санга етмас мани оҳим,
Неча йиллар санга меҳнат қилиб эй ёри дилхоҳим,
Тилаб кимдин додимни эмди, эй шаҳаншоҳим,
Қаро туфрок ўшал манки, ҳамон ёримдин айрилдим.

Қуюб кул бўлди жисмим, эмди куймаклик на ҳожатдур,
Таҳаммул пеша қил, махвашки, фазли бениҳоятдур,
Азалда ҳар на бўлса ўзга бўлмак на ҳикоятдур,
Жаҳон аҳлига бас ҳар дам фалақдин на шикоятдур,
Давосиз дарда учрабман, ки дармонимдин айрилдим.

Етим қолди бу ғам даштида икки баччайи оху,
Чиқар ғам тоғидин овозалар «ёраб» уни ҳар су,
Тазарруъ шоҳида ҳайрон бўлуб, бир қуш каби ху-ху,
Қилиб тавбам қабул ёраб, насиб эт зикри аллоху,
Кўзум ғафлатдин очган пок домонимдин айрилдим.

Хумоюн сайр этиб ғози йигитларни шикор этти,
Шижоатдин думоғи хуш бўлуб беихтиёр этти,
Ажал илги яқосин чок айлаб бадхумор этти,
Такаббур тоғидин ташлаб, ўзини хоксор этти,
Сухангу тўти янглиғ шаккорафшонимдин айрилдим.

Мани бағрим қизил гул ғунчасидек таҳ ба таҳ кондур,
Неча юз минг баҳор ўлса очилмоғи на имконтдур,
Лаби лаълу, тиши дур, қошлари меҳроби имондур,
Кишиқим сабр қилса оқибат душвори осондур.
Начук осон тутай маҳваш, ки жовонимдин айрилдим.

Эй сафо бахши баҳору бўстоним қайдасан,
Нури дийдам, мушфиқим, ороми жоним қайдасан,
Эй тириклик боиси сарви равоним қайдасан,
Ялғуз уйларда рафиқу меҳрибоним қайдасан,
Волидам, Маккам, Мадинам, меҳрибоним қайдасан?

Хотирим вавосдур, девона дерлар сўзласам,
Эмди манга фарздур Байтул — ҳарамни кўзласам,
Дашту сахрони кезиб, етим кўзидек бўзласам,
Ман сани қайдин топарман тоғу тузни изласам,
Волидам, Маккам, Мадинам, меҳрибоним қайдасан!

Бу жаҳонда лаҳза ором тобмадим бир дам тиниб,
Булбули бехонимондурман пару болим синиб,
Бенаводурман бу боғ ичра аномдин айрилиб,
Ман етим бўлдим нетай қолди қанотим қайрилиб,
Волидам, Маккам, Мадинам, меҳрибоним қайдасан?

Найлайин жоним аном, қилсун худо раҳмат санга,
Неча кўп ихлос бирла қилмадим хизмат санга,
Гўр ичинда бермасун Мункар-Накир заҳмат санга,
Раҳмат айлаб лутф қилса Холиқим жаннат санга,
Волидам, Маккам, Мадинам, меҳрибоним қайдасан?

Дўстлар айб айламанглар, хотирим вавосдур,
Бу ўлумни ханжари бурротар аз олмосдур,
Сабр қилгон бандаларни билки хайрунносдур,
Бу ўлум Одам Атодин бизлара меросдур,
Волидам, Маккам, Мадинам, меҳрибоним қайдасан?

Бу ўлумни дастидин эй дўстлар, хайрондуман,
Топмайин ҳеч чора ман ҳар ерда саргардондуман,
Найлайин ман бандайи шойистайи раҳмондуман,
Дардим афзун бўлди кундин-кунга бедармондуман,
Волидам, Маккам, Мадинам, меҳрибоним қайдасан?

Бу ўлумни дастидин мандин забунроқ йўқ киши,
Зорилаб ҳар кун бу ғамда сарнигунроқ йўқ киши,
Меҳнату ҳижронда мандин нотовонроқ йўқ киши,
Ман етимдин бенаво бехонимонроқ йўқ киши,
Волидам, Маккам, Мадинам, меҳрибоним айдасан?

Найлайин ялғуз манга йўқ барчага келган ўлум,
Ҳазрати Одам Атомиздин мерос қолган ўлум.
Барча одам жисмини ер остига солғон ўлум,
Ёлғузин манга эмас, эл жонини олган ўлум,
Волидам, Маккам, Мадинам, меҳрибоним қайдасан?

Бу ўлум зор йиғлатиб, қилди юзумни заъфарон,
Танда дармон қолмади, бўлдум заифи нотавон,
Бу оғир юк остида бўлди қадим мисли камон,
Бўлмаган олам элида ман каби бехонумон,
Волидам, Маккам, Мадинам, меҳрибоним қайдасан?

Эй ано қилдим дуо, Тангрига топшурдум сани,
Гўр азоби шидатидин сакласун Тангрим сани,
Заъфарондек сарғорибман, эй ҳаётим гулшани,
Ишратим тарҳи бузулди ғамда совурдинг мани,
Волидам, Маккам, Мадинам, меҳрибоним қайдасан?

Алқисса, шох Машраб аноларини қабрида қирқ кун
тиловати Қуръон қилиб, андин сўнг бир кеча ётиб исти-
хора қилиб кўрдиларки, Бухорода мадрасайи Кўкалдошда
Мавлави Шариф етти туман кишига дарс айтурлар, шул
бузрукни зиёрат қилмоғни ихтиёр қилдилар, бозорға келиб
шўру фиғон қилиб, бир неча ғазал ўқудилар:

Ишқ ўтига ўртаниб, девона бўлган ўзгинам,
Куя-куя кул бўлуб, ўтдек туташган ўзгинам,

Ошиқи дийдориман эй ёр, билмассан магар,
Мансури Ҳаллождек дорға осилган ўзгинам,

Куя-куя кул бўлуб, дунёдин ўтган бормукин,
Ишқ йўлида қўб ўлуб, неча тирилган бормукин,

Чок сийнамни қилиб маҳшарда айларман фиғон,
Ул қуни дийдор деб, маҳшарнида бузган ўзгинам.

Ул сиротул мустақим олдида барча йиғлашур
Ишқни раҳбар қилиб, ҳам андин ўтган ўзгинам.

Йиғдим ошиқларни ман жамъини дилдор олдида,
Жамъи ошиқдин бурун Аллоҳни севган ўзгинам.

Гар Худо кози бўлуб, сўрса Мухаммад сулҳгар,
Гар шафоат қилса ул дам, Ҳақни севган ўзгинам.

ҲАЗАЛИ ДИГАР

Нолаву оҳим била дўзахни куйдурсам керак,
Ҳам биҳишти Жаннатул Маъвони куйдурсам керак.

Қудрати бирла яратти ойи кунни Бирубор,
Ўт солиб етти фалак, даврини куйдурсам керак.

Аввалу оҳир йиғилса рўзи маҳшаргоҳда,
Ишк ўтидин мўмину кофирни куйдурсам керак.

Ох уруб бир наъра урсам, Аршга етгай нолишим,
Нолишимдин сури Исрофилни куйдурсам керак.

Инсу жин деву пари жумла талаб айла мани,
Курсию, Лавҳу Қалам, Рафрафни куйдурсам керак.

Ҳожа, охунду гадо, муллову шоху ҳам гадо,
Беку хону жоҳилу донони куйдурсам керак.

Қалмоқу, лўли, қизилбош, арманилар барчаси,
Муғу, тарсову жуҳуд, кипчокни куйдурсам керак.

Жаннату ҳурингни найлай то жамолинг бўлмаса,
Ҳам мусофир, ҳам мужовирларни куйдурсам керак.

Машрабо сабр айлағил, оҳир кўрарсан ёрни,
Шул замон икки жаҳон оламни куйдурсам керак.

Шоҳ Машрабни шўру жунунлари зиёда бўлуб, Бордон
кўрғон тарафиға равон бўлдилар. Орқоларидин халойиқ
эргашиб юрур эрдилар. Шоҳ Машраб анда бу мухаммас-
ни ўқудилар:

Кўргали ҳусни жамолингга гирифтор ўлмишам,
Фурқатингдин хажри аро ҳар кеча бедор ўлмишам,
Ул қаро зулфинг тори бўйинумға зуннор ўлмишам,
Иштиёки ёрдан Мансури бардор ўлмишам,
Тиғи зулмингдин жонимға бир ситамкор ўлмишам.

Сафҳайи хуснунгда кўрдум, бир малоҳат дафтари,
Ораз узра хатти ҳолинг эрди мушки анбари,
Жисми жонимни фиғор этти ғамингни лашкари,
Кўзларинг жаллод ўлуб, киприкларингдур ништари,
Туби янглиғ сарву қаддингга гирифтор ўлмишам.

Ой юзунгни кўрдиму кўнглумни ман шод айладим,
Остонингда ётиб арзимни ман дод айладим,
Хоки пойинг чуркулуб, бир дамда фарёд айладим,
Бу жунун бозорида ишкингни бунёд айладим,
Халки олам ичра бир ёри вафодор ўлмишам.

Кўзда ашким сел этиб, ҳар дам фаровон йиғладим,
Кўйида Мажнун каби дашту биёбон йиғладим,
Гунча янглиғ лабларинг гаҳи кўруб қон йиғладим,
Бир висолинг ёд этиб, дард ичра пинҳон йиғладим,
Лайливу Узордин ортук, яхши дилдор ўлмишам.

Доғи ишкинғ лоладек сийнамни қилди чок-чок,
Ханжари мужгонинг этти юрагимни дарднок,
Олам ичра ҳеч йўқтур, сенингдак зоти пок,
Раҳм этиб лутф айлагил, кўйингда бўлдум эмди хок,
Кирди Машраб йўлга бир яхши гирифтор ўлмишам,—

деб, Бордон қўрғонга чиқиб атрофу жонибга наззора қилиб,
Бухоро тарафиға равон бўлдилар, зероки, мавлоно Шариф-
ни иштиёқлари Машрабни беихтиёр, беқарор қилди. Де-
вона Бухоро бормоқни муқаррар қилдилар. Айдилар: «Эй
Сармаст, мани эшагимни эгарлаб кел». Сармаст бориб
эгарлаб келди. Шох Машраб эшаклариға нибиб, Парвар-
дигори оламға муножот қилиб, зор-зор йиғлаб турдилар.
Тамоми халқ афсусу надомат қилдилар. Девона қўллариға
сетор олиб, йўлга равон бўлуб, бу ғазални ўқудилар:

Дунё сариға бир келибон ғамзада кеттим,
Бир лаҳза дам олмай турубон лаҳзада кеттим.

Сўрмай бу қаро юзни бориб равзалариға,
Армонда юруб, лек бузуғ кулбада кеттим.

Умнат демаса Машрабо, девонани ул шох,
Юз ҳасрату андуҳ ила мотамзада кеттим.

Дил даштида гам оҳуларига ватан эттим,
Ғамзанг ўқи то лолалар очти чаман эттим.

Жонимга нигоҳинг ўқидин гуллар очилса,
Сайримга қачон настарину ёсуман эттим.

Ишқ аҳли менинг сори келурга бу эрур йўл,
Хар ерда тараб гуллари эрди ватан эттим.

Найсон каби кўздин ёгадур ашки равоним,
Садқанга юрак тошини лаъли яман эттим.

Меҳрим куши кўнглум кушидин ажрамасун деб,
Бўйнию аёғига белидин расан эттим.

Расволиғ ўтин балки ўзумга ёкадурман,
Жисмимга самандар каби ўт пираҳан эттим.

Машраб бу сўзинг топти сани бўйи шаҳодат,
Қонлиғ танима ишқ либосин кафан эттим.

Алқисса, Машраб шу чикқанларича юруб, Хўжанд шаҳрига дохил бўлдилар. Хўжандга Оқбўтабий ҳоким эрди. Шоҳ Машраб кўкнорхонага туштилар. Хўжанд шаҳрига шуҳрат бўлдики, «Хожам подшоҳни Машраб деган бир муриди келибдур»,— деб улуғ-кичик, тамом Хўжанд халқи Машрабни кўргани келдилар. Кўрдиларки, бир қаландари қави ҳайкал, қизил юзлук, шаҳло чашм, пайваста абру, сочлари фатила-фатила гарданларига тушган, муҳаббат майиға ғарқ бўлган, итларини бўйнида олтун ҳалқа уруғлук, халойиқ Машрабни бу ҳолда кўруб, ҳайрон қолдилар. Шул соат Оқбўтабийға хабар еттики, «Машраб деган бир девона қаландар келибдур. Авлиёйи таҳти кибоби эрмиш. Ҳар ким ихлос қилса ўшал ихлос қилган одамға носазо сўзлар айтур эмиш» — деб, Оқбўтабий «Машрабни айтгил» деб, кишини юборди. Шоҳ Машраб сетор бирла бу ғазални тараннум қилиб, ўқуб ўлтуруб эрдилар:

Эй-ки сан ошиқ бўлубсан, мосуводин кеч сано,
Бу сўзумни эшитиб, ўзунгни ўтға ур сано.

Ҳар қаён борсам сани йўлунгда бўлғум ҳар замон,
Ман сани дардингга дармон айлайин сабр эт сано.

Оху фарёдим эшитгил, эмди кўнгул урмагил,
Бас, мани ёдим била ҳар ерда хозир бўл сано.

Лаҳзайи ваҳми килиб, Машраб борурни билмади,
Бўлмагил ким, ноумид, сан шоду хуррам бўл сано,—

деб, шоҳ Машраб ўлтуруб эрдилар, бир киши келиб дедики: «Эй девона, сизни Оқбўтабек чорлайдур?». Шоҳ Машраб айдиларки: «Оқбўтанг кимдур? Номаяқул сўз дема»,— деб сеторларини ерга урдилар, парча-парча бўлди. Ўлтурган халойиқ муни кўруб, туруб тарқашиб кеттилар. Андин сўнг сеторни тузатиб, яна бир ғазал ўқудилар:

Сеторим ториға жон риштасидин тор эшиб олсам,
Ани ким ноласидин бевафони кўнглини олсам.

Мақом олиб мақом ичра мақоми дилға жо қилсам,
Муҳаббат кўйиға солса ани олдида ман чолсам.

Мақомларни атосини Ҳусайни-ю, Ажам дерлар,
Булардин юқори ким пардайи Баёдни чолсам.

Баёди Ҳақ таъоло ёдида чолсам паё-пай ким,
Ки кўнгул бенаво бўлғонини билсам наво қилсам,

Кел эй Машраб, қадаҳ сўнгил, бўлайин масти мустағрақ,
Бир илкга қосайи танбурни, бирга жомни олсам.

Алқисса, Оқбўтабийни юборган одами келиб дедики: «Ул қаландар сизга носазо сўз айтур». Оқбўтабий дедики: «Ҳар ким ихлос қилса носазо сўзларни айтур эрмиш,— деб эшитиб эрдим рост экан, мандин лозимдурки, ўзум бориб кўрсам»,— деб бир семиз кўй, бир тўккуз нон, бир машруҳ жома устиға қуюб, олиб бордилар. Оқбўтабий дарҳол отдин тушуб, салом қилиб турди. Машраб айди: «Эй Оқбўта, шу ишни аввалдин қилсанг бўлмас эрдиму? Эмди манга барги сабз олиб келибсан, мандин ҳам бормақ лозим бўлди»— деб, кўй бирла нонни кўкнорхонага бердилар. Тўнни ўзлари кийиб, Оқбўтабийни ўрдасиға равона бўл-

дилар. Халойиқ ҳам орқаларидин эргашиб юрдилар. Оқ-бўтабий ўзидин илгари киши буюруб, етти қат заррин тўшак солдурди, андин сўнг шоҳ Машраб келиб, тўшак устига ётиб, сийиб юбордилар. Бу ҳолни Оқбўтабий кўруб айдики: «Эй тақсир, бу тўшакларни сизнинг иззатингиз учун солиб эрдук. Муни устига сийдингиз». Шоҳи Машраб айдилар: «Мундоғ иззатга сиймак керак. Тўшакка сиймай санга сияйму». Оқбўтабий деди: «Бу нима деганингиз?» Машраб айдилар: «Эй Оқбўта, санинг аслинг нимадин офарида бўлган?» Оқбўтабий айди: «Туфрокдин офарида бўлган». Шоҳ Машраб айдилар: «Андоғ бўлса сен ўз вужудингга сиярмусан?» Андин сўнг Оқбўтани ихлоси қавий бўлуб «мурид бўлай», — деди. Шоҳ Машраб илтифотга олиб, бу ғазални ўқудилар:

Ишқ мазҳабида тоъату тақво чидаёлмас,
Тасбиҳу сано, зуҳду ибодат чидаёлмас.

Ким кўрсаки ул дилбари раънони баякбор,
Бетоқат ўлуб, айшу фароғат чидаёлмас.

Адҳамсифат кирса киши фақр йўлига,
Осойиш ила хайру саховат чидаёлмас.

Эй зоҳид, агар кўрсанг ўшал шўх лиқосин,
Зухду varaъу кашфу каромат чидаёлмас.

Девона килур ишқи санам васли чу Мажнун,
Номусу ҳаё, айбу қабоҳат чидаёлмас.

Бу ишқ элининг ҳар дам этар валваласиға,
Бе шубҳа билинг дасти иродат чидаёлмас.

Машраб келибон тоъат ила хайру сахо қил,
Ишқ мазҳабида оби-таҳорат чидаёлмас.

Арбоби муҳаббатга этиб бўйи санамдин,
Ақли кетибон сабру қаноат чидаёлмас,—

деб, шоҳ Машраб шу кеча Хўжанддин чиқиб, Тошканд тарафиға қараб равона бўлдилар. Соатида ўзларини Тошкандда кўрдилар, андин сўнг бу ғазални ўқудилар:

Сабр ила ҳам фароғатим, колмади танда тоқатим,
Тун-кун ила зиёдадур, меҳнату дарду кулфатим.

Оху фиғон қилиб кетай, тоғу тоша бошим урай,
Бошима минг балову ғам кунда турур аломатим.

Заррача колмади юрак, куйдию, бўлди ҳам адо,
Кўзда ёшим, сариғ юзум, ушбу турур ҳаловатим.

Хожаю муфтани еғиб, омию шайх ҳам мурид,
Барчасидин юз ўгуруб, ишқи эрур маломатим.

Барчани мулку боғини, неъмату иззу жоҳини,
Манга берибдур оҳини, ушбу турур қиёматим.

Ишқ эмас бало экан, меҳнату дарду оҳ экан,
Машраби зор-зор экан, кун-кундин ортар офатим.

ҒАЗАЛИ ДИГАР

Дилбари хуш адойи ман, мунча чучук бўлурмусан,
Омада дар канори ман, бир дами ўлтурурмусан.

Фасли баҳор гул аро ёр била чоғир ичиб,
Ёри ҳарифи хешро лаҳза кучуб ётурмусан.

Аз сари ту чу кокилат печ урадурки, ҳамчу мор,
Зарраи арз агар кунам, холи дилим сўрармусан.

Куштани ман муроду ту, ноз киличи тортибон,
Омада боши бар сарам, қаҳр ила қайтарурмусан.

Оташи зулмингни манга айла ҳавола эй санам,
Бандаи зархаридниким, бир йўли куйдурурмусан.

Ишқи нигор тарк кун, Машраб ани бақоси йўк,
Ними назар қилурму деб, мунчаки телмурурмусан.

ҒАЗАЛИ ДИГАР

Қайси кишини сан каби дилбари гулўзори бор,
Қайси чаманни гул уза тири мижгонча хори бор.

Ўтти жаҳонда яхшилар топмади ман каби гадо,
Сан каби эй жаҳон гули, ишқ элини нигори бор.

Учти назар қуши юзунг, қозди кўнгулда чоҳлар,
Охуйи ишқ не ажаб, лолайи чашмасори бор.

Машрабингизни кўзлари хотами ишқ айлади,
Махзани кўнглидин ани итлари айтса «нори бор».

Алқисса, шоҳ Машраб бу ғазални ўқуб, Тошканд шаҳрига кириб бордилар. Кўрдиларки, бир хожа тўйи оли қилибдур. Бир майдонга қолин гиламлар солибдур, тўққиз қат кимхоб тўшаклар солибдур. Охунди аълам учун жойи ораста қилибдур. Машраб шул келганларича Охунди аъламни ўрунлариға чиқиб, сийиб юбордилар. Хожа кўрдики, бир девона маст илми ҳолдин хабардор экан. Хожа айди: «Дахл қилмангизлар». Ул тўшакни олиб, ўзга тўшак солди. Оз фурсатдин Тошканд халқи кўруб келдилар. Шоҳ Машраб дарҳол адаб бирла ўрунларидан туруб, пойгоҳга тушуб турдилар ҳама халойиқга жой кўрсатиб турдилар. Тошканд халқи кўруб ҳайрон қолдиларки девона бизларни ҳеч кўрмай, улуг-кичикни билиб ўрниға ўтқузди. Шоҳ Машраб аларға қараб, бу байтни ўқудилар:

Билмадим бу шаҳарни шайхи ким, муллоси ким,
Буси кимдур, буси кимдур, буси кимдур, буси ким?

Бу таҳаммул сўз Тошканд аҳлиға андак гарон келиб, бир-бирлариға қараб дедиларки: «Бу қаландар бизларни ҳақорат қилди». Анда Охунди аълам айдилар: «Эй халойиқ, бу девонани сўзи беихтиёр маҳрам тушти, яъни булар ким ва булар кимлардур?» деб сўрайдур. Бир лагандда ош ва тўққуз нон ва бир қўйни гўштини устиға қўюб, келтуруб олдилариға қўйдилар. Бир икки лукма еб моликларига бердилар. Охунди аълам бирла муллолар ғазалхонлиғ бўлса, деб орзу қилдилар. Шоҳ Машраб сеторларини қўллариға олиб, бу ғазални ўқудилар:

Ҳеч кима маълум эмас, холи паришоним мани,
Осмонни дора қилди оху афғоним мани.

Қуҳи ғамдин келди бир тош оғзима тегди ажаб,
Мустафодек синди охир икки дандоним мани.

Ман нечук шод айламай бу хаста кўнглумни букун,
Келди, ҳолимни сўроди ёри жононим мани.

Эй ситамгар келгилу акнун шаҳид этгил мани,
Мавж урулсун Карбало даштида бу қоним мани.

Чун сўроли ёрмусан афлокдин боло еринг,
Бу фалакда кўрмадим, эй кўзи чўлфоним мани.

Нозу истиғно билан келиб мани ҳолимни сўр,
Термулуб доим йўлингда чашма гирёним мани.

Тобакай жавру ситам бирла юрурсан, эй рафиқ,
Чикти Машраб ушбу ғамдин бу азиз жоним мани.

ҒАЗАЛИ ДИГАР

Қарорим йўқ кўнгулда лаҳзайи девона Машрабман,
Қуюндек ҳусн шамъин айланиб парвона Машрабман.

Ишимдур фақр йўлин тай қилиб, қатъи таъаллуқдин,
Ичиб май туну кун, мен толиби майхона Машрабман.

Мани зоҳир кўз ила кўрган эл андоғ гумон айлар,
Вале, эл ичра ўзум барчадин бегона Машрабман.

Саросар сайр этибон ҳар тарафга дашту саҳрони,
Ўзидин беҳабар, ҳам ҳуши йўқ овора Машрабман.

Мангодур содавашлиғ вазъи мандин сарнигунроқ йўқ,
Очуқ аъзо, ёруқ тан, халқ аро девона Машрабман.

Топиб Машраб йўлин, тарк айла зоҳидлиғ йўлин гумном,
Муҳаббат жомидин чун май ичиб мастона Машрабман.

ҒАЗАЛИ ДИГАР

Чиксам кўчага шаҳсуворим келадур,
Гуул ғунчасидек, лола узорим келадур.

Гулгун лабидин ишқ майин элга сўнубон,
Гулгун кийибон манга нигорим келадур.

Жонимга тегиб ҳар соридин рашк қиличи,
Мужгон ўқини ҳар ён оторим келадур.

Ўлайму бу дарди била эй ёру ёронлар,
Ҳар лаҳзада минг жоним озорим келадуру.

Келмай неча кун қайда қарор этти экон ким,
Кўнглумни олиб сабру қарорим келадуру.

ҒАЗАЛИ ДИГАР

Гулгун май ичиб лола узорим келадуру,
Ҳар ён тарониб, кўзи хуморим келадуру.

Илгида қилич, белида садоғи била сармаст,
Чобмас бурун ул лола узорим келадуру.

Машрабни кўрай деб яна ул айлади зори,
Жоним ўйига ўтни ёкорим келадуру.

Алқисса, шоҳ Машраб бу ғазалларни ўкугандин сўнг Тошканд халқи айдилар: «Бу қаландардин масала сўрай-лук, шояд муллолиғи маълум бўлса»,— деб, дедиларки: «Истинжо бар чанд навъ аст». Машраб айдилар: «Ду-воздаҳ навъаст. Шаши у жойиз аст ва шаши у ножойиз аст»,— дедилар. Андин сўнг Машраб айдилар: «Манинг ҳам осонроқ саволим бордуру». Муллолар айдилар: «Сўрағил». Шоҳ Машраб айдилар: «Икки путингизни оросидаги нимадуру?» Муллолар ҳайрон қолдилар. Андин сўнг Охунд айдилар: «Бу девонанинг сўзида бир ҳикмат бордуру»,— деб. Муллолар жавобга ожиз бўлдилар. Охирул амр бир мулло туруб айди: «Таксир, ўзлари баён қилсалар, бизлар англасак беҳоқдуру». Шоҳ Машраб айдиларки: «Икки оёгингиз оросида найзайи қудрат бордуруки ба-жойи раҳмат бўлуру»,— дедилар. Муллолар айдиларки: «Ани нима кераги бордуру». Шоҳ Машраб айдилар: «Андин неча қалимағўй бандайи Худойи таъоло ва уммати Муҳаммад Мустафо саллаллоҳи алайҳи васаллам пайдо бўлуру». Андин сўнг тамоми халойиқ айдилар: «Бу қаландар авлиё-дуру, қибоб қилуру экан»,— деб ҳаммалари қўлларини олиб, кўзлариға сурта бердилар. Шоҳ Машраб «Ашшуҳрату офатун»,¹ дедилар. «Эй Машраб, сан бир иш қилиб бу-

¹Шуҳрат офат келтиради дегани.

ларни ихлосини қайтарғил», — деб зоҳир кўзларини юмуб, ботин кўзлари бирла қарасалар, ҳама халойиқнинг кўнгуллари ойнадек соф бўлубдур. Андин сўнг шох Машраб айдилар: «Эй халойиқлар, сизларнинг ихлосларингиздин мани сийдигум яхшидур», — деб этакларини кўториб «чуш-чуш» деб чарх уруб, сеёбердилар. Халойиқ бу холни кўруб айдилар: «Шундоғ бангига ихлос қилурмузму?» — деб ҳама халойиқни ихлоси ёнди. Андин сўнг шох Машраб айдилар: «Оллуҳу таъолоға шукрки, Тошканд халқини бир сийдугум бирла ихлосини ёндурдум», «ху» — деб Туркистон тарафиға қараб, равон бўлуб, борғунча йўлда бу ғазални ўқудилар:

Эй санам ҳажринг ўтида сийна бир ёни бўлғуси,
Кўрмасам ҳар дам юзунгни юрогим қон бўлғуси.

Гар чиқиб зулфинг тараб, боксанг нигоро ҳар тараф,
Жамъи кўнгул кўрса они минг паришон бўлғуси.

Қоматингни кўрсалар маҳшарда инсону малак,
Хуру ғилмон ушбудур деб, барча ҳайрон бўлғуси.

Қатрайи ашқим агар томса юзунгга Машрабо,
Тащналик вақтида билсанг роҳату жон бўлғуси.

* * *

Тирикликда жудо бўлган киши ёрини кўргайму,
Фироқи ҳасратида сарғориб то кўрмай ўлгайму.

Кўюб бирён, бўлуб ҳайрон, висолингни тилаб тобмай,
Баҳор айёмида булбул каби гулға қўшулғайму.

Начук бедодликдур ул замонким сандин айрилдим,
Оқарган кўзларимға давлати дийдор бўлғайму.

Ман айтурман кўнгул уз деб, бу кўнглум кўнгул узмайдур,
Кўнгул айтур, ки эй нодон, кўнгул узсам узулғайму.

Кел эй соки, қадаҳ сўнгил, бўлойин масти мустағрақ,
Иноят бўлмаса Ҳақдин, тўкулган коса тўлғайму.

Сани ишқингда эй дилбар, ки манда қолмади тоқат,
Яна ишқингда оҳ урсам гузори ёр бўлгайму.

Азалдин ошно бўлмоқ ба тақдири Худо Машраб,
Бу ҳижрон илгидин дўстлар мани жоним қутулгайму.

* * *

Жони ҳосил бўлмаса васл излаган жондин кечар,
Ким юзию, кўзи ўтлуғ, хори мужгондин кечар.

Ошики содиқ қиё боқмас парилар ҳуснига,
Тарк этиб жанноту ризвон, хуру ғилмондин кечар.

Ичмайин Кавсар суйини оғзини айлар чучук,
Зухд эли май тобидин гулдек очилгондин кечар.

Кимки топса жовидон юз ишқ ила айлаб назар,
Ким, хазондек гул бу ён совруб сочилгондин кечар.

Жонибидин ўзи хайрат бўлмагай эй Машрабо,
Кимки майни тебратиб гулдек очилгондин кечар.

* * *

Қайси тил бирла дейин ҳамдини беҳамтоға,
Садафи қавну макон ичра дурри яктоға..

Аршу фарш ила саро таъсиридин холи эмас,
Хўб эмас зотини қавлини демак ажлоға.

Неча журминг бор эрса беҳад анга арз эта кўр,
Мушкул эрмас қон оқузмоғлиғ оқар дарёға.

Неъматини хуштар доғи маҳбуби Ҳақ, раҳбари халқ,
Гул руху, пок дилу, сарви сиҳи болоға.

Билки ҳамдамлари Сиддиқу Умар, Усмон, Али
Турғон ул Ҳақ йўлини ўзида по баржоға.

Юзлари партавидин кимки топар ҳислати хўб,
Раҳмати аввал одили комили хуш доноға.

Бу тарик ичра қаадам қўйғон «улул амр» эрур,
Ким, бўюнсунмоқ эрур даҳрда ул аълоға.

Гўши анъомо сафи дурри гуҳар эй Машраб,
Ваҳши парда баяк чархи фалаки дунёға.

* * *

Тегмаса гулға сахар салқини хандон ўлмаз,
Ишқдин тобмас асар, кимки суҳандон ўлмаз.

Гул юзин кўрмасидин гулшан ичида булбул,
Айланиб ҳаргиз ўшал ерда хуш илҳон ўлмаз.

Ишқ иши юзни сариғ айламаку танни низор,
Дилни куйдурмаса ул ўтда бағир қон ўлмаз.

Анга дедим: «Нетайин, куйдуруб, ўлдурди гаминг,
Бу начук дард, ки ҳаргиз анга дармон ўлмаз?»

Муддаъи марди Худодин ўзини тутса баланд,
Қаротош ёкут ўлуб, лаъли Бадахшон ўлмаз.

Машрабо, гар сани хиҷрон ўки минг пора қилур,
Ғам ема, лаъл неча порадур арзон ўлмаз.

* * *

Кўнгул вужудини бузган, ўзиға нола қилай,
Бошимни саждаға қўюб, Худоға нола қилай.

Манга бу ғамни солибон, рақибни шод эттинг,
Қўлумға ҳанжар олиб, бу юракни пора қилай.

Санинг учун на бало меҳнату алам кўрдум,
Рақиб ризосига боксанг, сани фасона қилай.

Кел эмди ошики Машраб, ўзиға зори қил,
Тараҳҳум айласа дилбар ўзиға нола қилай, —

деб, шоҳ Машраб Туркистон вилоятига дохил бўлуб, бу мухаммасни ўқудилар:

Ибтидо оллоху акбардин нишон келтурмишам,
Жумла мавжудоти Ҳақни ман аён келтурмишам,
Холиқи кавну макони ломакон келтурмишам,
Бандайи рўйи замини осмон келтурмишам,
Одаму хуру парию инсу жон келтурмишам.

Аҳмади мурсал эрурким, хотами пайғамбарон,
Ул расули мурсалин тожи сари пайғамбарон,
Ҳоки пойига қўяр бош, жумлаи шоҳи жаҳон,
Рўзи маҳшарда шафоат қилгай ул нури аён,
Мағфират қилгай гуноҳи осийн келтурмишам.

Ҳазрати Сиддики акбардур рафики ёри ғор,
Ёри дуввумдур Умар исломни этти ошкор,
Жомиъи Қуръон ўшал Усмон, ки жон қилди нисор,
Ёри чорум ҳазрати шери Худо дулдул сувор,
Чори ёрони расули хонадон келтурмишам.

Ул Алийи Муртазодин қолди икки гавҳари,
Қўб жафо қилди аларға ул жаҳаннам саклари,
Барчага бўлди шафоатгар шаҳидлар сарвари,
Бул сабабдин бўлди умматларга ёру раҳбари,
Дафтари хуни шаҳиди ғозийн келтирмишам.

Ҳазрати Махдуми аъзам пешвойи орифон,
Ҳазрати Дахбедий яъни номи эшони калон,
Ҳазрати хожа Ҳидоят қиблагоҳи ошиқон,
Тавф этиб, шому сабоҳи мухлисони орифон,
Рўзи паншанба тавофи инсу жон келтурмишам.

Маърифат тухмини оламға сочиб бир-бир баен,
Офарин қилди фалак узра тамоми қудисиён,
Ганжи махфи эрди гўё сирри асрори ниҳон,
Чун тариқат йўлиға йўл кўрсатиб қилди аён,
Ҳазрати Исо нафас ғайбуллисон келтурмишам.

Бўлгай ул Эрону Турон подшоҳи баҳру бар,
Адлидин бу ким қуруғон шохлар берди самар,

Марҳамат бирла на бўлғай лутф этиб қилса назар,
Кошки шоҳаншаҳимдин топғай эрдим бир хабар,
Йўллариға қатра-қатра дурфишон келтурмишам.

Ё илоҳи ҳамдинга гўё лисон келтурмишам,
Минг бир исмингни сифотини баён келтурмишам,
«Ваҳдаҳу ҳам ло шарик» ўқуб баён келтурмишам,
Ишқ сирридин халойиқға аён келтурмишам,
Зоҳиру ботинни ман бир-бир баён келтурмишам.

Ишқнинг бўстонида қаддинг эрур нозик ниҳол,
Чу сани зотингға ботилдур агар қилсам хаёл,
Пардаи ҳуснинг ҳаёли зоҳир этти безавол,
Олами қудратда яктойи қадими бемисол,
Барча ашёға сани амну амон келтурмишам.

Қоф то қофа зуҳуринг бўлди ногоҳ жилвагар,
Донайи гандум аро тушти муҳаббатдин шарар,
Нўш этиб Одам қилиб ўзлук диёридин хабар,
Жаннатул Маъвони чун қилди бадал ул шери нар,
Зийнати одамға андин сўнгра жон келтурмишам.

Тўққуз айвонин сутунсиз турғузуб Парвардигор,
Тобмас ул ваҳми билан ҳаргиз таҳарруқдан қарор,
Ойу кун жумла кавокиб зийнати лайлу наҳор,
Ҳеч шак йўқтур сани олимлигингға Бирубор,
Анбиёларнинг гувоҳлиқға аён келтирмишам.

Остонингни гадоедур сани шоху фақир,
Осийи шармандаларға сан эурсан дастгир,
Бирни тахт узра қилиб иззатлию бирни ҳақир,
Олими асрорсан эрмиш сани отинг хабир,
Чун кўнгуллар маҳзаниға ломакон келтурмишам.

Жабраил бар кун паём келтурди, деди эй шафик,
Чикди бар меърож «Субҳоналлази асро» тарик,
Икки дунё баҳриға қилди Мухаммадни шарик,
Чикти бар меърож узра Тангридин тобти тарик,
Маҳзани маъниға ким тавҳар фишон келтурмишам.

Чун шафиъул музнибин деб ани ёд этти Худо,
Аҳли фужжору маоси дардиға қилди даво.

Дин тариқини мубарро айлаган ул раҳнамо,
Келди хотифдин муборак самъина бир-бир нидо,
Чун сани пайғамбари охир замон келтурмишам.

Баъдазон наъти набидин заррайи қилдим аён,
Ўзга асҳоби расуллуллоҳни маъ айлай баён,
Ҳар бири роҳи тариқатдур ҳақиқат бегумон,
Қайсиға қилса итоъат бергай ул оли нишон,
«Иктадайтум эхтадайтум»дин нишон келтурмишам.

Ҳар бири мастони Ҳақдур, томса шаккар кулгидин,
Қутқарур қаллоб меҳнат ичра султон илгидин,
Раҳбаридурким, халос айлар мунофиқ зикридин,
Дилни пок айлар шафоат бирла дунё чиркидин,
На учун бир муршидға тавъамон келтурмишам.

Ёраб эмди Машрабингни қилмағайсан дарбадар,
Ҳақ сўзини англағанлардин манга бергил хабар,
Жону дил бирла сани йўлунда боғлаб ман камар,
Гулшани боғи ҳидоятдин манга бергил хабар,
Куллуғунда сурх чеҳрамни сомон келтурмишам.

Алқисса, шоҳ Машраб бу муножотни ўқуб, Туркистон-
ға кирдилар. Шул келганларича бориб ҳазрати султон-
нинг марқадлариға миндилар. Ҳазрати султон шоҳ Маш-
рабни кўтариб, ташладилар, яна миндилар ва дедиларки:
«Эй Бузруквор, бардошт қилинг, ман меҳмондурман». Ан-
дин сўнг Туркистон аҳли бу ҳолдин хабар топиб келдилар.
Қарасалар бир қаландар қави ҳайкал, сурхинрў, шахло
чашм, пайваста абру, сочлари фатила-фатила гирди ка-
мариға тушган, муҳаббатнинг бодасиға ғарқ бўлғон. Ҳа-
лойиклар шоҳ Машрабни бу ҳолда кўруб, ҳайрон қолди-
лар. Андин сўнг ҳамалари келиб, шоҳ Машрабни зиёрат
қилиб, қўлларини кўзлариға суртобердилар. Андин сўнг
Туркистон аҳли «бу одам авлиё эмасму?» деб улуғ кичик
ҳамалари ихлосларин ҳаддин зиёда қилдилар. Шоҳ Маш-
раб айдилар: «Эмди мунда турғудек бўлмадим»,— деб Тош-
канд шаҳриға қараб равона бўлдилар. Шаҳарға киргунча
ушбу ғазални ўқудилар:

Эй дўстлар, адо бўлдум, ул кўзи ҳуморимға,
Жонимни фидо айлай, келса бу нигоримға,

Келмаса бу дам ёрим нолалар қилай анга,
Тонгла рўзи маҳшарда йиғлайин Худойимға.

Чиқса жон бу жисмимдин Машрабо куюб, ёниб,
Айламас тараххум ким, ёр ушбу ҳолимға.

МУСТАЗОД

Бу хаста вужудимни мани ўртади бир йўл,
ул ғунчайи хандон.
Ул гул юзини ишқида вола чу булбул,
ул зулфи паришон.
Бир раҳми килиб сўрмади холимни начук деб,
ул орази гулгун,
Юз ваъда килиб бирга вафо айламади кўр,
ул ваъдаси ёлғон.
Парвонасифат ишқ ўтида кўйди бу жоним,
йўқ сабру қарорим.
Овозайи хуснунгки солиб олама гулгул,
эл барчаси ҳайрон.
Сансиз на қилай ушбу жаҳони гузарони,
сан манга кераксан.
Қилдим йўлида қилса қабул ул моҳи тобон,
жоним анга қурбон.
Бир неча маҳалдурки анга рози дил эттим,
девонайи Машраб.
Бераҳм экан келмади бирдан қошим узра,
ул золими даврон.
Айтай санга дарду алам эй офати жоним,
фикрила ўзунгта,
Девоналиғим бўлди фузун йўқтур иложим,
чун Мажнунни шайдо.
Ошиқлик иши қаттиғ экан ўлмак ишидин,
ҳайратда қолибман.
Гул ишқида қонлар томадур дийдаларимдин,
чун булбули шайдо.
Бошимға агар юз минг бало келса сан учун,
санин кечарим йўқ.
Қайдин кечайин кўнглум ўйи санга тўлубдур,
ман ошиқи расво.

Парвона бўлуб ишк ўтида кўйса ажаб йўқ,
қилмангки маломат.
Машраб ўзини этти фидо ёр учун ким,
олам аро расво,—

деб, шоҳ Машраб яна Тошкандга келганларини Оқбўтабий англаб дедик: «Эй вазир, билгилки, кўнгул иродатни шоҳ Машрабга мойил бўлубдур», деб вазирга бир йўрға от бериб, йўлга равон қилди. Муддоси бу эрдик, Машрабни анда олдуруб, бориб мурид бўлса, Оқбўтабийни одам юборганини англаб, «Бул ерга ҳам турарга бўлмади»,— деб Хўжанд тарафига қараб равона бўлдилар, йўлда боргунча бул ғазални ўқудилар:

Худони шавқида йиғлаб, ўзум оввора Машрабман,
Кўзи ёшлиғ, кади хамлиғ, дили садпора Машрабман.

Кўнгулда заррача дунёни меҳри бўлмағай манда,
Санинг деб икки оламдин кечиб безора Машрабман.

Ўлуб кетсам сани дардинг сўнгакдин кетмағай асло,
Лаҳад ичра фиғон айлаб; мани бечора Машрабман.

Анодин қай куни туғдим, сани ишқингда оҳ урдум,
Муҳаббат доғида ўртаб, ўзум сайёра Машрабман.

Ҳама айтур мақоми ҳайрат узра Машраби гумроҳ,
Мақоми ломакон сайр этгувчи оввора Машрабман.

Пирим Офок хоҷам май бердилар яқбора маст ўлдум,
Агар дор узра чиксам Мансури тайёра Машрабман.

Ўшандоғ раҳбарим бир боқтилар корим тамом ўлди,
Жаҳонни бир нафасда кезгучи сайёра Машрабман.

Муҳаббат жомидин май туттилар ичмасга чорам йўқ,
Кўзумдин қон ёшим тинмай оқар, хунбора Машрабман.

Бошимга минг бало келса тиларман васлин эй зоҳид,
Бошим кессанг тоёрим йўқ деган дийдора Машрабман.

Халойиқлар мани қавлар, ямон деб хар шаҳар борсам,
Ажаб мардум, ажаб маржум, ажаб сангсора Машрабман.

Ўзумни халқ аро расволиғимни ҳеч киши билмас,
Дилу жоним фидо айлаб, ажаб айёра Машрабман.

Мани девона Машрабга муҳаббатдин баён айланг,
Намозу рўзадин фориг бўлуб маккора Машрабман.

Алқисса, шул соат Оқбўтабийни от бериб юборган кишиси дарёи Сирдин ўтуб, шоҳ Машрабни олиб борғони келди. Шоҳ Машраб Хўжанд тарафиға қараб равона бўлдилар. Оқбўтабийни юборган кишиси Мўғол тоғига етганда ўттиз-қирқ карвонлар учради, айдики: «Эй карвонлар, қайдин келурсизлар?» Алар айдилар: «Тошкандин келурмиз». Сўрадики: «Машрабни билурмусизлар?» Карвонлар айдилар: «Билурмиз. Машраб бизнинг била келиб эрди, аммо дарёни лабида ётиб қолди». Оқбўтабийни юборган кишиси карвондин бу сўзни эшитиб орқосиға ёнди. Оқбўтабийни хизматиға келиб айдики: «Эй Оқбўтабий, севинчи беринг, шоҳ Машраб биёбонда дарёни лабида ётурлар, хизматлариға чикмоқ керак»,— деди. Андин сўнг Оқбўтабий бу сўзни эшитиб, отланиб, олдилариға чикти. Алқисса, шоҳ Машраб бир савдогардин бир устара тилаб олиб, зери ноф тоза қилдилар. Закарларини икки ёниға узун сихдек икки бурут қўйдилар. Андин сўнг бир отнинг ёлини олиб, шовун эшиб, олатларини бўйниға бир учини маҳкам буғуб бойладилар. Яна бир учини қозуқ қоқиб, қозуқға боғлаб, орқалариға тортиб ёттилар, Олатлари қўйни учагидек чўзулди. Оқбўтабий оҳиста келиб шоҳ Машрабға салом қилди. Шоҳ Машраб кўзларини очиб «Оқбўтабиймусан?»— дедилар. Оқбўтабий жавоби савол қилди. Андин сўнг шоҳ Машраб чурқулуб ўрунларидин турдилар. Андин сўнг Оқбўтабий олатларини гуноҳини тилади. Шоҳ Машраб айдилар: «Эй Оқбўтабий мулло-муллолиғда, хожа-хожалиғда тургани яхшидур. Сан муни орасиға кирмағил»,— дедилар. «Муни тириклиғини пирим олиб қўйдилар, ҳамани гуноҳи адо бўлса, муни гуноҳи адо бўлмас»,— дедилар. Оқбўтабий бу сўзни эшитган замон: «Тақсир, юз минг гуноҳ қилғон бўлса ҳам биз камина қуллари тилайдурмиз»,— деди. Шоҳ Машраб Оқбўтабийни юзига қараб, табассум қилиб, дедиларки: «Эй Оқбўтабий мани ямон ерда танг қилдинг, эмди биздин кейин қолғонлар демасунким, Оқбўтабий Машрабни олатини гуноҳини тилабдур, Машраб ўтмабдур деган ямон от қолмасун»,— деб Машраб гуноҳини кечтилар. Оқбўтабийга айдилар:

«Эй Окбўта, шовунини кесиб ташлағил», — дарҳол шовунини кесиб ташладилар. Андин сўнг Окбўтабий ўрдасига таклиф қилди. Ўзи илгари равон бўлди. Шоҳ Машраб шаҳарга киргунча бу ғазални ўқудилар:

Санамим юзини кўрсатур ошиқи мубталосига,
Ғам била сийна ўртаган толиби бенавосига.

Толиби Ҳақ бўлай десанг ҳиммати Адҳами керак,
Зарра қачон сиғар билинг васли санам аросига.

Кўрунг расули Мустафо ҳабиби ҳазрати Илох,
Ётти яшар чу Қосимин қўймади васл аросига.

Ёр юзин кўрай десанг, васли била бўлай десанг,
Ризо керак қазосига, сабр керак балосига.

Ўтти жаҳондин авлиё муршиди ориф ошики,
Бўлмадилар фирифта дунёни можаросига.

Восили Ҳақ бўлай десанг, ишқу муҳаббат ҳосил эт,
Ўрта ҳавову кибр ўйин, шамъи юзин зиёсига.

Кўйса муҳаббат ўтиға фиску фужур гуноҳларим,
Хилват этиб келур ўзи кўнглини хонақосига.

Машраби бенаво санга арзу дилини айтуруб,
Лозими шахлиғ ушбудар раҳм килур гадосига.

Алқисса, шоҳ Машраб бу ғазални ўқуб, Хўжандга дохил бўлдилар. Ўттуз-қирқ одам подшоҳим дод деб овоз қилдилар. Шоҳ Машраб қарасаларки ўттуз-қирқ одам яғочга кафил бўлубдурлар. Машраб айдилар: «Эй Окбўтабий, буларни на учун мундоғ азоб қилурсан?» Окбўтабий айди: «Буларни гуноҳлари пурзўрлиғидин мундоғ қилдим». Шоҳ Машраб айдилар: «Андоғ бўлса манинг олатимни гуноҳини тиладинг, буларни гуноҳини ман ҳам тиласам берурмусан?» Окбўтабий: «Хуш бўлғай», — деди. Шоҳ Машраб тиладилар. Окбўтабий халойиқни ҳамасини банддин чиқорди. Шоҳ Машрабни уламо ва умаро ва фузало бошлаб равоқ узасига олиб чиктилар. Окбўтабий пастдин туруб, дам-бадам куларди. Шоҳ Машраб айдилар: «Эй Окбўта, нега куларсан?» Окбўтабий айди: «Ул бечора

банддин халос тобти, шул кўйғон икки бурутга куларман». Шоҳ Машраб айдилар: «Эй Оқбўтабий ман сани кўб яхши кўрарман, ҳар вақт таҳорат синдурғони ўлтурсам, шу иш хотиримга келадур, шул бурут санинг бурутингга ўхшайдур, ҳар вақт шуни кўрсам сани кўргандек бўлурман», — дедилар. Мажлисдаги ҳама халойиқ қаҳ-қаҳлашиб кулдилар. Оқбўтабий дарҳол кўпиб, «эмди ўлсам армоним йўк», — деб йиғлаб турди. Шоҳ Машраб кўл кўтариб Оқбўтабийни ҳақиға дуойи хайр қилдилар. Андин сўнг Оқбўтабий бир йўлбарсни терисини ва ҳам бир эшакни шоҳ Машрабга берди. Шоҳ Машраб Хўжанддан чиқиб Маккага равона бўлдилар. «Маккани йўлда тавоф қиладурман ё ўрнида тавоф қиладурман», — деб борур эрдилар дарёйи Шўрға еттилар, аммо дарёйи Шўрни лабида бир шаҳар бор эрди. Ул шаҳарни отини Бандасурат дер эрдилар. Бандасуратни маъноси ул бўлурки, ҳар кимки Бандасуратга кирса ани чикмоғи йўк эрди. Ани дарвозасида бир кизни сурати тортилган эрди, ҳар киши ул шаҳарга кирса ани чикмоғи йўк эрди. Азбаски, шул суратга гирифтор бўлур эрди. Агар савдогарлар борсалар савдоларини шаҳарни тошида қилур эрдилар. Шоҳ Машраб Бандасуратга киргунча бу газални ўқудилар:

Шоҳиди салтанат манам, воъизи минбар омадам,
Хизру Масих дамбадам Маряи асфар омадам.

Пардайи нори дузахий тоза шуд аз шарораам,
Ламъайи тури ҳайратам, воъизи минбар омадам.

Мусо лақаб ба кўхи Тур, нури тажалли дарбарам,
Қуддиси сиррухул азиз зохири он сар омадам.

Завку муҳаббат маро гашт шароби ишратам,
Қозийи ҳашру нашр аро соқийи Қавсар омадам.

Дар раҳи дину маърифат Ҳақ ба яқин муслимам,
Ту наи туйи манам шоҳи қаландар омадам.

Машраб агарчи дар сухан хотифи гайб мужда дод,
Гашт ба тўри айманам Бандасурат омадам,—

деб, шоҳ Машраб бу муножотни ўқуб, Бандасуратга кириб чиқтилар. Андин кейин шоҳ Машраб Маккага ра-

вона бўлдилар. Неча манзил йўл юруб, дарёйи Шўрга еттилар. Кўрдиларки, кемага етти-саккиз минг савдогар кирибдур. Шоҳ Машраб кўрдиларки, бир қаландари ғайри муқаррар кемани устида путларини минғоштуруб ўлтурубдур. Ул ҳам шоҳ Машрабни кўруб ҳайрон қолди. «Ман мулки Эронда юруб, мундоғ қаландарни кўргоним йўқ»,— деб шоҳ Машрабни қошлариға келди. «Эй қаландар, отингиз нимадур?»— деб сўрди. Анга айдилар: «Отим Машрабдур». Яна қаландар сўроди: «Машрабни маъниси нима бўлур?» Шоҳ Машраб айдилар: «Ҳар киши манга рафиқлик қилса, ман анга рафоқатлик қилурман, ҳар қозонға тушсам қайнайтурман, анинг учун отимни Машраб қўйдум»,— дедилар. Машраб ҳам қаландарни отини сўрадилар. Ул қаландар айтти: «Отим Понсадман». Машраб бу ғазални ўқудилар:

Гуфт Шайтон як мани афтод тавки лаънаташ,
Вой бар он каски, бошад номи у Понсадмани.

Алқисса, шоҳ Машраб бу байтни ўқуб, Маккага бормай қайттилар. Шоҳ Машрабни эргашиб борган муридлари айдиларки: «Бизлар Қошғардин эргашиб келиб, Маккани тавоф қилолмай қайтармизму?— деб афсус қилдилар ва бизларни маҳрум ёндурдингиз»,— дедилар. Эrsa шоҳ Машраб бу ғазални ўқудилар:

Бу тани хоки била руҳи равонни на қилай,
Бўлмаса қошимда жонона, бу жонни на қилай.

Ёрсиз ҳам бодасиз, Маккага бормоқ нимадур,
Қолган Иброҳимдин ул эски дўконни на қилай.

Ураинму бошима саккиз биҳишту дўзахин,
Бўлмаса васли манга икки жаҳонни на қилай.

Аршни кўнгурасин устиға қўйдум оёғим,
Ломакондин жой олибман, бу маконни на қилай.

Заррайи нури қуёшдек бу жаҳон ичра тамом,
Ошкоро бўлмаса сирри нихонни на қилай.

Бир Худодин ўзгаси барча ғалатдур Машрабо,
Гул агар бўлмаса илгимда тиконни на қилай.

Ишқ кимёйи ахмар, олам дўхон эмасму,
Марди Худоға маълум устои кон эмасму?

Кўнглумдур ишқ тури, тушти тажалли нури,
Ҳар ер ани зуҳури, шамъи жаҳон эмасму?

Даврул будур Аҳмад, хайрул-башар Муҳаммад,
Дунёву динға сармад, сирри аён эмасму?

Исойи руҳларвар, тарки таъаллук айлар,
Кўк саҳнида қаландар, яхши макон эмасму?

Яҳё йигитни тутти, Одам ўзин унутти,
Юнусни ҳут* ютти; бу имтиҳон эмасму?

Айман дарахтидин ким, Мусоға ўт кўрунди,
«Инни аналлоҳ» айтур, асрорхон эмасму?

Айни саҳарда булбул, ошуфта мисли сунбул,
Кўргач ани қизил гул, рухсори қон эмасму?

Ошиқга куйи дилбар, зоҳидга майли минбар,
Ҳожи Ҳарамни излар, Ҳақ ломакон эмасму?

Махмур эди дилу жон, қуйди майи арғувон,
Сўнди қадаҳ ҳар замон, пири мўғон эмасму?

Даргоҳлари кибриё, ислом очиб бериё,
Тожи сари авлиё, соҳибқирон эмасму?

Келди Машраб қаландар, тавф этгали имомон,
Сарҳади Чину Мочин дориламон эмасму?

ҒАЗАЛИ ДИГАР

На ҳожат ҳажжи акбар Кошғар узра мазорим бор,
Зиёйи чашмима хоки даридин сурма зорим бор.

* Ҳут — катта балик.

Мижам жоруб этиб, кўз косасида сув сепой дерман,
Биҳишти Адн янглиғ соз этмак ихтиёрим бор.

Манга қисмат азалдиндур, емак дарду бало қутин,
На ишрат гулшан ичра зулм элидин ғамгузорим бор.

Ити ичган булоғидин манга ҳам туъма бергай деб,
Тилаб Кавсар шароби, зухд эди янглиғ хуморим бор.

Мани кўрса қочодур шайхулислом аҳриман янглиғ,
Нечун бўйнуғга зулфи тори чирмашган туморим бор.

Таним тирноғидур ҳар ёнда юз минг сояйи ар-ар,
Кўзингдур оҳуйи ғам тоғи узра сарфарозим бор.

Мани Машрабни бўйнини ани занжириға боғлаб,
Эзур давлат, аёғ остида судрасанг на орим бор,—

деб шоҳ Машраб айдилар: «Эй боликларим, икки қў-
лумни орасиға боқинглар!» Боликлар боқсалар Макка ик-
ки қўлларини аросида жилва бериб турубдур. Шоҳ Маш-
раб Маккаийи муъаззамани шаъниға бу ғазални ўқудилар:

Қилди манга бир жилвае ногаҳ боқа қолдим,
Ул жилвага дунё била динни сота қолдим.

Маъшук дедикки, бовар эмасдур манга ишқинг,
Ғайрат қиличи бирла юрогим ёра қолдим.

Арш устидаги шахпари шахбозини кўргач,
Тан шахридаги жон қушидек талпина қолдим.

Ғам тоғида Фарход сифат эмканур эрдим,
Бошимға қазо тешаси тегди ёта қолдим.

Машраб йўлида волаву ҳайрон юрур эрдим,
Ул Каъбайи мақсудни кўргач ёна қолдим,—

деб, андин сўнг шоҳ Машраб боликлари бирла Каъбайи
шарифни зиёрат қилиб, Ҳиндистон тарафиға қараб равон
бўлдилар. Англадиларки, Хожам подшоҳи соҳибқирон
Ҳиндистон келибдурлар деб, андин сўнг шоҳ Машраб қўл-
ларини орқалариға боғлаб, бир аргамчини бир учини ўз-

ларини бўйнилариға боғлаб ва бир учини итларини бўй-ниға боғлаб, Хожам подшоҳи соҳибқирон хизматларига равона бўлуб, йўлда борурда бу мухаммасни ўқудилар:

Эй санам гул-гул ёнибсан, май ичиб рахшонмусан?
Барқ уродур гул юзунг, хай-хай маҳи тобонмусан?
Хуш келиб бергил жавобим, жонмусан, жононмусан?
Аллоҳ-Аллоҳ, тоза кўнглум тахтига султонмусан?
Шишайи жонимга тушган бир пари жавлонмусан?

Оразинг — анвар, хатинг-анбар, лабинг — шахду шакар,
Пистайи хандондур оғзинг, кўзларинг бодоми тар,
Оразинг сахни аро ҳолу хатингдур жилвагар,
Бу назокат бирла хай-хай, хуш келибсан дар назар,
Гулмусан, булбулмусан сунбулмусан, райхонмусан?

Икки рухсоринг қизил гулдурки, ё барги суман,
Донайи райхон қаро холу, хатинг сахни чаман,
Сиймтан, гул пираҳансан, хушсухан, нозик бадан,
Одамисан ё парисан, бу назокат бирла сан,
Хурмусан, ғилмонмусан, жаннатмусан, ризвонмусан?

Гул-юзунг, наргис-кўзунг, райхон-хатинг, гул-гунчалаб,
Маҳв бўлдим, эй маҳитобон жамолингга қараб,
Қоматинг наҳли биҳиштидур занаҳдонинг рутаб,
Зулф ила холу хатинг узра ярашибдур ажаб,
Мисрга лашкар тўқубсан, шоҳи Ҳиндистонмусан?..

Лаъли рахшондур сани курси сабоҳи ғабғабинг,
Ой юзунгга ҳўб ярошур, дона-дона кавкабинг,
Доғлар қўйди юракка бу қаро холу хатинг,
Неча доғ этмак керакдур, эй ситамгар кўзларинг,
Ўлдурурсан, қуйдурурсан, офати давронмусан?

Қилди хокандоз шамшоди қизил дастори гул,
То кадам қўйдунг чаманга, эй юзи бехор гул,
Қарқаранг — сунбул, қулоҳинг — ғунчаву рухсор — гул,
Қилди авроқингни тўда соқига такрор гул,
Қоматингдур турфа нозик, ғунчайи хандонмусан?

Туррайи зулфунг эгилди хаста кўнгул чин-чин,
Чинилар келди бу чин савдосиға Чин мулкидин.

Силкиниб уйдин чиқодур сарв бўйлуқ нозанин,
Ман начук қилмай фидо жоним санга эй нозанин,
Хуш кулуб жоним олурсан, офати давронмусан?

Сўзларинг шаккар суйидур, лабларинг канду асал,
Қоматингдур найшакар бошдин аёғинг бебадал,
Бир наво айлай кулоқ солиб эшитгил бу масал,
Булбулунгман, сан гулумсан, гулистони рўзи азал,
Машрабинг ўртонди эй гул, оташи сўзонмусан?

* * *

Сани кўрдум ҳама элни унутдум,
Жаҳон лаззатидин кўнглум совутдум.

Санга бердим дилу жонимни ул дам,
Бихишти жовидон таркини тутдум.

Висолингда лабингдан эл май ичти,
Фироқинг бирла ман хуноба ютдум.

На қутлуғ кун экан эй офати жон,
Санингдек раҳмати Ҳакка йўлуқтум.

Кеча кундуз давом андиша қилдим,
Санинг шаънингда йўқ экан унуттум.

Ғаминг кўнглумдадур, фикринг бу ёнда,
Ҳаёт истаб ҳаёлинг захри юттум.

Қабул қил, хоҳ қилма, ҳасратингда,
Кезибон устухонимни чуруттум.

Тилимда ё дилимда ўзга бўлмас,
Қасамёд айладим, сўзни қуруттум.

Ғаҳи васлинг муяссар бўлмағонда,
Ҳаёлинг бирла кўнглумни овуттум.

Ўтун янглиғ куюб, ишқинг ўтида,
На дардим қолди бу дам лаъл юттум.

Қаронгу ичра гавҳар тийра бўлмас,
Ўзумни кул каби туфроққа суртгум.

Эрур Машрабга ишқинг жовидони,
Кечани ишқ ила кундек ёрутгум.

* * *

Кўрдум юзингни девона бўлдум,
Ақлу хушимдин бегона бўлдум.

Тортсам жафолар, ўлсам кўйунгда
Топмай ман они жўёна бўлдум.

Кавсар шароби ёдимга келмас,
Лаъли лабингдин мастона бўлдум.

Кўрдум тушумда шамъи жамолинг,
Куйдуму ёндим, парвона бўлдим.

Юмдум кўзумни сандин бўлакдин,
Кечдим баридин риндона бўлдум.

Ишқинг майиға пур бўлди жисмим,
Ҳам соқи-ю, ҳам паймона бўлдум.

Бўлдум фаномон туфроқ ичинда,
Бир дона эрдим, минг дона бўлдум.

Ул юз ўтидин тан бўлди нобуд,
Жон-жонға етти жонона бўлдум.

Кофир кўзингдин ҳар ёна бир ўк,
Тегди юракка вайрона бўлдум.

Қўймас дедилар, маъмур бўлдум
Обод эрдим, вайрона бўлдум.

Машрабга май сўнқирсун қалаҳга,
Масжид ичида бутхона бўлдум.

Фақр излаган эл, давлати шоҳонани кўрди,
Тарк этти бу оламни, ки жонони кўрди,
Сарроф муни билди-ю, дурдонани кўрди,
Ул дурлар аро гавҳари яқдонани кўрди.
Гул юзли, сузук кўзлию мастонани кўрди,

Сахлидур агар билса киши илми нужуми,
Алломача гар зоҳирида бўлса улуми,
Таҳсил эмас, тегмаса бир зарра ҳужуми,
Яъники шитоб айла деди мавлави Руми,
Султони тариқат шоҳи мардонани кўрди.

Мардона борур ҳар тарафи борғали йўлдур,
Мардонлара зор айла, қўлунг олғали кўлдур,
Дарвеш надур, олами фони била кундур,
Намруд ўтига кирди Ҳалил боиси улдур,
Ногаҳ кеча ул ғайрати парвонани кўрди.

Кўрдилар ани ҳар тараф, анворини кўрган,
Жон кўзгусида жилвайи дийдорини кўрган,
Хожи дер эмиш: «Маст ўшал ёрини кўрган»,
Мақсуд эрур ганжида ул борини кўрган,
Ман ул эгаси бирлаки ул хонани кўрди.

Расвойи жаҳон қилди мани ул қаду комат,
Рафтори ани ёди эди жўши қиёмат,
Таън этма жунунимға мани аҳли саломат,
Мансур каби дор ўзра кўруб қилма маломат,
Жон пардасидин илгари жонони кўрди.

Максуд не эрди билингиз эй бани одам,
Дунёга юбормоқ ғарази Исову Марям,
Мусову Хизир бирла малак барчалари ҳам,
Пур бўлди дараву дашт муаттар ҳама олам,
Гесулари ёзгонда сабо шонани кўрди,

Ногаҳ бу кўнгул лавҳидадур қол ила қили,
Якранг керак соф ўшал гунбади нили,

Ваҳдат майидин ҳасрат эрур тошқали мили,
Умридаги ялғуз эмас ул Машраби сели,
Айди бу мухаммаснию, ғамхонани кўрди.

* * *

Ман айладим зикру Сано ҳамдини бисёр,
бир ёр Худодур.
Олам эгаси бир оти ул воҳиду қаҳқор,
оламга паноҳдур.
Бу ҳажда ҳазор олама ул бирлиги танҳо,
ул зоти хувайдо.
Бирлигига шохид турур ул барча халойик,
ул арзу самодур.
Минг бир отидур халқи жаҳон ичида мавжуд,
олам анга боқий.
Билгил, ки яна тўксон тўқуз бирла сифоти,
ул бирки Худодур.
Афлоки сутунсиз яратиб қилди муаллак,
ул шамсу қамарни
Ҳам ерни танобсиз яратиб, этти мутаббақ,
субхонака мо дур.
Кофир яратиб қилдики дўзахқа сазовор,
ул қодири ҳайдур.
Мўъмин яратиб қилди биҳиштга талабгор,
минг жон фидодур.
Мусоға Худо Тур тоғида қилди тажалли,
ул роҳими раҳмон.
Лутфини кўрсатти яна нури шуъон,
байзову асодур.
Тавҳиди Худо, наъти наби айди чу бисёр
ул зоти шарафга.
Боскон изини кўзларига сурди малаклар
ул тўтиёдур.
Тўққуз фалак устига қилиб, тавсани роҳи,
лавлоки шаҳаншо,
Тавроту Забур ичида мактубдур оти,
Фурқони зиёдур.
Меърож кечаси йўлда жиловдор ким эрди,
Жибрили аминдур,
Миндики, Бурок бўлди равон суйи самоға,
ул дўсти Худодур.

Меърож йўлида тутти яна бир қадаҳи жом,
 ул ҳури паризод.
 Шарбат олиб ичти, яна ул ташна бўлубон,
 ул оби бақодур.
 Иккинчи фалакка етибон айдикӣ Жибрил,
 эмди манга йўл йўк.
 Келди яна Микоилу ул олди жилавни,
 ул лутфи Худодур.
 Тутти яна бир жом маю софи мусаффо,
 Ҳақдин санга шарбат.
 Будур санга Ҳақ шарбати, эй жони Муҳаммад,
 бу оби бақодур.
 Учунчи фалакка етибон қилди саволи,
 Микоилу ҳайрон.
 Эмди манга ҳад йўқтур аё хожайи даврон,
 ул Арши аълодур,
 Тутти яна бир жоми қадаҳ шарбати сақко,
 бир гоиби дасти.
 Олди қўлига боқти яна хожайи лавлок,
 ичкилки даводур.
 Келди яна Исрофилу ул олди жиловни,
 минг шод бўлубон,
 Келтурди яна жоми муҳаббатни дилором,
 бу оби фанодур.
 Учунчи фалакка етибон айди Муҳаммад,
 эй ожизи мискин
 Келсун яна Исрофил — ул соҳиби сури,
 ул руҳи фанодур.
 Тутти яна бир жоми лабо — лаб майи гулгун
 ул бўйи муҳаббат.
 Бўлди яна бу илми ладунний санга ҳосил,
 ул оби сафодур.
 Туртунчи фалак устида ҳам учради Исо
 бўлди яна дамсоз.
 Упди оёғини, елибон завқи Муҳаммад,
 ул пири дуодур.
 Андин ўтубон учради ул молики дўзах
 ҳайбатлари бисёр
 Етмиш қўли бордур, яна ҳам етти боши бор,
 ул ранжу балодур.
 Азроил ила ҳамроҳ улуб борди иковлон
 бешинчи фалакга

Бехуш бўлубон қолдилар ул жамъи халойиқ,
 билмай ўзини ҳам.
 Афғон этибон оҳ ила фарёд дедилар,
 ул бағри яродур.
 Чинмас деди бор эрди ўшал дамда ҳавориж,
 монанди Абужахл.
 Лаънатга дучор ўлди ўшал кофири мунгири бад кеш,
 ул рўйи сиёдур.
 Инкор килиб ҳазрати ул шоҳи жаҳонга,
 ул бир саги маккор.
 Дедики Муҳаммад ғалат айтур бу сўзини,
 ул аини хатодур.
 Ул саг уйига келса кўчи ун элаб ултур,
 айди эрига ул
 «Дарёга бориб сунни кетургил бу замони,
 қазонки тошодур».
 Борди суга дарё лабига келди жухуди,
 ковоқга сув олди.
 Дарё лабига қўйди ковоқни сувга тушти,
 ким гарм ҳаводур.
 Келди яна бир тева миниб, кофири сорбон,
 ман сани олай деб.
 Кўрди ўзини суратини мазлуми ожиз,
 бечуну чародур.
 Олдики бу сорбон ани ўн йил хотун этти,
 беш ёш бола кўрди,
 Ул ғул учун келди яна дарёни бўйиға,
 ул юзи қародур.
 Тушти яна ул су ичига чўкти-ю, чикти,
 ул кофири ғаддор.
 Ул ҳолни, ҳам кўрди яна сувратини ул,
 ғарқи гуноҳдур.
 Олдиву қабоқини равон бўлди уйиға,
 кирди уйиға ул,
 Қўптики яна кўрди кўчини бу ҳол ила,
 ул унки қилодур.
 Айди кўчиға ғул била сан боғла қўлумни,
 мен ғарқи гуноҳман.
 Чин демадиму бўлди бариси манга маълум,
 бешарму ҳаёдур.
 Келди қошиға қилди надомат бу жухуди,
 юз нола қилибон.

Бўлдум итингиз ман сиза эй хожайи ҳоқон,
ул Тангри гувоҳдур.
Ендим, бу йўлумдин ман аё хожайи даврон,
бўлдимки пушаймон.
Биз ошиқу сиз маъшук аё хожайи султон,
жо-жойи бақодур.
Сиз маҳбубу ман муҳибман, эй сарви султон,
раҳм айлангиз эй жон.
Дедики Абубакру Умар, ҳазрати Усмон,
ул меҳри вафодур.
Келди сизнинг даргоҳингиза бесару самон,
бу вақти қарамдур,
Рад этмангиз мардуд бўлуб кетмаса яхши
бу бир фуқародур.

Алқисса, шоҳ Машраб Ҳиндистонга келдилар. Хожам подшоҳ соҳибқироннинг олдилариға келиб, аёғлариға йиқилдилар. Шоҳ Машраб Хожам подшоҳнинг хизматларида уч йилгача сув берадургон бўлдилар. Шоҳ Машраб бир кун номози жумъага бориб кўрдиларки, имом минбарға чиқиб: «Ҳалолҳо — ҳисоб ва ҳаромҳо — азоб», — деб халойиқни кўркутуб туродур. Муни эшитиб шоҳ Машраб бу байтни ўқудилар:

Кўтарсанг пардани ногоҳ юзунгни бир кўрай дерман,
Жамолинга назар солиб, ки ҳуснунгга тўяй дерман.

Халойиқ қиблага боқиб, деюрлар раббиял аъло,
Намозу рўзага сан деб санга сажда қилай дерман.

Шоҳ Машраб имомни савтлари* бирла туртуб юбориб, ўзлари минбарга чиқиб, хутбахонлик қилдилар. Машрабнинг нафасларини гармлиғиға халойиқ масти мустағрақ бўлуб қолдилар. Анда шоҳ Машраб бу байтни ўқудилар:

Боз омадам дар гуфтуғу, ман ишқро пайдо қунам,
Монанди Мажнун халқро шўридаву шайдо қунам.

Дилро ба ишқат бастаам, чун ишқ омад ҳосилам,
Ҳар дам басони булбулам, нутқи дигар пайдо қунам.

*Савт — қамчи.

Имрўз ман шайдойи, дар фитнаи ғавғойи ў,
Гар ишқ бошад кўйи, бо у сари савдо кунам.

Майхонаро бикшода, роҳаш ба ман бинмудаанд,
Аз жоме ишқаш май хўранд, шўридаву шайдо кунам.

Машраби Ҳажри омади, аз мавжий дарё омади,
Аз дар баёди амният партави лоло кунам, —

деб, шоҳ Машраб Хожам подшоҳи соҳибқиронни хизмат-
лариға кирдилар. Хожам подшоҳ айдиларки: «Эй Маш-
раб, рустамона иш қилдинг». Шоҳ Машраб айдилар: «Сиз-
нингдек пирим бўлсалар, иншоаллоҳ қиёматдин ҳам кўрқ-
масман», — деб бу ғазални ўқудилар:

Тасаддуқинг бўлайин, эй пари жамолинг оч,
Олурға жон тиласанг, тиғи бе малолинг оч.

Заломи чашмасидин Хизр топти умри тавил,
Манга бақолиғ учун чашмайи зилолинг оч.

Қаду юзунгни қилиб орзу кўнгул қондур,
Бу қонни ичмак учун сарву нав-нихолинг оч.

Саҳлдур ийд маҳи бир йил ичра икки туғор,
Бир ой бошида туғулгон, икки ҳилолинг оч.

Кўнгул сурурини айттим суроғи май дерлар,
Майинг, ки кўнглум учун лаъли бемисолинг оч.

Алқисса, шоҳ Машрабни Ҳиндистон келгонларини
Абулғозихон англади. «Фарғона заминидин бир қалан-
дар келибдур, ажаб оташнафас таҳти қабоби эрмиш», —
деб қаландарга киши юборди. Одами келиб дедики: «Эй
Машраб, сени подшоҳ чорлайдур», — деган он — «Абул-
ғозинг ким?» — дедилар. Бу сўзни ул киши келиб Абулғо-
зихонга маълум қилди. Абулғозихон дарғазаб бўлуб деди-
ки: «Эй уламо ва эй умаролар, ман авлоди Амир Темур
бўлсам, подшоҳи исломни номаъқул этган кишини на қил-
моқ керакдур?» Уламолар дедиларки: «Мундоқ одамни
филни олдиға ташламоқ керакдур», — дедилар. Подшоҳ
айдики: «Халойиқ жамъ бўлсунлар». Ҳама халойиқ жамъ
бўлдилар. Шоҳ Машрабни олдуруб келиб эрдилар, анда

Ҳожам подшоҳи соҳибқирон марҳамат қилиб дедилар: «Машраб бизни шеримиздур, анга ҳеч бир фил баробар келмас», — дедилар. Абулғозихон бир фили Маҳмудиси бор эрди. Подшоҳ шул филни олиб келмоқға буюрди. Хоҳладиларки, Машрабни нобуд қилғайлар. Шоҳ Машраб «аллоҳу акбар» деб, филни тумшуғига бир тефтилар. Фил шул қочқонича қочиб, шоҳ Машрабға ҳаргиз рўбарў келмади. Шоҳ Машрабни аёғлари оқсаб, бу ғазални ўқудилар:

Аз пойзаданаст банди сағаст,
Дар мулки ҳинд Темурланг вилоятam.

Андин сўнг подшоҳ бу ҳолни кўруб, хайрон бўлуб, шоҳ Машрабни ўрдасига олиб борди. Шоҳ Машрабға етти сипар олтун ниёз қўйди ва айдик: «Мандин сизга беадаблиғ ўтти, аммо ман сизни тониганим йўқ», — деб кўб узрлар қилиб, йиғлади. Анда шоҳ Машраб бу ғазални ўқудилар:

Гулшани боғ аро бугун булбули хуш хабар ўзум,
Бир бути бебадал учун ошиқи дарбадар ўзум.

Қўйида дам-бадам бориб, навҳайи зорилар қилиб,
Шому саҳар фиғон этиб, булбули беҳабар ўзум.

Рўзи аластда можаро, қолиб ичинда жон аро,
«Қолу бало»да ё илоҳ, Довуди нағмагар ўзум.

Ё маҳи меҳрибонмусан, ё шаҳи осмонмусан,
Ёр била кўкни турғузуб, кавкабайи қамар ўзум.

Ошиқи нуктадон манам, пири ҳидояхон манам,
Шухрати ишк бобида Машраби мўътабар ўзум, —

деб, шоҳ Машраб бу ғазални ўқуб, олтунни пушти по уруб, торож қилдилар. Абулғозихонни бир Сиёхпўш деган кофир душмани бор эрди, мудом уруш қилур эрди. Абулғозихонни бир ўғли бор эрди. Бисёр баҳодир эрди. Ҳар вақт урушга кирса то ўқу дориси адо бўлмамай маъракайи майдондин чикмас эрди. Подшоҳ ўғлини кўргунча юраги

* Залом — қоронғи, қоронғилик.

қон бўлур эрди. Ўшал ўтулни Машрабни олдилариға олиб келди. Айдики: «Бу ғулом баччангиз ҳар вақт газотға кирса, то кўргунимча тоқатим қолмайдур. Ҳазратингиздин табаррукона дуо умид қиламиз». Шоҳ Машраб айдилар: «Андоғ бўлса, қоғоз бирла давоту қалам олиб келингллар». Олиб келдилар. Шоҳ Машраб уч мартаба Машраб, Машраб, Машраб деб, битиб кўйдилар. Подшоҳ кўлиға олиб қарасаки, ҳеч бир оят ва ҳадисдин ёзилмабдур, балки Машраб ўз номини уч мартаба ёзибдур. Подшоҳ айди: «Эй тақсир, сиздин дуо умидвор эрдим, ўзларини номларини уч маротаба ёзибдирлар». Шоҳ Машраб айдилар: «Эй беихлос хон, бир товуқ келтургил», — дедилар. Хон бир товуқ келтурди. Бул товуғни бўйниға боғлаб, уч йўл ўқ отдилар. Ҳеч қор қилмади. Ўқ товуғға тегиб ерга тушти асло таъсир қилмади. Бу каромати сариҳни Машрабдин кўруб Машрабни олдилариға етти сипар зар кўйди. Тамоми нағмайи арғанунни йиғиб, бир ҳинду баччани ясаб, олиб келдилар. Машрабни андоғ димоғлари очилиб: «Машрабхонлиғ қилурмукин», — деб турур эрдилар. Шоҳ Машраб кўрдиларки, бир ҳинду баччани икки сшуқида икки зангула боғлоғлиғ, яна икки кифтида икки зангула боғлоғлиғ, келиб шоҳ Машрабни олдиларида турди. Шоҳ Машраб ул ҳинду баччани малоҳатиға бу мухаммасни ўқудилар:

Эй гунчайи лаълинг қилибон турли малоҳат,
 В-эй, тоза ниҳоли чаман оройи назокат,
 Мақбулсан эй дилбари хуш лаҳжа бағоят,
 Қаҳ-қаҳ куласан, бу на ажойиб, на қиёмат,
 Ҳай-ҳаҳ на жафо қилса санам жонима роҳат.

Ул холки кунжи лаби жонона тушубдур,
 Жон олмоқ учун кўзлари бир ёна тушубдур,
 Ҳинду бачайи мулки Сулаймона тушубдур,
 Чун Юсуфи Яъқубки зиндона тушубдур,
 Ҳай-ҳай на жафо қилса санам жонима роҳат.

Ҳуснунг варақида ёзилибдур хати абжад,
 Ёким санга солмиш табақи лаъли зарбаржад,
 Рафторинг экандур яна бир шевайи хуш хат,
 Жоним берайин зулфи сиёҳинга мужаррад,
 Ҳай-ҳай на жафо қилса санам жонима роҳат.

Эй тарзи хироминг сани ким ҳаддин ўтубдур,
Овозайи хуснунг ҳама оламни тутубдур,
Гулзори жамолиннга хати лола битибдур,
Маъшотайи тақдир сочинг хуш таротибдур.
Ҳай-хай на жафо қилса санам жонима роҳат, —

деб шоҳ Машраб Бухоро тарафиға равона бўлдилар.
Неча кун манозил тай қилиб, Бухорога дохил бўлуб, бир
жойға бориб, бир остонани кўруб боликларидин сўрди-
ларки: «Бу начук остонадур?» Боликлари айди: «Тақсир,
бу остона Нақшбанд остоналаридур». Анда шоҳ Машраб
бу байтни ўкудилар:

Бухороро Бухоро метавон гуфт,
Баҳорашро зимистон метавон гуфт.
Баҳоваддин набошад дар Бухоро,
Фарангу кофиристон метавон гуфт, —

деб шоҳ Машраб зиёратга кирдилар. Намози хуфтон-
дин кейин, зиёратдин чиқиб, Бухорони шаҳриға кирдилар.
Боликлариға дедилар: «Эй Пирмаст, бу кеча сен харобат-
хонани ясатиб ётгил, — дедилар, ман зоҳидларни мас-
жидлариға кирай», — деб Бухорони Сувдон деган ма-
ҳалласи бор эрди. Шу маҳаллада бир масжид бор эрди.
Шул масжидда намози хуфтанин ўқуб, чиқиб эрдилар-
ки, шоҳ Машраб етиб келдилар. Қарасалар сўфи масжид-
ни эшигини беркитиб турубдур. Шоҳ Машраб айдилар:
«Эй сўфи, эшикни беркитма, мен мусофирдурман, бу кеча
масжидда бўладурман, — дедилар. Сўфи қараса: «Ажаб
бир қаландар экан», — деб масжидни калидини шоҳ Маш-
рабга берди. Масжидни эшигини очиб, ичига кирдилар.
Кўрдиларки, жойнамоз солиғлиғ туродур. Меҳробға бир
қозуқ қокиб, эшакларини меҳробни ичига боғладилар. Ўз-
лари минбар қошиға бориб, ётдилар. Сўфи вақти саҳарда
масжидга келди. Кўрдикки, масжидни ичидин гулдураб
овоз чиқаду. Ҳайрон бўлуб чароғ ёндуруб, кўрдикки, бир
оқ эшакни масжидни меҳробига боғлаб қўюбдур. Сўфи бу
ҳолни кўруб, «Ҳай дариг, душманлар бу эшакни боғла-
ғондур», — деб қўлиға асосин олиб, ҳайдаб асо бирла
бир — икки эшакни урди, эшак югура турди. Сўфи кўрди-
ки, нухталиқ занжир бирла боғлоғлиғдур. Эшакни мас-
жиддин чикориб, бир дарахтга боғлаб қўюб, масжидни
кириб кўрдикки, кечаги қаландар масжидни бир кунжида

ётибдур. Сўфи айди: «Эй қаландар, начук жонсан, турғил, номоз вақтидур». Уч мартабағача сўфи индади. Қаландар бошини кўтармади. Сўфини ғазоби келиб, асо бирла бешолти урди. Яна индамади. Сўфи айди: «Қандоғ қаландарсан, фарз вақти бўлай» — деди, овоз чиқмади. Сўфи айди: «Эй қаландар, Худойи таъолони ҳақи ва ҳурмати учун бошингни кўторғил». Андин сўнг шоҳ Машраб бошларини кўтардилар. Сўфи кўрдикки, ажаб ҳол, икки кўзидин ёш тарам-тарам кетиб бородур. Сўфи айди: «Эй қаландар, бу йиғлагонинг ниҳоят маъкул, эшакни меҳробға боғлоғонинг нимадур?» Шоҳ Машраб айдиларки: «Сизлар олти пулға олган кафшларингизни мабодо ўғри олиб кетмасун деб орқада қўймай, олдингизға қўюб, намоз ўқуйдурсизлар, ман бу эшакни ўн беш тангага олиб эрдим, мани эшагимни ўғри олмайдурму, эшағим меҳробға чиққон бўлса ҳайвонлиғига борибдур», — дедилар. Шоҳ Машраб бирла сўфи ушбу сўзда эрдилар, имом кириб келди. Қавм тайёр эрдилар. Суннати намози бомдодни ўқудилар. Андин сўнг сўфи такбир тушурди. Имом қироатга машғул бўлди. Шоҳ Машраб масжиднинг бир буржиға бориб, бошларини қўйнилариға олиб гунчак бўлуб, ўлтурдилар. Имом сураий фотиҳани ўқуб, «Эҳди насиротал мустақим»ға етганда, шоҳ Машраб «жўх-жўх» деб қичқурдилар. На учунки имомни кўнгли уйидаги бузоқға кетиб эрдикки: «Бўш боғлағон бўлса, йишилиб, онасини эмиб қўймасун», — деб имом намоздин фориг бўлуб, хатми ёсин қилиб, асосини қўлиға олиб, айдикки: «Эй қаландар, Худодин кўркмасмусан, намоз ўқумай гунчак бўлуб ўлтурурсан?» Шоҳ Машраб айдилар: «Ман Худодин кўрқуб гунчак бўлуб ётибдурман, сандек намоз ўқугунча, намоз ичида сани ғаразинг бузук, бузоқ онасини эмдиму деб хаёлға келтурдинг». Имом мулзам бўлди. Аччиғидин дарҳол сўфини мавлоно шарифға юборди. Сўфи келиб айди: «Эй тақсир, бир қаландар масжидға кириб эшакни меҳробға боғлабдур ва ўзи ётган ерига бавл қилибдур», — деб, мавлоно Шариф айдиларки: «Ул қаландарни озор бермай мунда келтурунглар». Барча муллолар келиб кўрдиларки, ёткон ерига бавл қилибдур. Муллолар айдилар: «Эй девона, бу нима қилғонинг?» Шоҳ Машраб айдилар: «Хўб қилдим», яна Машраб айдилар: «Бу уйни нима дерсизлар?» Муллолар айдилар: «Худойи таъолони уйдур», — дедилар. Шоҳ Машраб айдилар. «Эй мухтилар, гуноҳқорсизлар, кишини зархарид ерига бесўроғ кирасизлар. Муллолар айдилар: «Турғил,

сани мавлоно Шариф чорлайдурлар». Шох Машраб айдиларки: «Мавлоно қайдадурлар?» Муллолар айдилар: «Мадрасайи Кўкалдошдадурлар, алҳол дарс айтиб ўлтурдурлар». Шох Машраб айдилар: «Андоғ бўлса, мани охунднинг олдиларига олиб боринглар мувофиқи шариат қандоғ ҳукм бўлса, кўрмагим бордур», — дедилар. Шох Машрабни ётган ерига боқсалар на бавл, на ғойит, ҳеч бир олудаликдин асар йўқ. Шох Машраб айдиларки: «Эй ёронлар, мани эшагимни топиб берсанглар, миниб борсам», — дедилар. Эшакни олиб келиб бердилар. Анда шох Машраб бу ғазални ўқудилар:

Азалдин то абад кўнглум қутулмас ишк балосидин,
Юраклар рахналар бўлди бу кўнглум можаросидин.

Хаёлимда сани васлинг, етолмасман мани ҳайрон,
Магар васлингта етсам, пири комилни дуосидин.

Эшит арзимни эй дилбар юрак бағрим кабоб ўлди,
Ракиблар шодмон бўлди, нигоримни жафосидин.

Мани сансиз бу дунёда тириклик қилмоғим мушкул,
Кел эй кўнгул кечоли бу тирикликни бақосидин.

Ки маъшуқам деди, букун кўрарсан ёрни тангла,
Анинг учун кеча қолдим, бу дунёни бақосидин.

Хароб эрмиш мани кўнглум, киши йўқтур, ки роз айтсам,
Сўнгақлар дод этиб йиғлар юракни оху восидин.

Ҳабибинг ҳурмати ёраб, мани бу ўтга кўйдурма,
Қутулгайму мани кўнглум бу ишкни можаросидин.

Санинг ишқинг била йиглаб агар маҳшар куни чиқсам,
Кўярлар мўмину кофир бу Машрабни навосидин, —

деб, шох Машраб эшакка тесқари миниб, мавлоно Шарифнинг хизматларига равона бўлуб, йўлда боргунча бу ғазални ўқудилар:

Кел эй дилбар, баён айлай, санга бир-бир жудолиғни,
Ки шояд раҳм этиб солгай ўзиға ошнолиғни.

Тамоми хонимонимдин кечиборн бир сани дедим,
Ўзингдин ўзга билмайдур ўзинг солдинг Жудоликни.

Сулаймон тахтию Жамшидни жомига бермасман,
Қўлумга косайи чўбин олиб қилсам гадолиғни.

Ўзингдин ўзгани десам, қасам биллоҳ қабул этгил,
Вафони ўзгага айлаб, манга солдинг балоликни.

Сан эй зоҳид, насихатни букун меҳроб аро қилғил,
Жаҳонда кўрмадим ҳаргиз, киши сандек риёликни.

Аё, эй сангдил дилбар, манга жавру жафо қилдинг,
Нигоро кимдин ўргандинг, мунингдек бевафоликни.

Хатолар айлаборн ёраб, яна даргоҳинга келдим,
Нидо келди қулоғимга, ки кечтим ҳар хатоликни.

Кел эй Машраб, ки фосиксан, гуноҳинг ваҳмидин кўркма,
Агар афв айласа Саттор кечар сонсиз гуноҳликни,—

деб, шоҳ Машраб бу ғазални ўқуб борур эрдиларки, бир мулло келиб гарданлариға бир мушт уруб айди: «Эй банги қаландар, хилофи шаръ қилдинг, чароки эшакка тескари миниб борурсан». Машраб айдилар: «Мунча муллолар оркамдин келадурлар, беодоблик бўлмасун, деб, эшакка тескари миндим». Муллолар мунга эшитиб, дедиларки: «Бу қаландар аз ёрон экан, охундни олдиға олиб борсак, бу бизларга сўз бергудек эмас», — деб офарин қилдилар. Шоҳ Машрабни мадрасаға олиб келдилар. Шоҳ Машраб кўрдиларки, беш юз олти юз мулло Охунднинг хизматларида дарс ўқуб турубдурлар. Шоҳ Машраб салом қилдилар ва Охундни ёнлариға бориб ўлтуруб, бу ғазални ўқудилар:

Аналхақ гўйи ижодам, тажаллипарвари ишқам,
Мудом аз хуни Мансурам майи дар соҳари ишқам.

Шаби ғамро кунад равшан, чароғи дуди охи ман,
Занад чун таъна бар хуршиди ахтар маҳшари ишқам.

На аз куфрам шиқибойи на исломам таманной,
Надонам Каъбаву бутхона аз ҳам кофари ишқам.

Ба саҳро охи Мажнунам, ба дарё ашки Фарходам,
Набошад ҳамчу ман девонайи баҳру бари ишқам.

Намак парварда доғам, шарар омодаи оҳам,
Матоъи дарду ғам дорам бакаф савдогари ишқам.

Шудам пайғамбари савдо мани девонаи Машраб,
Шафоат мекунад ахли жунунро маҳшари ишқам.

Андин сўнг муллолардин ғирев чиқтиқи, баии маъни мавлоно Шарифдин тақаддум қилур, деб шоҳ Машрабга қасди озор қилдилар. Мавлоно ботин кўзлари бирла хабар олсалар, қаландар авлиёи тахти қибоби экан, баланд ҳиммат девона кўрунур. Муллоларга айдилар: «Ҳаргиз анга даҳл қилмангизларки, солиқи комил кишидур», — дедилар. Муллолар айдилар: «Тақсир бу қаландар эшакни меҳробга боғлабдур». Охунд муллоларни кўнгли учун дедиларки: «Эй девона, булар нима дейдилар?» Бу замон Машраб айдилар: «Булар меҳробга бир эшакни имом деб ўтқорурлар, яна олти нўлга олган кафшларини ўғри олмасун деб, орқаларида қўймай олдиларига қўюб, намоз ўқуйдурлар. Ман эшагимни ўн беш тангага сотиб олган бўлсам, киши олиб кетмайдурми?» Охунд бу сўзни эшитиб, хушвақт бўлдилар. Охунд айдилар: «Эй Машраб ана вилояти Бухоро, хуш келибсиз!» — дедилар. Андин сўнг айдилар: «Эй Машраб, аввал нима эрдинг». Шоҳ Машраб айдилар: «Аввал эшак эрдим», Ва айдилар: «Кейин нима бўлдунг?» Машраб айдилар: «От бўлдум». Мавлоно айдилар: «Кейин нима бўлдунг?» Машраб айдилар: «Тева бўлдум». Мавлона айдилар: «Айюҳаннос, Бухоро халқи билингларики, Хожам подшоҳдин келибдур. Узр айтинглар». Ҳамалари ўрунларидин туруб, узр айттилар. Андин сўнг шоҳ Машраб бу ғазални ўқудилар:

Нигорим васлини излаб, талабда бир қаландарман,
Кечиб дунёи фонидин, талабда бир қаландарман.

Худодин келса бу фармон лаҳаддин бош кўторғил деб,
Кафани бўйнума чулғаб, талабда бир қаландарман.

Бошимдин то аёғимга туташти хирмани оташ,
Солиб ҳар ерда бир гулхан, талабда бир қаландарман.

Кетар Машраб бу дунёдин кафан олуда хун бирла,
Кеним Балх шахрини бўяб, талабда бир қаландарман, —

деб, шоҳ Машраб айдилар: «Тақсир манинг орзум, сизни зиёрат қилмоқ эрди, билдимки мунда зоҳидлар бор экан. Манга фотиҳа берингки иродаи хаж қилиб эрдим», — дедилар.

Нест ғайр аз ошиқи, дар корҳо,

Нест жуз бори маломат борҳо.

Нақди жонро дода меҳнат меҳарим,

Роҳати жон нест дар бозорҳо.

Мавлоно Шариф айдилар: «Беш — олти кун мунда турунг, сиз ғаниматсиз», — дедилар. Машраб айдилар: «Андоғ бўлса, сизни хизматингизда дарс ўқуйлук», — деб анда бу ғазални ўқудилар:

Уммиий абжад ишқам шуду устод инжо,

Рақам, сифрайи лавҳам шуду оход инжо.

Куфр дар мазҳаби мо дунӣ муслмони бувад,

Бараҳман кофиру тарсо ҳама мунқод инжо.

Барқ сомон гузарад умр зи маъмурайи тан,

Машрабам ҳеч надорам сари бунёд инжо, —

деб, шоҳ Машраб мавлоно Шарифда «Мушқоти шариф» ибтидо қилдилар. Ҳар кунда «Мушқот»дин бир варақ ўқуб, хужраға кириб, микроз бирла ул варақни қирқиб, пора-пора қилиб, чилимға солиб, тортар эрдилар. Дудини ютуб юборур эрдилар. Бу воқеани муллолар кўруб, мавлоноға арз қилдилар. Мавлоно айдилар: «Эй Машраб, ўқуғон дарсингизни такрор қилмай, нега чилимға солиб тортарсиз». Машраб айдилар: «Баъзиси кўнглумға ўлтурмади хат ва қоғоз мусофир бўлмасун, деб, ҳамасини кўнглумға тартиб олдим», — дедилар ва айдиларки: «Манга рухсат берсангиз Қуръонни назм қилсам». Мавлоно айдилар: «Қуръонни то бул вақт ҳеч ким назм қилган йўқдур, агар бу ишни қилсангиз Қуръон хор бўлса керак, наинки бу иш сиздин ҳосил бўладур». Шоҳ Машраб айдилар: «Ман сизни аҳли фаҳм десам, бир зоҳиди хушк экансиз». Андин сўнг шоҳ Машраб Бухорони Регистониға келдилар. Регистонда бир қаландар шоҳ Машрабни тутуб сўрадики: «Эй қаландар, отингиз нимадур?». Шоҳ Машраб айдиларки: «Мани отим Машрабдур». Қаландар айдики:

«Маъниси нимадур?» Шоҳ Машраб айдиларки: «Ҳар ким манга рафиқ бўлса, ман анга рафоқатлик қилурман. Ҳар қозонга тушсам қайнарман, анинг учун отимни Машраб қўйдум». Андин сўрадиларки: «Сани отинг нимадур? Қаландар айди: «Мани отим Понсадмандур». Шоҳ Машраб айдилар: «Шайтон бир маротаба манлик қилиб бўйнига тавки лаънат тушти, сан беш юз манни кўтариб юурсан. Муносиб шулки сандин қочмоқ керак».

БАЙТ

Гуфт Шайтон як мани афтод тавки лаънаташ,
Вой, бар он кас, ки бошад номи у Понсадмани, —

деб, шу юрганларича ағочаларининг маҳалласида бир работга бордилар. «Ана усули қиёмат, ушбу турур, тэнглағача ушбу усулни қилиб борсак», — деб ағочаларни усулга солиб, ўзлари Парвардигори бениёзга муножот қилиб: «Мани дарди бедавога гирифтор қилдинг», деб бу ғазални ўқудилар:

Ғамза билан қошимга кел, санга қилай жонни фидо,
Куйди юрак жиги-жиги, оҳ нетай бўлдум адо.
Дод қилурман эй санам, бўлса қиёмат ул қуни,
Барчага марҳамат қилиб, манга бу дарди бедаво.
Кўнглимга солди ишқини кимдин бориб дуо олай,
Кимки етар муродига пирини қилса раҳнамо.
Ўлди бу Мажнуну хароб, Лайли ғамида билмади,
Тўйди юракка ҳасрати, қўйдию бўлди мубтало.
Боди хазони ниммаҳал, умрума еткуруб халал,
Тавба қилиб надоматам, санга Худойи қибриё.
Машраби бекарори ишқ, тобти пирин сўроғ этиб,
Қўйди бошин бусоғага силкиди тушти бо сафо.

Алқисса, бу ғазални ўқуб туруб, эрдилар Бухоро халқиға ғулгула тушти. Абдуллоҳон англадики: Бир қаландари оташнафас келибдур, — деб — «бир кўрсак» — деб орзуда бўлди. Охируламр Абдуллоҳон одам юбориб, шоҳ Машрабни ўрдага олдуруб борди. Шоҳ Машраб йўлда боргунча бу ғазални ўқуб бордилар:

Нағмайи арғанун чолиб, дилбари хуш адо келур,
Лаззати ишқини топиб, эикри Худо сано келур.

Асли муҳаббат истасанг гули ҳавасни ташлагил,
Фақр либосини кийиб, дарбадари гадо келур.

Ушбу фироқ дардини, кимга айтай дўстларим,
Йиғламасам бу ҳолима дардима ким даво килур.

Оҳима Маҳшаринг куяр, ҳам етти дўзахинг куяр,
Андин ўтуб бу оҳима Арш устида саро келур.

Бандайи пур гунаҳдусан, кўпгил, саҳарда йиғлагил,
Кўз ёшингни хурматидин ҳар кунда минг нидо келур.

Машраби Маҳди, Умам, хушлади фақр ахлини,
Фақр аро кўрди матлабин сидқ ила ҳам сафо келур.

Алқисса, Абдуллахон шоҳ Машрабнинг истиқболлариға чиқиб, ўрдасиға олиб кирди. Икки кишидин кўйи ўрун кўрсатти. Кимхобларни таҳбатаҳ солдилар. Шоҳ машраб аларни устиға чиқиб ётиб сийиб юбордилар. Ўлтурган халойиқ таъажжубга қолдилар. Хон вазириға айди: «Сўрағил на учун мундоғ қиладур». Вазир сўрадики: «Эй Машраб, бу тўшакларни сизни иззатингиз учун солуб эрдук, на учун сийдингиз?» Шоҳ Машраб айдилар: «Мундоғ иззатга сиймоқ керак. Андоғ эрса тўшакка сиймай санга сияйму, чароки сан ва бизни туфроқдин бино қилгандур, туфроқ бўлгонгунча сани эски латтанг бўлгонса ҳеч боки йўқтур». Шул соат Абдуллахонга беҳудлик рў берди. Дарҳол етти сипар олтун келтуруб, олдилариға ҳадя кўйди. Шоҳ Машраб олтунни шаъниға бу ғазални ўқудилар:

Аз найистони фироқат ҳамчу оташ сар задам,
Ҳамчу алмоси шудам тоқи фалак барҳам задам,

Назди ман тоқи фалак чун заррайи хошок нест,
Ҳамчунон мисли наҳанги дар таҳи дарё задам.

Он замон беҳуд шудам, рафтам аз ин дунёйи дун,
Аз биҳишти жовидон, то зери Курси по задам.

Зери Курси рафтаму, дидамки хурони бихшит,
Ман бахуронаш нагуфтам, бо малойиқ дам задам.

Зери дарё рафтаму дидам хурусон дар чаман,
Булбули шайдо шудам гирди чаманро пойзадам,

Машраби девонайи саргаштаам аз баҳри ёр,
Олами дунёйи дунро пушти як нохун задам, —

деб, шоҳ Машраб ўшал олтуни бир тептилар. Олтун ерга сочилиб кетти. Шоҳ Машраб «ху» деб йўлга равон бўлдилар. Абдуллахон анда аёғлариға йиқилиб дедик: «На учун мани ҳадямни олмадингиз, ваҳоланки Амир Те-мур подшоҳдин қолгон хазинадин келтуруб эрдим», — деб йиғлаб турди. Яна шоҳ Машраб айдиларки: «Эй Абдулло, мен дунёни пушти по урдум, — деб юрур эрдим ва ҳам ўзум-ўзумга инонмас эрдим. Худойи таъолодин талабим бор эрдик, бир одил подшоҳ бўлса, дунё деган палидни олдимға олиб келса, ман дунёни кўтиға шаттааласам, — деб алҳамду лиллоҳ, санингдек одил подшоҳ дунё деган палидни муяссар килди, эмди ани кўтиға шатта урганим рост бўлди», — дедилар. Шул соат Абдуллахон икки зар фўта олдуруб келиб қўйди. Шоҳ Машраб фўтани бир учини беллариға қистуруб, яна бир учини ерга судратиб қўйдилар. Яна бир фўтани ўртасидин йиртиб, аёғлариға ўраб-ўраб, лой кечиб, Балх шаҳриға равона бўлдилар ва бу ғазални йўлда боргунча замзама бирла ўқур эдилар:

Моимки чун лолайи сахройи Мадина,
Дорим бадил доғи таманнойи Мадина.

Хар дам ба тамошойи гули кўйи бихишт,
Гулбонги забони булбули шайдойи Мадина.

Гуфтамки, бувад бодия паймойаш жаҳони,
Зоҳидки, шавад бодия паймойи Мадина.

Тўбик, сарафрохта парвоз ба Аршаст,
Шохист зи нахли чаман оройи Мадина.

Мургони дилиро фараҳи нест нишиман,
Жуз кунгурайи суди фалаксойи Мадина.

Набувад гуҳар дар садафи баҳри иродат,
Покизатар аз гавҳари яктои Мадина.

Халвойи наботаст зи Миср омада хурмош,
Тасбиҳи малак донайи хурмойи Мадина.

Дидаст Мадина ба мисли шахс жаҳонро,
Чун мардуми дийда ҳама абнойи Мадина.

По карда зи сар кун зи Мадина талаби дин,
К аз сари ҳама дин омада то пойи Мадина.

Аз мими Мадина бингар ин ки чигуна,
Династ мартаба шуда то пойи Мадина.

Кавсарки шуниди набувад ташна лабанро,
Жуз соғари об, аз кафи сақокии Мадина.

Жуз жойи каси хоки Мадинаки ношояд,
Жуз куббае Арш аз шарафаш жойи Мадина.

Мурғон зи майи лаҳки аз замзамаи уст,
Дар ракси абад хужраи сиймойи Мадина.

Колойи Мадина чи бувад хоки раҳи ў,
Мулки ду жаҳон қиймати колойи Мадина.

То ёфта хизрат занам аз чашмаи жудаш,
Нузҳат, ки Хизр омада хузройи Мадина.

Сақфи ҳарамӣ ўст сад машғалаи нур,
Ин гунбази фируза ба болойи Мадина.

Офок ҳама мунтазири макдами ўянд
У пардағаи маҳди муъаллоӣ Мадина.

Дорад баҳуд умид, ки фардойи қиёмат,
Сар барзанад аз шуълайи хоройи Мадина, —

деб, шоҳ Машраб бу ғазални ўқуғонларидин сўнг,
Абдуллахонни ихлоси зиёда бўлуб, шул соат бир машруъ
тўн келтуруб, шоҳ Машрабга кийдуруб, айдикӣ: «Эй ми-

рохурлар қаро арғумоқни олтун эгари бирла келтуруб шоҳ Машрабга бериб миндурунглар», — деб, алар мундоғ қилдилар. Абдуллахон айди: «Эй Машраб меҳтарлар шодиёна чолинглар». Меҳтарлар шодиёна чолдилар. Абдуллахонни ўзи шоҳ Машрабни Регистонғача узотиб келди ва ҳам Бухорони саййиду хожаву фуқаролари тамошоға келиб, турдилар. Шоҳ Машрабни арғумоқлари учар кушдек ўйнаб келурди. Шоҳ Машрабни завқлари келиб бу ғазални ўқудилар:

Машраби Умам омад мастонайи бепарво,
Шамъи анжуман омад майхонайи бепарво.

Жойи ин сурўш омад, пири майфуруш омад,
Дайрхо бажўш омад, ҳамхонайи бепарво.

Шамъи шоҳид, соғари майи боки,
Турк чехра калмоқ жононайи бепарво.

Бадасти муҳаббат кеш, султон равишу дарвеш,
Бегона бо жонони хеш, бегонайи бепарво.

Оташи муғон омад, ҳам чангу чағон омад,
Дилхо ба фиғон омад, як Машраби бепарво.

Шоҳ Машраб «муни» деб эрдиларки, бир ғариб бечора келиб, салом қилиб турди. Шоҳ Машраб айдиларки: «Эй бечора, бери кел». Ул бечора яқинроқ келди. Шоҳ Машраб айдиларки: Агар белимдаги фўта тушуб қолса, санинг бахтингдур, агар қўлум бирла берсам дунё айтурки мани Машраб қўли бирла тутти, аммо ерга тушса, сан ердин олғил, миннатдор бўлсун ер», — деб икки кадам юруб эрдилар, фўта ерга тушти. Шоҳ Машраб ўзларини арғумоқдин ерга олдилар. Боликлари Сармастни қичқирдилар. «Лаббайк» деб етиб келди. Шоҳ Машраб айдиларки: «Бир пойтеша олиб келиб, бу отни аёғига пойтеша бирлан урғил», — дедилар. Тамоми Бухоро халки айдиларки: «Эй Машраб, мундоқ яхши арғумоқни нобуд қилманг, бу икки юз тиллолик арғумоқдур», — дедилар. Шоҳ Машраб айдиларки: «То ўрдадин регистони Бухороға келгунча, ушбу отни миғиб, Аллоҳи таъолодин гофил бўлдум, яна ҳар бандайи мўъмин бу отни устига миғиб, Худойи таъолодин

«Ғофил бўлмасун, шу сабабдин ўлдурунглар», — дерман. Улуғу кичик Бухоро аҳли навҳа бирла йиғладилар. Абдуллахон бу сўзни эшитиб келиб: «Мурид бўлай», — деди. Шох Машраб айдилар: «Ман — муридни ухдасидин чиқолмасман, аммо қиёматлик бародарим бўлғил», — дедилар. Абдуллахон бир минг танга ҳадя қилди. Шох Машраб бир дирамни олиб қулоҳлариға санчиб ўзгасини Аллоҳ таъолони йўлиға сарф қилиб юбордилар. Шох Машраб масти мустағрак бўлуб, бир сўз оғизларидин чиқиб уламолар куфрлиғиға ривоят қилдилар. Тамоми уламо жамъ бўлуб дедиларки: «Мунинг куйдурмоғлик лозимдур», — деб. Алқисса, қанча ўтун йиғдурдилар, шу соат шох Машраб ўтунни устиға чиқиб, бу мухаммасни ўқудилар:

Ишқингда қўймас ҳеч ким девона бўлмағунча,
Шамъингда ёнмас ошиқ парвона бўлмағунча,
Боғлаб белин бу йўлда мардона бўлмағунча,
Бошқа олиб маломат афсона бўлмағунча,
Суймас садафни ҳеч ким дурдона бўлмағунча.

Сансиз манга нигоро, икки олам керакмас,
Тахти-бахти Сулаймон манга хотам керакмас,
Хизр умрин найлайин, манга ул ҳам керакмас,
Сансиз ўлай дуо қил, манга бу дам керакмас,
Жону тандин кечмағай бегона бўлмағунча.

Аршинг қўяр оҳимдин тонгла бўлса қиёмат,
Инсу малак титрашиб йиғлаб қилур надомат,
Чикса ўтум заррача ҳеч ким қолмас саломат,
Хуру ғилмон биҳиштинг айтур начук аломат,
Қолмас молик дўзахинг сўзона бўлмағунча.

Тушти бошимға ишқинг ҳар дам туруб йиғладим,
Такдир Аллоҳ шундоғ деб белим маҳкам боғладим.
Ошиқ иши қаттиғ деб ҳалойиқдин анғладим,
Ишқ ўтиға дўстларим юрак-бағрим доғладим,
Раҳм айламас нигорим гирёна бўлмағунча.

Ошиқ бўлсанг туну кун жонинг қурбон айлагил,
Нору фурқат жафосин танда пинҳон айлагил,
Зулфи чин-чин куфриға зинҳор имон айлагил,
Ҳажру меҳнат балосин дилда меҳмон айлагил,
Жонингға жон улашмас, жонона бўлмағунча.

Кетмас номус ҳеч кимдин ишққа кадам қўймаса,
Адҳам сифат дунёни то пушти по урмаса,
Восил бўлуб васлиға ялғуз ўзин сўймаса,
Рози бўлуб қазоға, ҳажр ўтиға қўймаса,
Тобмас дилбар сўроғин жуёна бўлмагунча.

Вақти баҳор май ичгил, билсанг ишрат ғанимат,
Соқи тутгил қадаҳни, фурсат, суҳбат ғанимат.
Зоҳид айтур ёронлар, тасбеҳ тоъат ғанимат,
Машраб каландарингға ҳар кун офат ғанимат,
Кўрмас маъшук юзини афсона бўлмагунча, —

деб, шоҳ Машраб чарх уруб, ўтдин чиқиб келдиларки
жандаларини ҳеч бир жойида ўтни асари йўқ. Уламолар
кўруб, ҳайрон қолдилар. Шоҳ Машраб айдилар: «Мани сў-
зумни маънисига тушунмай кофир бўлди, — деб ҳукм
қилдингизлар». Уламолар айдилар: «Эй қаландар, бу иши-
миздин пушаймонмиз, маъзур тутинг». Андин сўнг ҳама
халқ офарин қилдилар, билдиларки, бу қаландарни ҳама
иши қибоб экан. Халойиқни ихлосини ёндурур экан, бо
вужуди ҳама ихлос қилдилар. Андин сўнг шоҳ Машраб
алайҳиррама «Ҳу» деб маҳаллайи Жуйборға равон бўлуб,
йўлда борғунча бу ғазални ўқудилар:

Ул дилбари раънони мен ёр тутай дерман,
Май берса баҳам андин бир қатра ютай дерман.

Жанат хуру ғилмонин, кирган сарой айвонин,
Ким бўлса харидори бир пулға сотай дерман.

Олам ҳама Лайлидур тун қоши қаросидек,
Ойдек юзига боқиб, мастона кетай дерман.

Ишқ йўлида ошиққа таън айласа гар зоҳид,
Бир ўқ била ман они отиб йиқитай дерман.

Кўз ёши чу сув бўлди дўзах ўтидин Машраб,
Ишқинг ўтидин тоблаб они қурутай дерман, —

деб, шоҳ Машраб Қушбегиға етдилар. Қарасаларки,
муллолар азоби қабрдин баён қилиб турубдурлар. Айди-
лар: «Эй муллолар, нега мунча халойиқни кўркутурсиз-

лар. Олам аросида олти қаландар йўқмикин биз бирла етти қаландар бўлуб, етти дўзахни эшигини тўсуб турсак», муллолар бу сўзни эшитиб айдилар: «Эй Машраб, сиз ҳоло шул даражага бордингизму?» — деб таёққа туттилар. Шоҳ Машраб айдилар: «Эй мухтилар, кириб охундларингизга айтинглар, охундларингиз бирла сўзлашадурман», — деб то охунд чиққунларича шоҳ Машраб каромат зоҳир қилдилар. Қўйниларидин туйикни олдилар бир овуч сув солиб эзиб ўлтурур эрдилар. Шул соат муллолар келиб охундга айдилар: «Эй Охунум, бир қаландар куфр сўзлади, бизлар ани таёққа туттук ва ул қаландар сизни чорлайдур. Охунд дарҳол чиқиб кўрдиларки, бир қаландар сезоб эзиб ўлтурубдур. Охунд айдилар: «Эй қаландар, бу начук расволик, ташлағил, бу Фиръавни нажосатидур, қўлунгни ҳаром қилмағил». Машраб айдики: «Эй мулло, кофир бўлдунг» ва охунд айдики: «Занед ин гадоеро!» Шоҳ Машраб айдилар: «Эй Охунд, сен кимнинг умматидурсан». Охунд айди: «Муҳаммад алайҳиссалом умматларидурман». Шоҳ Машраб айдилар: «Агар сен уммати Муҳаммад алайҳиссалом бўлсанг, пайғамбар алайҳиссалом пашмина кийиб ўттилар, сан на учун пайравлик қилмайсан, шу кийган тўнинг ҳаромдур», — дедилар. Охунд айдилар: «На учун ҳаромдур?» Шоҳ Машраб айдиларки: «Кийган тўнингда ифак бор». Охунд айдилар: «Эй қаландар агарчи ифоки бўлса ҳам ўруши ифдур». Шоҳ Машраб айдилар: «Ман ҳам етти қошук сув қўштум», — дедилар. Андин сўнг охундга Машрабни аҳволлари маълум бўлуб, охунд бошлиқ ҳамма катта-кичик узр айттилар. Анда шоҳ Машраб бу ғазални ўқудилар:

Дардим ўтига ёру биродар чидаёлмас,
Балким падару модару хоҳар чидаёлмас,

Дардимдин агар зарра асар қилса фалакка,
Ўтлар чоқинур чархи мунаввар чидаёлмас.

Жондин кечиб ихлос ила Ҳақ йўлига кирсам,
Ҳамроҳлиқ учун анда қаландар чидаёлмас.

Исёними гар солса тарозуйи амалга,
Они кўрубон мўъмину кофар чидаёлмас.

Сўз гавҳарини фош агар қилса ўшанда,
Даллол баҳо айлабу муштар чидаёлмас.

Ул рўзи жазо берса китобимни кўлимга,
Очиб ўкусам мажмаъи маҳшар чидаёлмас.

Воиэ бўлубон ваъэ десам масжид элига,
Ваъзим эшитиб, масжиду минбар чидаёлмас.

Ашъори лазиз ила жавоб айлади Машраб,
Они ўқубон кўрса музаффар чидаёлмас.

ҒАЗАЛИ ДИГАР

Хуршид юзи шуъласига жон чидаёлмас,
Кофир кўзининг зулмига инсон чидаёлмас.

Лаъли лабинг таърифини шарҳ қилурда,
Ҳам Лавҳу Қалам котибу девон чидаёлмас.

Ул нозанин ар ноз ила жилвагар ўлса,
Кўз солса анга окилу нодон чидаёлмас.

Мен ютқон алам шарбатидин заррани ютса,
Доройи замон Вомиқи даврон чидаёлмас.

Бир ҳол ила ул шўхи ситамгар гузар этса,
Хуру париву одаму ризвон чидаёлмас.

Меърожи Муҳаммад йўлида оқсади Жибрил,
Рафраф аёғи бирла паямбар чидаёлмас, —

деб, шоҳ Машраб хожайи Жуйборга равон бўлдилар. Кўрдиларки, бир хожа эшигида халойиқ жамъ бўлуб туррубдур. Шоҳ Машраб сўрадилар: «Бу начук воқеадур?» — деб. Одамлар жавоб бердиларки Хожа бир қулни туф-роқга солиб қаттиғ азоб қиладур. Шоҳ Машраб айдилар: «Агар ман ани гуноҳини тиласам ўтармукин?» Одамлар айдилар: «Шоядки, сиз ул бечорани гуноҳини хожасидин сўрасанғиз, ўтса, ўшал бечора азобдин халос бўлса», — дедилар. Шоҳ Машраб хожанинг қошига келиб дедиларки: «Эй хожа, бу қул сизга нима гуноҳ қилди, мунча мунга

«Эй ўғлум, санга на бўлдики, келдинг, юзунг заъфарондек бўлубдур?» Хожа айди: «Эй ано, бир қаландар қошимга келди, қави ҳайкал, сурх рўй, сочлари фатила-фатила гирди камарига тушган, ман қулумни азоб қилиб турсам, келиб айдики: «Эй Хожа, бу қул на гуноҳ қилди, мунча азоб қилурсан?» Ман айдимки: «Бу қул мани икки юз тиллога олгон арғумоқимни товугни тезагини бериб ўлдурубдур, анинг учун мундоғ азоб қилурман». Қаландар айдики: «Атонг борму?» Ман айдим: «Атом ўлгон». Қаландар айди: «Атонг кимни тезагини еб ўлди?» — деди. Бу сўз манга таъсир қилиб, санинг қошинга келдим». Аноси айди: «Ман англаб эрдимки, бир шоҳ Машраб деган авлиё келган эмишлар. «Ло яъруфунаҳум» мазмунида эмишлар, ихлос қилган кишиларга носазо айтур эмишлар, — деб. — Эй ўғлум, санинг атонг сажжода нишин эрди. Нимага кейин қолдинг, филҳол борғил, аёғларига йиқилғил, ҳар неча носазо айтқоң била ихлосингни ёндурма, этакларини маҳкам тутғил». Хожа келиб, шоҳ Машрабни аёғларига йиқилди. Шоҳ Машраб он ҳама носазо айттилар, хожа ихлосини ёндурмади. Шоҳ Машраб айдилар: «Эй Хожа сан анонгни сўзиға кириб ихлосингни ёндурмадинг, эмди бир хилват жой тобғил», — дедилар. Андин сўнг шоҳ Машраб айдилар: «Эй Хожа, шул кийган либосингни манга берсанг». Хожа дарҳол игнидин ечиб берди. Кўйлак ва пожомасини ҳам тиладилар, ани ҳам берди. Андин сўнг шоҳ Машраб айдилар: «Эй Хожа, икки қўлунг бирла эшагимни кўйруқини маҳкам ушлағил, кўзунгни юмғил, ҳар вақтеки, кўзунгни оч, демасам очмағил, — дедилар. Андин сўнг Хожани кўчага олиб чиқтилар. Бухоро аҳли анинг аҳволиға кулар эрдилар. Шоҳ Машраб анда бу мустазодни ўқудилар:

Васлингни тополмай санамо фикри ғамим бор,
 бир неча маҳалдур.
 Хиждони фироқ, сўзиши дарду алашим бор,
 бағрим тўла қондур.
 «Валлай»ли ўкуб иштиёқим бир санга тушти,
 ҳаргиз хабаринг йўк.
 Ҳасратда юрак дарду маломат ватаним бор,
 ўлмакка гумондур.
 Мажнун бўлубон дашти муҳаббатга тушубман,
 токат қилаёлмай.

Ки Лайли бўлуб хусни латофат чаманим бор,
хуш гулшани жондур,
Гохи бошимга тож кўйиб, шоҳ бўлурман,
ул давлати васлинг.
Бу турфа ажаб фақри ила ким салтанатим бор,
ҳаргиз шаки йўқтур.
Лайли санамим кўрдуму жоним бера қолдим,
осон кутулай деб.
Зоҳидлар аро тоъати ризвон хижилим бор,
ўз йўлум амондур.
Машрабни агар кўзларидин қонлар окса
шукронаси кўбдур.

* * *

Ҳажринг ўтидин эй санам, ошиқи бекарор ўзум,
Юрган отинг туёқиға ошиқи хоксор ўзум.

Холу хатингни кўрмасам, йўқтур қарорим эй санам,
Икки жаҳонда бил санга сўхта дилфигор ўзум.

Исо чикиб ҳаво ўза кўрмади маъшуқи юзин,
Ишқинг ўтиға ман қуюб, биллоҳки ёри ғор ўзум.

Мажнуни бенаво деманг, Лайли санам деб изласам,
Иккисини сўроғлаган мискини бенаво ўзум.

Ғазна Намонган ичида юрди Раҳимбобо сўраб,
Топмади бир раҳбари, толиби раҳнамо ўзум.

Кўргил Зулайхо ишини Юсуфга интизор экан,
Икки жаҳонда бир сани излаган ошкор ўзум.

Ҳар нафасики манда бор, қилди мадад Офок хожам,
Бўлмаса бир қуруқ яғоч, даштида кўҳсор ўзум.

Қуддиса сирруху хожам Машраб отимни кўйдилар,
Кошғари Ёрқанд ичида соҳиби номдор ўзум.

* * *

Англа бу сўзни эй санам, ошиқи муддао ўзум,
Асло юракда бағри йўқ дунёда, бедаво ўзум.

Кошки юзунгни шамъига бўлмагай эрдим интизор,
Раҳм этакўр бу ҳолима, ошиқи беқарор ўзум.

Қатрайи май тотурмасанг, ол бу жонимни қийнамай,
Сансиз агар бу дунёда ўлмакима ризо ўзум.

Ул аросат дўзахига якка ўзум бир кирай,
Юрдуму кўрдум ҳамани дунёда пургуноҳ ўзум.

Парда кўтаргил эй санам, розу дилимни айтайин,
Барча паямбар олдида илгари додхоҳ ўзум.

Ошиқ эурсан эй рафик, қўрқма бу жонни ваҳмидин,
Қилса мадад ўзи вале, журмима ҳам шифо ўзум.

Куйди юрогим ўртаниб, жавру ситам ҳам этмагил,
Оҳима жовидон куяр оташи тобдор ўзум.

* * *

Гулшани боғи ишқ аро булбули хушхабар ўзум,
Дилбари хуш хиром учун ошиқи дарбадар ўзум.

Қўйинга эй санам бориб, навҳаву зорилар қилиб,
Шому саҳар фиғон этиб, булбули навҳагар ўзум.

Рўзи азалда можаро, қолиб ичида жон аро,
Яли-яли, яло, яло Довуди нағмагар ўзум.

Ё шаҳи меҳрибонмусан, ё маҳи осмонмусан,
Ер била кўкни ахтариб, кавкабаи қамар ўзум.

Хисраву хисравон бўлуб, Рустами дoston бўлуб,
Барзуйи паҳлавон бўлуб, Ҳамзайи раҳнагар ўзум.

Ошиқи нуктадон манам, пири ҳидояхон манам
Шухрати шеър бобида Машраби мўътабар ўзум.

Алқисса, шоҳ Машраб Қабодиёнга келдилар. Эшони
Сўфи Оллоёр ҳам шунда эрдилар. Сўфи Оллаёрга хабар
еттики, шоҳ Машраб келдилар деб. Сўфи Оллоёр хушнуд

бўлуб, олдилариға пешвоз чиқтилар. Икковлари бир-бир-лариға мулоқи бўдилар. Шоҳ Машраб Сўфи Оллоёрнинг кўлларини тутуб, айдилар: «Эй Оллоёр Хузури деган бузург дўзахга хушомад қилибдурлар. Сиз Пули Сиротға хушомад қилибдурсиз. Келинг ман сизни ўтқариб кўяй». Сўфи Оллоёр айдилар: «Эй Машраб,путингизни аросиға қаранг». Шоҳ Машраб қарасалар етти дўзах оғзини очиб турубдур. Шоҳ Машраб дўзахларни кўриб айдиларки: «Эй сўфим, бу дўзахларни кўриб, мунча кўрқарсиз? Ўзини топқондин сўнг ани кўлидин нима келадур? Ҳимматни баланд тутунг», — деб бу ғазални ўқудилар:

Етти дўзах марди Ҳакми олдида гулзордур,
Кўл тутарға рахномо ҳам, марди соҳиб кордур.

Гар кўлингдин келса, ҳаргиз мурчани оғритмагил,
Ҳам Худо бандам демас, ҳар кимки дил озордур.

То тириксан дийдадин ҳар лаҳза тўкгил, оби чашм,
Дилда дардинг бўлмаса, минг тоатинг бекордур.

Бўлмагил зоҳид сифат, дунёда бўл марди фақир,
Кимки ул ҳорис бўлуб, кетти тани мурдордур,

Олими худдон бўлма, олими касдон бўл,
Рўзи маҳшар раҳнамойинг Аҳмади Мухтордур,

Сан азиз этган кишини, ҳеч киши хор айламас,
Сан агар хор айласанг, ҳар ерга борса хордур,

Машрабо даргоҳи Ҳақ чун роҳи навмиди эмас,
Ҳақ таъоло санга ҳам бир сақлағони бордур.

МУҲАММАС

Бергил Худо йўлида манга соқий бир аёғ,
Ўлтурма кўб хуморман, тоза қил думоғ,
Тарк этти хонимоними, девона қилди соғ,
Ул дам тажалли кўрди қолди юракда доғ,
То ломаконға етмади, жон тобмади сўроғ.

Тортсам бир оҳ дард билан, маҳшаринг куяр,
Қилсам фиғон, булогинг ила кавсаринг куяр,

Қоч осмони паноҳға ёшун пайкаринг куяр,
Эй Жабраил, йиғ эмди, ўзингни паринг куяр,
Бедардсан, фариштасан, ишқдин йироғ.

Бағрим шикоф бўлди Муҳаммад етим эмиш,
Раҳм айламак етимға савоби азим эмиш,
Ёраб тамом олама лутфинг амим эмиш,
Билдим азиз отингни бириси Карим эмиш,
Мандин гуноҳ қилмоқ, сандин бағишламоғ.

Эй бемакон юрак ўтидин санга дод этай,
Эй моҳи нозанин сани гул бирла ёд этай,
Ғамгин кўнгулни ишқи висолингда шод этай,
Минг бир отингни шому саҳарларда ёд этай,
Тинмай оқар кўзум ёши ҳажрингда чун булоғ.

Сансан кўнгул манозили, эй моҳи дил фириб,
Дардимни айтигин санга, эй меҳрибон табиб,
Гулзори боғи ҳуснида, эй жон сан андалиб,
Доруйи раҳматингни манга айлагил насиб,
Булбул ғамингда ўлди, фароғатда колди зог.

Эй қодир карим, қарам бахши зулжалол,
Раҳм эт бу хаста ҳолима эй шоҳи безавол,
Ўтти тамом умр гунаҳ бирла моҳу сол.
Ғам юкидин букулди қаддим, бўлди мисли дол.
Бу Машрабингни ғусса дардиға сол қулоғ.

ҒАЗАЛИ ДИҒАР

Юрур Мажнун биёбонда, ки айтур оху вовайло,
Бу ишқни бандиға тушқон қачонким айтушур Лайло.
Эшитгач етти дўзах ваҳмидин кўнглум қачон қурқар,
Чикорса оғзидин бир ўт, бу дўзах бўлғуси расво.
Кел эй дилбар, бу ҳолатда берай жоним олур бўлсанг,
Ғазаб бирла бошим чулғаб, қўлумни дам-бадам боғла,
Кел эй Машраб, умид этгил Худойинг лоязол эрмиш,
Иноят бўлса Ҳақдин ким борурсан ёр ила танҳо.

* * *

Қонимни тўқар эрмиш Балх шаҳрида Махмудхон,
Тақдири азал бўлса найлай анга бермай жон.

Минг шукр Худойимга Мансурга кўшулдум,
Ул руйи сияхларким Мансурни ўлдургон.
Бу ишк йўлига кирган албатта кечар жондин,
Кечмаса агар жондин, айтган сўзидур ялгон.
Кўр ошиқ Фарходни, Ширин учун ул ўлди,
Ишк ўтида ўртониб, охир чу фано бўлгон.

Ул ошики Мажнун ҳам Лайлига эрур шайдо,
Чўлларда ватан айлаб, кўз ёши равон бўлгон,
Ул зору Зулайхо ҳам, Юсуфга бўлуб шайдо,
Кўрдунгму халойиқга расвойи жаҳон бўлгон.

Кўр Зухраву Тохирни халқ ичра бўлуб машхур,
Ташлаб бу тирикликни ишкни йўлида ўлгон.
Ишк ўтида ўртонгон ул Вомиқ ила Узро,
Махшар куни бўлгонда жаннатда қилур жавлон,
Кўр ошиқ эронларни, эй Машраби девона,
Келганда ажал жоми жон бирла олиб ўлгон.

Алқисса, шоҳ Машраб айдиларки: «Эй сўфим, икки кўлимни аросига қаранг». Филҳол Сўфи Оллоёр шоҳ Машрабни икки кўлларини аросига қарасалар фаришталарни кўрдиларки, баъзилари қиёмда ва баъзилари рукуъда ва баъзилари сужудда ва баъзи куъудда ва баъзилари муножотда дуо қилиб турубдурлар. Ҳар қайсилари бир муродда турубдурлар. Шоҳ Машраб айдилар: «Кўрдунгизму? Бу фаришталарни кечаву кундуз, буларга емаку ичмак ва ухламак йўқтур. Ҳамиша тоат ва ибодат қиладурлар. Аларнинг тилаклари шулдурки, илоҳо Муҳаммад алайҳиссаломнинг умматларини етти жаннатга дохил қилгайсан. Шундай фаришталар сизнинг учун тоат ва ибодат қилсалар, беш кунлик умрингизга ҳимматингизни баланд тутунг», — деб, ўзлари «ху» деб Балх шаҳрига равон бўлдилар. Бир неча қаландарлар ҳам шоҳ Машрабга ҳамроҳ бўлуб, жўноштилар. Шоҳ Машраб боликлари бирла бу байтни ўқидилар:

Жонимни ҳалок этмак учун турфа балойи
ул золими хунхор,
Ширин санами махваши, хурликойи,
ҳусн аҳлига Сардор.
Шайдову саросимаву девона қилибдур,
бечора кўнгулни.
Бошимга басы ёғдурибон тийри жафони,
ул шўхи ситамкор.

Гар истар эсанг ҳусн закотини берай деб,
 оламда топилмас.
 Мандек яна бир мустаҳик зору гадойи
 ишқингда гирифтор.
 Парвона сифат шамъи жамолинг сари бордим,
 ўтҳони ва лекин,
 Кўргузмади бурқаъни очиб зарра зиёни,
 ул дилбари маккор.
 Қаддим ҳам ўлуб таъбийяти эгма қошингдур,
 ё айлади таъзим.
 Ул Мусхафи ораз уза кўргач икки ёйи,
 ул қавси қузахдур,
 Ораз била зулфунгни жаҳон ахли демишлар,
 бир бирига ёндош.
 Бу турфаки ҳамсоя бўлуб Ҳинду Хитойи
 Кўргач ани ҳар бор.
 Қош ёси била кирпик ўқин гоҳ отарсан,
 кўксумду нишона.
 Меъмори қазо жиисм ўйин қилди бинёйи,
 ул ўқина тайёр.
 Ўтлар чоқилиб гуркурагон раъд эмасдур,
 чарҳ ичида ҳар дам.
 Оҳим ўтини шиддатидин берди садойи,
 ул гунбади даввор.
 Эй боди сабо кўйғилу суръат била боргил,
 жононима еткур.
 Дилхасталиғим бирла саломико паёми,
 бисёр, ки бисёр.
 Гар деса киши кимсани девонаваш этти,
 бу сўзники дерман.
 Бир шўхи пари пайкар заррина қабойи
 ҳам лаълию дурбор,
 Ҳажринга ҳаётимни нисор этсам ажаб йўк,
 Машрабки ўлуб маст.
 Булбулга не тонг жонин агар қилса фидоси,
 кўргач гулу гулзор,—

деб, шоҳ Машраб эшаклариға тескари миниб Балх шаҳрини хос у ом кўчаларида йиғлаб юрур эрдилар. Боликлари бирла сеторларини қўллариға олиб бу мустазодни ўқудилар:

Эй маҳваши гулячеҳра сумансоқи нигорим,
 кўнгул санга шайдо,

қочтилар. Шоҳ Машраб шул қочқонларича тўғри Маҳмудхонни ўрдасига қочиб бордилар. Кўрдиларки, Маҳмудхон етти саккиз юз кишига ош бердируб, турубдур. Шоҳ Машраб ўшал жамбиятни аросидин ўтиб Маҳмудхонни тахти остига кириб, ёттилар. Маҳмудхон муни кўриб хайрон қолди. Маҳмудхон шоҳ Машрабдин сўз сўроғунча бўлмай, ўтгуз қирк муллолар шоҳ Машрабни арқаларидин келиб қолдилар. Маҳмудхон муллолардин сўрдики, «Бу нима воқеа?» — деб. Муллолар айдиларки: »Бу қаландар эшакка тескари миниб келур экан. Бизлар бориб отини сўрасак, отим Худой деди. Муни ўлдурмак керак». Маҳмудхон айди: «Эй қаландар, булар нима дейдурлар». Шоҳ Машраб айдилар: «Эй Маҳмудхон, эшакка тескари минганим рост турур, аммо, отимни атом ва аном Худойберган қўйган эканлар. Булар отимни сўрадилар. «Ман «Худой» деб ҳануз «берган»ини айтмай туруб, булар ит бўлуб мани қувладилар. Ман мушук бўлуб мунда қочиб келдим». Мунга турган халойиқ бу сўзни эшитиб қаҳ-қаҳ урушиб, кулушуб юбордилар. Муллолар музтар бўлишиб қолдилар. Анда Маҳмудхон шоҳ Машрабни бу сўзларини эшитиб завқ қилиб айдик: «Эй муллолар, ман бу қаландарни гуноҳини сизлардин тиларман?» — деди. Муллолар ҳам қабул қилдилар. Шоҳ Машраб Маҳмудхонга қараб айдиларки: «Эй Маҳмудхон, мани кушандам сандурсан». Маҳмудхон хайрон қолди. Шоҳ Машраб қўлларига сеторларини олиб ўзларини маълум ва ошкор қилмоқ учун бу ғазални ўқудилар:

Санинг ишқинда эй дилбар, ажаб девоналар бўлдим,
Бу оламда халойиқга баса афсоналар бўлдум.

Асоси салтанат узра, паривашлар шаҳаншоҳи,
Тараххум айлагил манга эшиқларда гадо бўлдум.

Сўроғлаб васли дийдоринг жамеъи халқдин сўрдум,
Эмиш жўянда ёбанда, ки ман тобмай адо бўлдум.

Нигоро ханжаринг ҳар дам, мани садпоралар қилди.
Қизил гулдек юзунг кўрмай, шаҳиди Карбало бўлдум.

Алифдек қоматин дилбар қилиб ҳам бодани сўнди,
Ўшал майдин ичиб ҳар дам, ажаб мастоналар бўлдум.

Бу Машраб дардини ёраб, ки ҳечким бошига солма,
Дуо айланг аё дўстлар, ки мўхтожи дуо бўлдум,—

деб, шоҳ Машраб ўзларини маълум қилмоқ учун бу ғазални ўқудилар:

Кел эй дилбар, юзунг очғил, тасаддуқдур бу жон эмди,
Фироқингда адо бўлди, куюб бу устухон эмди,

Начук айлай биродарлар, бўлубман дард ила хайрон,
Ётибдур ҳалқума жоним, манга йўқ меҳрибон эмди,

Жаҳонда ҳеч киши борму, жудолигда адо бўлган,
Давосиз дардга учрабман, ўларман бегумон эмди.

Начук тоқат қилай дилбар, ки сансиз ман бу дунёда,
Чикар кўксумдин оҳим, ҳам туролмас осмон эмди.

Кетибон меҳрибон дилбар, юрак-бағрим кабоб этти,
Етолмасман нигоримга, қилай жоним нишон эмди.

Кел, эй Машраб, жудолик дардидин кўб шиквалар қилдинг.
Қолибдур бизга бу суннат, кетар яхши ямон эмди,—

деб, шоҳ Машраб алайҳирраҳма яна бу мусаддасни ўқудилар:

Тилимдадур ҳамавакт «Ло илоҳа иллаллоҳ»,
Забони ҳоли дилим ҳамд бирладур гўё.
Шикасталарга назар қил ба ҳаққи бисмилло
Илоҳи ҳурмати оёти сураи «тоҳо»
Қўлумни сен туто кўргил, ки ё расулуллоҳ,
«Мубашширан ва назиран литўьмину биллоҳ».

Сифотинг эшитиб Одам чиқибду жаннатдин,
Хабар берибду ҳадисинг улуғ қиёматдин,
Ғаразки баҳравар этгил, улуғ шафоатдин,
Ҳамага ёғдира кўргил, ки абри раҳматдин,
Қўлумни сан туто кўргил, ки ё расулуллоҳ,
«Мубашширан ва назиран литўьмину биллоҳ».

Каломи Ҳақ сани зотинга келди «арраҳмон»
Ўқур малоика Арш узра «алламал қуръон».
Шафоатинга яқин банда, келтуруб иймон.
Юзингни кўрса қилур сажда кавсари ризвон,

Кўлумни сан тута кўргил, ки ё расулуллох,
«Мубашширан ва назиран литўьмину биллох».

Умид айлади ул кимса, ар эрур фожир,
Тилига тавба олиб, дилни айласа тохир,
Шафоатинг сани дилкасталагаргадур зохир,
Кимки дининга мункар эрур бўлур кофир.
Кўлумни сан тута кўргилки ё расулуллох,
«Мубашширан ва назиран литўьмину биллох».

Фироқинг ўртади Нўҳ соҳиб азо бўлди,
Мусо тажаллини истабки ошно бўлди,
Халилни дардига номинг сани даво бўлди,
Йўлингда Айюб ўшал соҳибдуо бўлди,
Кўлимни сан тута кўргил, ки ё расулуллох,
«Мубашширан ва назиран литўьмину биллох».

Етушти сийнайи Сиддики покдин гавҳар,
Тамоми бутни ушотти сани кўруб Умар.
Етушди хизматингга Усмон била Ҳайдар,
Шикаста Машраби Маҳдини қилмағил музтар,
Кўлумни сан тута кўргил, ки ё расулуллох,
«Мубашширан ва назиран литўьмину биллох».

Алқисса, шоҳ Машраб бу байтларни ўқугондин кейин Маҳмудхон шоҳ Машрабни аёғларига йиқилди ва айдики ман эшитиб эрдимки: «Машраб деган бир авлиё чикфён эмишлар. Маккага ўтубдурлар,— деб.— Мани ниятим шул эрдик, ул қаландарни кўрсам, таҳоратлариға сув берсам,— деб манда на ҳадки сизни бир тора мўйингизни ҳам қилсам». Шоҳ Машраб айдилар: «Эй Маҳмудхон, ғалат айтурсан, мани сарнавиштимда ажалим санинг қўлингда битилган. Мани шаҳид қилурсан. Манинг васиятим санга шулки, мани жасадимни бир баландроқ ерга чиқориб қўйғил, токи ҳар ким кўрса йироқдан дуойи хайр қилиб ўтгай». Маҳмудхон таажжуб қилиб яна айдики: «Эй таксир, ҳаддим бўлурму, сизнинг бир тора мўйингизни ҳам қилсам»,— деб олдидағи ошни шоҳ Машрабни олдилариға қўйди. Шоҳ Машраб ўзлари емай итларни олдиға қўйдилар. Итлари ҳам емай бир жойға бориб ётти. Андин сўнг Маҳмудхон айдики: «Таксир, манинг ошимни начук емайсиз?» Шоҳ Машраб айдиларки: Санинг ошингни итим емайду, ман начук ейдурман». Маҳмудхон айдики: «Так-

сир итингиз емаса ман ейдурман», — деб ошни олду рди. Иккинчи кун яна Махмудхон шоҳ Машрабни чақиртириб олди. Шоҳ Машраб айдиларки: «Эй Махмудхон, бу тахти мижозингни манга бергил. Яхши бўлур экан. Устига чиқиб ўлтуройин». Махмудхон, бажону дил мана, деб тахтдин тушти. Меҳмонхонани бўшотти. Шоҳ Машраб меҳмонхонага кириб, тахтни устига чиқиб, таҳ-батаҳ латта тўшакларга бавл қилиб қўйдилар. Шоҳ Машраб айдилар: «Эй Махмудхон, ол тахтингни!» Вазир келиб қарасаки, тахт нажосатга тўлубдур. Вазир яқосини ертиб, подшоҳга айдик: «Эй подшоҳ, қайси ердин келган банги қаландарга ихлос қилибдурсиз? Фарғонаи заминдин бир қаландар келиб подшоҳ Махмудхоннинг тахтини нажосатга булғабдур, — деб, абадул-абад бадномликка қолурсиз. Агар инонмасангиз ўзингиз бориб кўринг!» — деди. Подшоҳ Махмудхон навкарлари бирла отланиб келди. Қараса тахтни усти нажосатга ботибдур. Махмудхон айди: «Эй Машраб, бу нима қилганингиз?» Шоҳ Машраб айдиларки: «Хўб қилдим. Ман сани тахтингга ўлтурсам нима бўлубдур. Сан юртга ўлтурдинг». Подшоҳ Махмудхон бу сўзни эшитиб дарғазаб бўлуб дедик: «Эй жаллодлар, бери келинглар!» Дарҳол жаллодлар келиб дедилар: «Таксири подшоҳим нимага амр қилурсиз? Кимни умрини паймонаси тўлубдур». Подшоҳ айди: «Машрабни олиб бориб дорға осингизлар!» Филҳол, жаллодлар шоҳ Машрабни тутуб, қўлларини маҳкам боғладилар. Анда шоҳ Машраб айдиларки: «Эй подшоҳ, сан ҳам уч кундин сўнг оламдин ўторсан». Анда жаллодлар шоҳ Машрабни дорға олуб борурда тамоми халойиқ орқаларидин навҳаву зори қилиб борур эрдилар. Шоҳ Машраб жонларига айдиларки: «Эй жон, киши маъшуқини кўргани борурда ҳам кўрқорму?» — деб жонларига қувват бериб, йўл борурда бу ғазални ўқудилар:

Ичиб жоми муҳаббатдин ҳадиси шаққаридинман
Ўзини қудратин очқон, Худонинг дафтаридинман,

Таноби халқани солғил, мани бўйнимга эй жаллод,
Киши билмас манинг қадрим, бу конни гавҳаридинман.

Дури файз айладим мақсуд, будимни айладим нобуд,
Кушандам бўлди ул Махмуд, ки жаннат кавсаридинман.

Тамом аъзоларим мотамда дардимни баландинин,
Куярсан Жабраил бергил, ки ишқ пайғамбаридинман.

Муҳаббат йўлига қўйдум қадам, куйди кафи пойим,
Манинг айбимни қилманглар, ман ул куйгонларидинман.
Тажарруд пеша Исоман, тажалли ёри Мусоман.
Алини қўлига берган Муҳаммад ханжаридирман.
Манинг кўнглумдадур туфон, ки Нўҳ андин этар армон,
Ки дўзах учқуниким, учқунини ахгаридинман.
Бу Машраб сўзини ҳар дам қилиб тафсири иллаллоҳ
Миёни лову илло ҳарфини аслиларидинман,—

деб, шоҳ Машраб яна бу ғазални ўқудилар:

Кел, эй қўнгил, букун мардона бўлгил роҳи мақсуддур,
Билолмасман на савдолар мани бошимда мавжуддур.

Кишини кўзда ёши йўк, ани умрини хуш билманг
Аниким ўткан умри Ҳақни даргоҳида мардуддур,

Азалдин кайфиат топган кишилардин сўранг дардни,
Шаробан тахур нўш айлаган албатта хушнуддур.

Киши тақдирға тан бермас, ани иймони йўк, бешак,
Ани қавлиға инкор айлаган қавми мардуддур.

Келибдур остонангга, ки навмид этма Машрабни,
Пушаймондан на суд эмди, қушандам Балҳа Махмуддур.

* * *

Бир шўру фиғон бирла ҳай-ҳай на бало келди,
Жон кичқиродур қўй деб, ханжарни чопо келди,

Қўлида қиличи фўлод, қошимға келиб жаллод,
Қилди мани бебунёд тиғи гузаро келди.

Кетсам бу алам бирла, юз қоҳиши ғам бирла,
Савдойи санам бирла хуш дарду жафо келди.

Рози бўлайин ўлсам, жон бергуча бир кўрсам,
Мундоғ на бало қаттиғ, шиддатли бало келди.

Заҳматга қазо ёндош, бўлди ҳамаси йўлдош,
Ул жавру жафо бирла тиклаб югуро келди.

Дер ёрки Машраб сан кўрқуб нега йиғларсан,
Ошиқ кишига лозим бу айна ризо келди,—

деб, шоҳ Машраб дорни остига еткунча бу ғазални ўқуб
борур эрдилар. Яна дор остида дордан ўргуллуб, бу ғазални
ўқудилар:

Ҳар кишини дарди бўлса йиғласун ёр олдида,
Қолмасун армон юракда қилсун изҳор олдида.

Андалиби бенаводек нолаву афғон била,
Доимо йиғлаб турарман айна гулзор олдида.

Мансури Ҳаллождек ичиб шаробан тахур,
Чарх уруб йиғлаб турарман ушбу дам дор олдида.

Ҳар киши бир журъайи нуш айласа бу бодадин
Ул киёматда қилур арзини Жаббор олдида.

Телба Машраб қилмағил сиррингни зоҳидга аён,
Айтиб-айтиб йиғлагайсан ошиқи зор олдида.

Шоҳ Машраб айдиларки: «Андак таваккуф қилинглар,
ман ушбу жойда икки ракаат намоз ўқуй»— дедилар.
Филҳол таҳорат қилиб, икки ракаат намози шукри вузу
ўқудилар. Андин сўнг шоҳ Машраб ҳазин овоз бирла бу
ғазални ўқудилар:

Маҳкам чу белинг боғла Машраби девона,
Келди бу ажал сенга тўлғон эди паймона.

Кўрдунгму ўшал эрлар ишқ йўлида жон берган,
Юз турли балоларга ялғуз эди бу жона.

Ул ошиқ эмас дўстлар, билса бу ажал келса,
Йўқтур хабари асло ошиқ ила мастона.

Эй Машраби девона, мардона кадам қўйғил,
Дор остига борғонда, бўлма яна ҳайрона,—

деб, андин сўнг шоҳ Машраб жаллодларга айдиларки: «Эй жаллодлар, манга тиг солурсизлар, ўшал тиг солгонда бир солинглар, икки бор солманглар». Ҳазрати соҳибқирон подшоҳим айтур эрдилар: «Эй Машраб, сан шаҳид бўлурсан»,— деб марҳамат қилур эрдилар. Ман айтур эрдимки: «Эй таксири подшоҳим, ман шаҳид бўлодургон бўлсам, сизнинг тиғи муҳаббатингиздин умидвордурман,— деб эрдим. Шул вақтда қаламтарошларин бериб эрдилар. Ўшал қаламтарошни жандамни аросиға кўйуб кийиб эрдим»,— деб жандамарини сўқуб, шул тиғни кўзлариға суртиб, йиғлаб айттиларки: «Ҳай дариғ, ўшандоғ соҳибқирон подшоҳим айтиб эрдиларки:— Мани кушандам Қаротоғда, сани кушанданг Балх шаҳрида Маҳмудхон,— деб эрдилар». Анда шоҳ Машраб ҳазрати соҳибқирон подшоҳимнинг шаънлариға бу ғазални ўқудилар:

Водариғо, дард бирлан ман адо бўлдум нетай,
Дурру гавҳарни стурдим, тобмайин ўлдум нетай.

На ғаниматдур муридлар йиғлабон дод айласанг,
Арш уза қилган макон пирдан жудо бўлдум нетай.

Йиғлаюрман ман ғариб, тонгла қиёмат бўлғуча,
Ул мурувватлик хожамдин айрилиб қолдим нетай.

Кўх бақўх, дашту биёбонларни кездим тобмадим,
Ул хожамни кўргани, ман интизор ўлдум нетай.

Мотами соҳибқиронимнинг фироқи ўртади,
Ранги зарду, кўзда ёшимни гувоҳ қилдим нетай.

Хатми Қуръон фотиҳа бирла дуо айлаб мудом,
Ҳазрати «Есин», «Таборақ»ни гувоҳ қилдим нетай.

Ул Муҳаммад бобонгиз уммат ғамида йиғлади.
Эй муридлар йиғламоғлик сизга фарз ўлди нетай.

Машрабо маҳшар куни йиғлаб яқонғни пора қил,
Ибни Ҳошим ул Қурайшидин жудо бўлдим нетай,—

деб шоҳ Машрабни ўзлари бир жуфтак уруб дорга осилдилар. Тиғларини жаллодларга бердилар, ўзлари бу ғазални ўқуб адо қилдилар:

Кел эй жисмим, шаҳодат тигига эмди яро бўлгил,
Хусайн ибн Алидек сан шаҳиди Карбало бўлгил.

Кириб бу жисми зоримга, фароғат кўрмаган жоним.
Худодин бу ажал келди, санам эмди ризо бўлгил.

Ки бу дунёйи фонининг жафосидин халос этгил,
Худони васлини излаб, ҳамадин Мосуво бўлгил.

Худо йўлида эй жаллод, манга ханжарни тезроқ кўй,
Ҳақингга бир дуо айлай, санам марди Худо бўлгил.

Ажойиб хуш муборак бу ўлим ким, бошига тушти,
Худо йўлида бир жон, минг агар жондур, фидо бўлгил.

Кел эй қобиз, манга ўлмакни таъхир айлама ҳаргиз,
Фидо эттим бу жонимни, ки маъмури қазо бўлгил.

Бу Машраб дори дунёдин шаҳодат олия излаб,
Қиёмат тонги отгонда Худога додхоҳ бўлгил.

Алкисса, шоҳ Машраб бу ғазални ўқуб бўлгонларидин сўнг: «Жаллодлар, келинлар, мани чопинглар», — деб амр қилдилар. Жаллодлар келиб шоҳ Машрабни ҳалқаларига тиг бирла урдилар. Шоҳ Машраб жон баҳақ таслим қилдилар. «Қолу инно лиллоҳи ва инно илайҳи рожиъун».

Андин сўнг тамоми Балх шаҳрининг улуғ кичиклари шоҳ Машрабга мотам тутуб, йиғи ва зориға кирдилар. Шоҳ Машраб ўн тўрт кечалик ойдек бўлуб ётдилар. Маҳмудхон бир оз фурсатдин сўнг ўзиға келиб айдик: «Эй вазирлар, шоҳ Машраб қанилар?» Вазирлар айдилар: «Эй подшоҳи олампадох, ҳоло ўзингиз ўлдурмоқға ҳукм қилдингиз. Жаллодлар олиб кетдилар». Подшоҳ Маҳмудхон кўлини тиззаға уруб дедик: «Ҳай дариг, эй ноинсофлар, сизлар манга дилхоҳ бўлгонларинг қайсидурки анчайин бир ўғрини тилар эрдингизлар. Шундоғ авлиёни тиламадингизлар. Ман мутоиба қилиб, кўзимни қисиб, айтмадимму?» — деб дарғазаб бўлуб, от тортиб келиб хабар олсаки, шоҳ Машраб оламдин ўтубдурлар. Шоҳ Маҳмудхон айдик: «Эй ноинсофлар, ман сизларга шоҳ Машрабни ўлдурунлар деганимда кўзумни қисиб, ҳазилу мутоиба қилиб айтмадимму?» Жаллодлар айдилар: «Бизлар билмадук. Гарданлариға таноб ҳам солмадук. Ўзлари бур жуфтак уруб,

сакраб дорға осилдилар ва ҳам ўзларини бир тиглари бор экан, ани бердиларки, шул тиг бирлан ургил деб. Бизлар ўшал тиг бирла бир солдук. Икки солғонимиз йўқ.» Андин сўнг подшоҳ Маҳмудхон пушаймон ва надоматлар қилиб зор-зор йиғлади. Баъда шоҳ Машрабни жасадларини лаҳадга дафн қилдилар. Шоҳ Машрабни оламдин ўтконлариға уч кун ўтуб, тўртинчи кунда подшоҳ Маҳмудхон уйда ётиб эрди. Уйни атрофидин овоз келдики: «Алқасосу ҳак. Эй Маҳмуд қоч!»— деб қочкунча бўлмай, уйи босиб қолди. Маҳмудхон ҳам оламдин ўтти. Шоҳ Машрабни вафотлариға етти кун бўлуб эрдик, тўққуз қаландар Балхга талқин айтиб келдилар. Маҳмудхонни вазирлари бу қаландарларни келганларини эшитиб, олдилариға чиқиштилар. Бу сўзни сўрадилар: «Эй қаландарлар, қайдин келурсизлар?» Алар айдиларки: «Келишимизни ўртаси Макка, ҳоло шаҳри Ҳиротдин келдук». Вазир айдик: «Эй қаландарлар бизга Худойи таъоло бир валини каромат қилиб эрди. Отлари Машраб экан. Бизлар қадрларини билмадук. Подшоҳимиз шаҳид қилди. Маҳмудхонни ўзи ҳам ўлди»,— дедилар. Анда қаландарлар айдилар: «Бизлар Машрабни яхши тонурмиз. Уч кундурки, бизлар ани кўзумуз бирла кўруб келдук. Ҳирот даштида кафанлари бўйинларида итларини кейинлариға солиб, Маккаи Мукаррамага кетиб бородурлар.» Вазирлар бу сўзларни эшитиб, отланишиб шоҳ Машрабни лаҳадлариға келиб кўрдиларки, гўрларини қибла тарафдин бир эшик очилибдур. Анда на кафан кўрунодур ва на жасад. Ҳеч бир нимарса йўқ. Вазир кўз ёши қилиб, лаҳадни кўмуб, дуо ва такбир қилиб ёнди. Вазир тонгла кечаси туш кўрди. Вазирга шоҳ Машраб айдилар: «Эй вазир, ман равзаи пайғамбар алайҳиссаломнинг зиёрат қилиб келдим. Ишконмиш деган ерни таъйин қилдиларки, мани қабримни ўшал Ишконмишга кўтаргил»,— деб вазир эрта билан бориб гўрларин очиб кўрдик, шоҳ Машрабнинг жасадлари ётибдур. Андин сўнг вазир ул лаҳаддин олиб, Ишконмишга дафн қилди. Шоҳ Машрабни қабрлари Ишконмишдадур.

Валлоху аълам биссаваб.

ИЗОҲЛАР

Рабби арини... лан тарони... — Бу ибора «Аъроф» сурасининг 143-оятдан. Ушбу оятнинг таржимаси куйидагича:

«Қачонки Мусо (ваъдалашган) вақтимизда (Тур тоғига) келиб, Парвардигори унга (бевосита) сўзлагач, у: «Парвардигорим, менга (жамолингни) кўрсатгин, сенга бир қарай» — деди. (Аллоҳ) айтди: «Менику ҳаргиз кўролмайсан. Аммо мана бу тоққа бок. Бас, агар у (менинг назарим тушганида) ўрнашган жойида тура олса, сен ҳам мени кўражаксан».

Қачонки, Парвардигори у тоққа кўринган (назар ташлаган) эди, у парчаланиб кетди ва (бу ҳолни кўрган) Мусо хушсиз ҳолда йиқилди. Ўзига келганидан кейин эса деди: «Поко Парвардигоро, ўзинга тавба қилдим. Энди мен иймон келтурувчиларнинг аввали, пешқадамиман».

Шаробан таҳур — Мўъминларга жаннатда улашиладиган шароб. Бу ҳақда «Нодирул меърож»да шундай дейилади: «Вақтеки, мўминлар беҳишга кирсалар, ул тўрт анҳордин тўрт коса ичсалар роҳат топарлар ва Раҳиқдин ичсалар саломатда бўлурлар. Кофур ва Салсабилдин ичсалар Аллоҳи таъоло тарафиға мутавважжиҳ бўлғайлар. Занжабил ва Таснимдин ичсалар Аллоҳи таъоло дийдорига муштоқ бўлғайлар. Вақтеки, Кавсардин ичсалар ҳаммат ва сафолари Аллоҳи таъоло мулоқотиға бўлур. Вақтеки, шароби Таҳурдин ичсалар Аллоҳи таъолони бечун ва бечугуна дийдорига мушарраф бўлғайлар. («Нодирул меърож» Тошкент, 1329 ҳ. 367-бет).

Ли мааллоҳ... — Ли мааллоҳи вақтун ла ясаъани фиҳи малакун муқаррабун вало набийюн мурсалун. Ушбу ҳадиси шарифнинг мазмуни шундай: «Менда шундай вақт, лаҳзалар бўладики, ўша лаҳзаларда (Аллоҳга қаттиқ боғланганим туфайли) яқин фаришта ҳам, мурсал пайғамбар ҳам орага сиймайди.» «Нодирул меърож»да бу ҳадиси шариф куйидагича шарҳланган: «Ва ҳамиша он ҳазрат саллаллоҳи алайҳи васалламга орзу эрдиким, бир жое бўлеақим, ончи мазкур вақтни ҳосил ва натижаси эрди муфт вақтлари бўлғай».

«Малаки муқарраб Жабраил алайҳиссаломдин иборат эрди ва набийи мурсал Иброҳим Халил алайҳиссаломга ишорат йўқ, балки, набийи мурсал қолаби муборакларидан иборат бўлуб ва малаки муқарраб руҳи пур футуҳларидан киноят бўлғай. Алар ўртага гунжойиш этмаса ва икки олам нуқуди Худойи таъолони виждонин тарозусида тортмоққа арзимас нимарса эрди, лоҷарам, бу манзили бесабот ва бу мажлиси тўрт тараф ва олти жиҳотдин чиқариб ул нимарсаиким, зотан мақсудлари эрди анга восил қилдилар».

Қулхуваллҳу аҳад — Айтгин, Эй, Муҳаммад, Аллоҳ бирдир, яъни ягонадир. (Қуръон. Ихлос сураси, 1-оят.)

Кунту канзан — Қолан-набию алайҳиссалому хабаран аниллоҳи таъоло: «кунту канзан махфиян фаарадту ан уърафа фахалактул халқа».

Яъни пайгамбар салаллоҳи алайҳи васаллам айдилар. — ҳазрати Ҳақ субҳонаҳу ва таъоло айти, — ман бир гўшайи қаноатда ёшуроғлуқ ганж эрдим, мани Тангрилигимни ҳеч ким билмас эрди, ўз қудратимни билдурмоқни дўст тутуб, қамуғ оламни халқ қилдим, мани бирлигимга икром қилсунлар деб. (Қиссаи Рабғузий. Тошкент, 1898 й, 2-бет.)

Инни заламту нафси фағфир ланал хатоё — Мен агар ўз нафсимга зулм қилсам, яъни гуноҳ ишга қўл урсам бизнинг хатоларимизни ўшанда ўзинг кечиргин.

Инна алайка насъо ё дағфиял балоё — Эй, балоларни дафъ қилувчи, албатта биз сен томонга талпинамиз.

Ё раббано тақаббал минни баҳаққи «тоҳо» — Эй, бизнинг парвардигоримиз, «тоҳо» сураси хурмати туфайли менинг дуоларимни қабул қилгин.

Суббуҳун қуддусун раббул малоикати варруҳ — Поклик билан ёд қиламанки, руҳ ва фаришталарнинг парвардигори покдир.

«Ваҳдаҳу» ҳам «ло шарик» ўқуб баён келтурмишам... — Ваҳдаҳу лошарик... — ло илоҳо иллаллоҳу ваҳдаҳу ло шарика лаҳ — Бир худодан бошқа худо йўқ. У (худо) танҳодир, унга ҳеч қандай шерик йўқ.

Иҳди-нас-сиротал мустақим — Бизни тўғри йўлга бошла, ҳидоят қил. (Қуръон. Фотиҳа сураси. 5-оят.)

Ло тақрабус-салота ва антум сукаро — Сизлар маст ҳолатда бўлганингизда намозга яқинлашманглар. (Яъни маст бўлиб намоз ўқиманглар.) Бу оят ҳаля шаробнинг тўла-тўкис ҳаром деб эълон қилинмасдан олдин нозил бўлган.

Заламно раббано... — Қоло раббано заламно анфусано ва ин лам тағфир лано ва тарҳамно ланакунанна минал хосирин — Айтдилар иқовлари: (Одам алайҳиссалом ва Мома Ҳаво) — Парвардигоро, жонимизга жабр қилдик. Ва агар бизларга мағрифат ва раҳм қилмасанг, шубҳасиз, биз зиён кўргувчилардан бўлиб қоламиз. (Қуръон. Аъроф сураси, 23-оят.)

Фазкуруни азкуркум... — Фазкуруни азкуркум вашкуру ли вало такфурун-Бас, мени эслангиз, мен ҳам сизларни эслайман, ва менга шукр қилингиз ва мени инкор қилмангиз! (Қуръон. Бақара сураси 152-оят.)

Қолу бало... Аласту бираббикум... — Ва из аҳаза раббука мин бани одама мин зуҳуриҳим зуррийятаҳум ва ашҳадаҳум ало анфусихим аласту бираббикум. Қолу бало. Шаҳидно. Ан тақулу явмал қиёмати инно кунно ан ҳозо гофилин — Парвардигорингиз Одам болаларининг белларидан (яъни пушти камарларидан то қиёмат кунигача дунёга келадиган барча) зурриётларини олиб: «Мен Парвардигорингиз эмасманми?» — деб ўзларига қарши гувоҳ қилганида, улар: «Ҳақиқатан сен Парвардигоримизсан, бизлар бунга шоҳид», — деганларини эсланг! (Сизлардан бундай гувоҳлик аҳд-паймони олишимиз) қиёмат кунда «Бизлар бундан беҳабар эдик», — демасликларингиз учундир. (Қуръон. Аъроф сураси, 172-оят.)

Субҳоналлази асро... — Субҳоналлази асро биабдиҳи лайлан минал масжидил ҳароми илал масжидил ақсаллази боракно ҳавлаҳу линурияҳу мин оётино. Иннаҳу хувас самийул басир — Бир кеча, бандаси (Муҳаммад) ни — унга ўз оят мўъжизаларимиздан кўрсатиш учун (Маккадаги) Масжид ал-Ҳаромдан (Куддусдаги) Биз — (Аллоҳ) атрофини баракотли қилиб қўйган масжид ал-Ақсога сайр қилдирган пок зотдир. Дарҳақиқат, у эшитувчи, кўргувчи зотдир. (Қуръон. Ал-исроъ сураси, 1-оят.)

Мазкур оят Муҳаммад алайҳиссаломнинг меърожлари билан боғлиқ воқеаларга ишора қилади.

Ва бил волидаини эҳсоно... — Ва казо раббука алло таъбуду илло ийёҳу ва

бил волидайни эхсоно. Иммо яблуганна индакал кибара аҳадухумо ва килохумо фало такул лахумо уффин вало танҳархумо ва кул лахумо қавлан каримо — Парвардигорингиз, ёлғиз унинг ўзига ибодат қилишларингизни ҳамда ота-онага, яхшилик қилишингизни амр этди. Агар уларнинг (ота-онангизнинг) бирови ёки ҳар иккиси сенинг қўл остингда кексалик ёшига етсала, уларга қараб «уф» тортма ва уларнинг (сўзларини) қайтарма. Уларга (доимо) яхши сўз айт. (Куъон. Ал-исроъ сураси, 23-оят.)

Иқтадайтум эхтадайтум... — Асҳоби каннужуми иқтадайтум эхтадайтум — Асҳобларим гўё юлдуз қабидирлар. Агар уларга иқтидо (эргашмоқ, партавлик қилмоқ) қилсанглар ҳидоят (тўғри йўл, нажот) топарсизлар. (Ҳадиси шариф.)

Иन्नани аналлох... — Иन्नани аналлаҳу ло илоҳа илло ана фаъбудни ва ақимис-салота лизикри — Албатта мен Худоман, мендан бошқа бирор Худо йўқ. Менга ибодат қил ва мени эслаш учун намоз ўқишга машғул бўл. (Куъон. Тоҳо сураси, 14-оят.)

Ёсин — Куръондаги 36-сура.

Таборақ — (Ал-мулк) — Куръондаги 67-сура.

Борақаллоҳул азим — Сенга улуг оллоҳнинг баракаси бўлсин.

Наҳну қасамно... — Аҳум яқсимуна раҳмата раббик. Наҳну қасамно байнаҳум маийшатаҳум фил ҳаётид дунё ва рафаъно баъзахум фавқа баъзин даражотин лияттаҳиза баъзуҳум баъзан суҳрийё. Ва раҳмату раббика хайрун миммо яжмаун — Биз дунёда умр ўтказишлари учун улар ўртасида маишат (ризқ-рўз, насиба)ларини тақсимлаганмиз. Баъзиларининг даражаларини, мартабаларини баъзиларидан устун қилдик. Токи баъзилари устидан тамасхур, ҳукмронлик қилишлари, бир-бирларидан фойда олишлари учун.

Ва Парвардигорингнинг раҳмати улар (кофирларнинг) жамъ қилган нарсаларидан (бойлик, майда-чуйда ашёларидан) яхшироқдир. (Куъон. Зухруф сураси, 32-оят.)

Байтул ҳаром, Байтул ҳарам — Макка шаҳридаги Каъба деб аталган машҳур зиёратгоҳни шу номлар билан юритадилар.

Гулзори Халил — Диний адабиётларда таъкидланишича, Иброҳим пайғамбарнинг кофир душмани — Намруд катта ўт ёқтириб шу ўтга уни ташлаган, ўт эса уни куйдириш ўрнига Оллонинг қудрати билан гулзорга айланган.

Пайғамбарлар — Бу ҳақда «Ибодатул исломийя» китобида ўқиймиз: Савол: Куръонда неча адад пайғамбарларнинг исмлари бордур? Жавоб: Куръонда йигирма беш пайғамбарнинг исмлари бордур. Улар: Одам, Идрис, Нух, Худ, Солих, Иброҳим, Лут, Исмоил, Исҳоқ, Яъқуб, Юсуф, Айюб, Шуайб, Мусо, Ҳорун, Довуд, Сулаймон, Юнус, Илёс, Алясаъ, Зулкифл, Закарийё, Яҳё, Йёсо, Муҳаммад алайҳиссалоту вассалом ҳазратларидурлар. Узайр ва Лукмон ва Зулқарнайн ҳазратларини номлари ҳам Куръонда бордур, лекин алар ҳақиқатан пайғамбар бўлгонлари жазман маълум эмас. Аларнинг баъзи уламолар пайғамбарлардан ҳисоб қилмишлар ва баъзи уламолар тақволик авлиё оллолардан ҳисоб қилмишлар.

Куръонда зикр қилинмагон ва лекин номлари маълум бўлгон пайғамбарлар ҳам бор. Улар: Шис, Юшаъ, Хизр, Башир, Дониёл, Ишмуил, Ашъиё, Армиё, Ҳизқил, Жиржис, Ҳабқук, Ҳанзала номлик пайғамбарларнинг номлари ҳадисларда ва таворих китобларда баён қилинмишдур. Пайғамбарларнинг аввали Одам алайҳиссалом бўлса, охири Муҳаммад алайҳиссаломдурлар. «Қисасул анбиё»да пайғамбарларнинг аҳволи муфассал баён этилгандир.

(«Ибодати исломийя» Ўрта Осиё ва Қозоғистон диний бошқармаси нашриёти. Тошкент, 1991, 16 — 17-бетлар)

Чор ёр, чаҳор ёр — Тўрт ёр. Муҳаммад алайҳиссаломдан кейин хилофат тахтига ўтирган у кишига энг яқин бўлган тўрт киши — Абу-Бақри Сиддик, Умари Форух, Усмони Зиннурайн, Алийи Муртазо ризвоналлоҳи таоло алайҳим ажмаин.

Мубашширан ва назиран литуъмину биллоҳ... — Инно арсалнока шоҳидан ва мубашширан ва назиран литуъмину биллоҳи ва расулиҳи ва туаззируҳу ва туваққируҳу ва тусаббиҳуҳу букратан ва асило — Албатта биз сени гувоҳ ва башорат берувчи ва қўрқитувчи қилиб юбордик. Токи Аллоҳ ва унинг расулига иймон келтирсанглар ва унинг (динига) қувват берсанглар ва унга эътиқод қўйиб буйруғини пок тутсанглар ва эртаю кеч уни поклик билан ёд этсанглар. (Қуръон. Фатҳ сураси, 9-оят).

Маҳшар — Тупланадиган жой, қайта тириладиган жой (қиёматда).

Маҳшар ерида ҳар қайси бандани ўз қўлларига номаий аъмолини берурлар. Савоб қилган бандаларига ўнг тарафдин ва баъзиларига орқа тарафларидан берилиб тарозу мезонига ўлчаниб бандаларнинг қилган яхшию-ямон ишлари ўзларига маълум бўлур (Қаранг: «Умдатул ислом» 1 китоб, Тошкент 1991, 10-бет). Фаришталар — Фаришталар Оллоҳу таъолонинг ҳурматлик ва баландмақом бандасидурлар. Оллоҳу таъоло нимани буюрса шуни қилурлар, доимо итоат ва ибодатда бўлиб ҳеч гуноҳ қилмаслар. Фаришталарда эр, хотун, туғмоқ, туғдурмоқ, емак ва ичмоқ, ўлмақ ва ухламақ бўлмас. Буларнинг ичларида муқарраблари (энг улуғ ва Оллога яқинлари) Жаброил, Микоил, Исрофил ва Азроил алайҳимус-саломдурлар. (Мазкур китоб, 8-бет).

Мулло Бозор охунд — Бухорли Баҳодир эшоннинг муриди бўлгон Охунд мулло Бозор Наманганли бўлиб, Фарғонада машҳур ва маълум бир мулла бўлгон, қабри бу кун Наманган шаҳридадир. Мажзубнинг «Тазкиратул авлиё»сида ҳам мулло Бозор охунд ҳақида маълумот бор. (Ушбу маълумот профессор Фитратнинг «Машраб» ҳақидаги мақола-сидан олинди).

«Офок Хўжа — Машҳур Маҳдум Аъзам Дахбедийнинг авлодидан бўлиб, Қитой Туркистонда жуда катта нуфуз қозонгон. Вафоти 1695 да.» (Қаранг: мазкур мақола).

ЛУҒАТ

Абас — беҳуда, бекорга, бефойда
Абру — қош
Адам — йўқлик, фанолик
Аёғ — коса, қадаҳ
Ажр — мукофот
Азозил — шайтоннинг асл оти
Алфоз — сўзлар, лафзлар
Андалиб — булбул
Арғар — арча, тоғ сарви
Аржуманд — азиз, шарафли, кадрли
Ариғ — покиза, соф, тиниқ
Ари — осмоннинг энг юқориси
Афганда — жароҳатланган мажруҳ
Афгор — мажруҳ, яраланган
Афғол — феъл, қилиқлар, ҳаракатлар
Ахтар — юлдуз
Аҳмар — қизил
Бадр — ўн тўрт кечалик тўлишган ой, тўлин ой
Бадсириш — ёмон табиатли, ёмон феълли
Бараҳман — Ҳиндуларнинг оташ-парастлар ибодатхонасининг руҳонийси
Барқ — ўт, олов, чакмоқ, яшин
Баҳишиш — авф этиш, бағишлаш
Баяқбор — бирданига, бир мартабада, дафъатан
Бедил — юраксиз, маҳлиё, ошиқ
Беком — умидсиз, маҳрум, мақсадига эришолмаган
Бисмил — сўйилган
Биҳамдиллоҳ — Худога шуқур, худога ҳамд бўлсинки...

Бол — қанот
Бор — юк, мева, ҳосил, марта, ижозат
Босафо — сафоли, ёқимли, тоза
Ботин — ички томон, кўнгили, ич (зохирнинг зидди)
Буд — борлик, мавжудлик
Бурқаб — чачвон
Буқаламун — ўзгарувчан
Бўрё — Бўйра
Валлоҳу биллоҳ — Худога қасамки, худо ҳаққи
Ваҳдат — бирлик, якка-ягоналик, таңҳолик
Во — очик
Вожун — тескари
Бола — берилган, мафтун
Воҳид — Битта, якка-ягона, худо
Гардун — фалак, осмон
Гардон — айланувчи
Гарон — қиймат, оғир, оғир юк
Гил — лой
Гиря — йиғи, кўз ёши
Гесу — кокил, ўрилган соч
Гиги — олам, дунё
Гузур — ўтмоқ
Гум — йўқолган, изи ўчган
Гўянда — сўзловчи, айтувчи
Гирих — ғам-ғусса, тугун
Гўша — бурчак
Дигар — ўзга, бошқа
Дийда — кўз
Дилафруз — кўнгилини шод этувчи
Дилситон — кўнгили олувчи, севгили

- Диловар — юрамли, пахлавон
 Довар — хукмдор подшоҳ
 Дом — тузоқ
 Долбой — овчи ов қушини қўлга келтириш учун унга кўрсатиб чакирадиган гўшт
 Дуруд — яхшилик тилаб дуо қилиш, пайғамбарга мақтов юбориш
 Дуго — букулган, эгик
 Жафожў — жафо қилувчи, жафокор
 Жунун — жиннилик, девоналик
 Жустужў — кидириш, излаш
 Жўянда — изловчи, ахтарувчи
 Залил — хор, паст
 Занах — бағбақа, сақок
 Захм — яра
 Зишт — хунук, ёмон
 Зуд — тез
 Зулжалол — Азамат ва энг буюқ, Аллоҳнинг сифати
 Ийд — байрам
 Истиғфор — тавба қилмоқ, гуноҳини Аллоҳдан тиламоқ
 Ихфо — яширин, махфий қилиш
 Кавкаб — юлдуз
 Кавсар — жаннат булоғи
 Кавнайн — икки дунё
 Каманд — сиртмоқ
 Кангон — Ливан мамлакатининг мелоддан аввалги номи
 Кибриё — улуғлик
 Киром — саховатли, азиз
 Кишвар — вилоят, мамлакат
 Ком — тилақ, орзу, оғиз, танглай
 Кудурат — хиралик
 Кул, кулл — ҳамма, барча
 Кунж — бурч, кунжак
 Кутух — қиска
 Малул — малол келтирмоқ
 Манозил — манзиллар
 Маркаб — миниладиган ҳайвон
 Мағво — бошпана, уй, жой
 Моҳ — ой
 Мужаррад — ёлғиз, бўйдоқ
 Музтар — ночор
 Муришд — тўғри йўлга солувчи, пир
 Мурғ — қуш
 Мустағрақ — ғарқ бўлган, ғарқ этилган
 Муттақод — суянчик, мадакдор
 Муғбача — май ташувчи, соқий
- Нигаҳбон — қузатувчи, қараб турувчи
 Нигин — узук
 Ниёз — умид, ўтиниш, ҳожат-мандлик
 Нобино — кўр
 Нопадид — кўринмас, ғойиб
 Нор — анор, олов
 Обид (а) — ибодат этувчи
 Обу гил — сув ва тупроқ
 Олуда — буланган
 Офият — соғлиқ, тинчлик
 Паём — хабар
 Паймона — қадах
 Пайкон — тикан, киприк
 Паймон — ваъда
 Партав — нур, шуъла
 Пираҳан — қуйлак
 Пой, по — оёқ
 Порсо — сакланувчи
 Пур — кўп
 Пурхашм — аччиғи тез
 Работ — қарвонсарой
 Роз — сир, яширин
 Рукъ — бош эгиш (намозда)
 Сажжода — жойнамоз
 Саид — ов
 Сайёд — Овчи
 Саййид — жаноб, пайғамбар авлоди
 Сано — мақташ, улуғлаш
 Сарвар — бошлиқ, йўлбошчи
 Саркаш — итоатсиз, ўжар
 Саҳл — осон, енгил
 Сақар — дўзах
 Сийрат — ҳулқ-атвор
 Сиришк — кўз ёши
 Собир — сабрли
 Сол — йил
 Соғар — май қадаҳи
 Суд — фойда
 Тавил — узун
 Тажалли — кўриниш, партавланиш
 Тай — юриш
 Тараҳхум — раҳм қилиш
 Тарёк — афюн
 Тарсо, торсабача — христиан, насроний
 Тақи — яна
 Таҳ-батаҳ — қатма-қат, устма-уст
 Таҳқиқ — текшириб кўриш, ҳақи

қатни билиш.
Тийра — қора, ғам-ғуссали
Тоқ — гумбаз
Тулуъ — чиқиш, кўриниш
Туман — ўн минг, жуда кўп
Турра — кокил
Улум — илмлар
Уммат — бир пайғамбарга тобеъ кишилар
Умам — Машрабнинг адабий тахаллусларидан бири, Зарра
Урён — яланғоч
Устухон — суяк
Уқбо — боқийлик, у дунё
Фузун — Ортик, кўп
Хаданг — ўк, камон ўқи
Хайма — чодир
Хароботий — майхона аҳли
Хилғат — ҳашаматли кийим
Хирад — ақл
Хирож — солиқ
Хиром — чиройли юриш
Ҳолиқ — яратувчи, халқ қилувчи, Худо
Хонабардўш — уй-жойи йўқ
Хубон — яхшилар
Худнамо — шухратпараст, мутакаббир
Ҳар сў — ҳар томон
Ҳашр — тўпланиш, ўлганлар тирилиш жойи

Ҳукум — машаққат
Хуршиди Канъон — Канъон кутубхонаси. Юсуф алайҳиссалом.
Хушоб — тоза, тиник
Хўган — Шаркий Туркистондаги қадимий шаҳар
Чокар — хизматкор
Шажар — дарахт
Шарр — ёмонлик
Шаҳбоз — лочин
Шуоъ — ёруғлик
Шўр — гавғо
Яғмо — талон-тарож
Қаҳҳор — қаҳр қилувчи, Худо
Қиём — тик туриш, намозда тик туриш
Қол илми — дунёвий илмлар
Ғабғаб — ияк, бағбақа
Ғофир — кечирувчи, Худо,
Ғулом — хизматкор, қул
Ҳаводор — кибри, димоғдор
Ҳин — вақт, замон, пайт
Ҳоди — Тўғри йўл кўрсатувчи, йўл бошловчи
Ҳуққа — қимматбаҳо тошлар, безаклар, тақинчоқлар солинадиган қутича

МУНДАРИЖА

«Қиссаи Машраб» хусусида.....	3
Изоҳлар.....	166
Луғат.....	170

Литературно-художественное издание

ПОВЕСТЬ О МАШРАБЕ

Художник Ю. Габзалилов

Ташкент, издательство «Ёзувчи»

на узбекском языке

Адибий-бадиий нашр

ҚИССАИ МАШРАБ

Муҳаррир *А. Қутбиддин*. Расмлар муҳаррири *Х. Худайбердиев*.

Техн. муҳаррир *У. Ким*. Мусахҳихлар: *М. Хўжаева, М. Садиров*.

ИБ № 15

Босмахонага берилди 24. 07. 91. Босишга рухсат этилди 30. 10. 91. № 2 ко-
гоз. Бичими 84×108^{1/32} Юкори босма. Таймс гарнитураси. Шартли босма
тобоғи 9,24. Нашр тобоғи 8,42. Шартнома 27—91. 113/4240 рақамли
буюртма. Жами нусха 60.000. Бахоси шартнома асосида.

«Ёзувчи» нашриёти. 700129. Тошкент. Навоий кўчаси, 30.

Ўзбекистон жумҳурияти Матбуот Давлат кўмитаси Янгийўл ижара хитоб
фабрикасида терилди. Янгийўл ш. Самарқанд кўчаси, 44-уй.

Ўзбекистон жумҳурияти Матбуот Давлат кўмитаси Ғафур Ғулом домдаги
нашриёт — матбаа бирлашмасининг 1-босмахонасида босилди. 700002 Тош-
кент ш. Сағбон кўчаси, 1-берк кўча, 2-уй.

Қиссаи Машраб Нашрга тайёрловчилар: Сайфиддин Рафъиддин, Муҳаммад Ёқуб Халил, Шарофхон Жамолхон ўғли; Сўзбоши муаллифи: М. Жўраев; Изоҳлар ва луғат муаллифи: Сайфиддин Рафъиддин.— Т.: Ёзувчи, 1992.— 176 б.— (Халқ китоблари).

Машраб. У ҳақда юзлаб ҳикоялар, ривоятлар битилган. Гоҳо девона, гоҳо мискин, гоҳо... Шоҳ Машраб кўнглимиз, бутун ички дунёмиз қаҳрамонидир. Биз ундан ўзимизни, кечмишимизни излаймиз. Бирга изтироб чекамиз, ҳақиқатнинг сароб ёлқинларини кўрамиз. На илож? Сизга чин дилдан тақдим этаётганимиз — Машраб ҳақидаги қиссадир. У билан суҳбатлашинг, кўнгиллашинг, сирлашинг, сенил тортасиз.

Повесть о Машрабе.